NÉMETH JÁNOS

GYÖKEREK

Gondolatok családról, mesterségről, művészetről

Németh János

Gyökerek

Gondolatok családról, mesterségről, művészetről

Németh János

Gyökerek

Gondolatok családról, mesterségről, művészetről

Roots

Thoughts about the family, profession and arts

Würzeln

Gedanken über Familie, Handwerk, Kunst

Zalaegerszeg
2002

A kötetet szerkesztette:
Megyeri Anna

A fekete-fehér fotókat készítette:
Cservenka György, Kresz Albert, Schlemmer Tamás, Zóka Gyula

A színes fotókat készítette:
Zóka Gyula (TVF Stúdió Kft.)

Angolra fordította – English translation by:
Ádász Orsolya

Németre fordította – Ins Deutsche übersetzt von:
Zsigmond Edit

Tördelte:
Vucskó János (TVF Stúdió Kft.)

Felelős kiadó:
Vándor László, Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága

Köszönetet mondunk mindazoknak, akik a kötet létrejöttét segítették.

ISBN: 963 7205 27 6

Nyomdai előkészítés:

TVF Stúdió Kft.

Nyomdai munkák:
Prospektus Nyomda, Veszprém

A hátsó borítón: Zalai allegória, 2002, Zalaegerszeg (Forest Hungary Kft. irodaháza, agyagmázas samott, 300×200 cm)

Tartalom

Szülői ház, gyermekévek 7

Tanulóévek 27

Útkeresés 43

Kibontakozás – művek és utazások 47

Litvánia – Vilnius 56

Ausztrália – Canberra 69

Olaszország – Szicília 76

Számvetés 80

Szlovénia 83

Svájc 87

A kerámiaművességről 91

Németh János pályája írások tükrében 94

Kostyál László: Németh János művészetéről 104

Németh János alkotásai (válogatás) 111

Művei köztéren és középületben 140

Csoportos kiállításai (válogatás) 141

Egyéni kiállításai 142

Műveit őrző közgyűjtemények 143

Díjai és kitüntetései 143

Irodalom (válogatás) 143

Lebenslauf (Summierung) 148

Aufschriften der Abbildungen im Text und im Bildteil 149

Biography (Summary) 153

Titles of the illustrations in the text and the plates 154

A könyvet, melybe írni kezdtem, üres lapjaival László Gyula régész professzortól, festőtől, a művészetek igaz értőjétől kaptam, aki diplomamunkám szakmai bírálója, a későbbiekben pedig kiállításaim megnyitója volt, mondván, írjam le gondolataimat, ha azok érdemlegesek.

Akkor ifjú ember voltam, az ajándékot félretettem. 1997 karácsonyán elővettem, megpróbáltam leírni, ami számomra emlék és talán remény a jövőben, másoknak pedig tanulságul szolgálhat.

Szülői ház, gyermekévek

A gyermek első képeskönyve a szülők élete

A megyeszékhely Zalaegerszeg 1934-ben poros kisváros volt, tisztviselők, iparosok, egy-két módosabb kereskedő és gazdálkodók lakták, kiknek házai a város szélén állottak, nagy gazdasági épületekkel, pajtákkal.

A városkát minden irányban dombok ölelik, de mi ezeket csak hegyeknek mondtuk, általában észak–déli irányú vonulatok, gyönyörű erdőkkel, szőlőskertekkel és gyümölcsösökkel. A város peremét rozs- és búzatáblák övezték. Ezeken és a rétek gyalogútjain átjutva értük el a „szőlőhegyeket." Minden módosabb polgárnak, így már nagyapámnak, Németh Gábornak is volt hegyi birtoka a Becsali-hegyen, ide járt ki a család vasárnaponként. A ház, ahol megláttam a napvilágot 1934. március 16-án, a gróf Apponyi Albert (ma Mártírok) utcában állt, a 23. szám alatt.

Előtte az úttest ún. makadámút volt, ha nyáron ritkán egy-egy autó elhaladt, nagy porfelleg szállt utána. Ha jött az öntözőautó, szaladtunk a vízsugár szélére lábunkat áztatni. A járda és az úttest között szép sövény és fasor húzódott, ami segített megszűrni az út porát. A házunk földszintes, oromfalas, takaros kis épület volt. A kapubejárat felett óriási festett fatábla hirdette a család mesterségét: „Németh

1. Zalaegerszeg központja születésem idején (a Göcseji Múzeum tulajdona)

Gábor és Fiai Agyagáru és Cserépkályha készítők. Kitüntetve az Országos Ezredévi Kiállításon." Az udvar hosszan húzódott le a kertig, a kert pedig a Vizsla-patakig és a rétig.

Ha beléptünk a kapun, a kiskapu mellett jobbra a családi ház állott, elöl a mi lakásunk, aztán a nagyapáé, aki akkor már özvegyember volt. Együtt lakott a nagynénémmel, Manci nénivel és nőtlen Gábor bátyámmal, aki szintén kályhás volt. Ezután következett a legények, segédek szállása. Akkoriban nálunk mindig dolgozott két-három segéd meg inas, s olyan ember is, aki csak napszámba járt oda agyagot készíteni. Majd utána a már emeletes műhelyépület állt, földszintjén volt a nagy agyagelőkészítő, azaz földkészítő egy csigasoros géppel, majd egy másik helyiségben a malomköves mázőrlők következtek. Ott állt még a hatalmas méretű, három tüzelőárkos retúrkemence,[1] melyben körülbelül tíz-tizenkét kályhára való csempét lehetett egyszerre kiégetni. Olyan nagy volt, hogy gyermekkoromban végig tudtam sétálni benne. Mellette pedig a nyers- és félkész áruraktár volt. Az emeletet a hosszú, nagy formázóműhely foglalta el a munkapadokkal és szárító regálokkal. A legérdekesebb volt számunkra nagyapám külön műhelye. Középen hatalmas, mintegy másfél méter átmérőjű esztergakorong állt, melynek tengelyét a kövezetbe és a mennyezetbe rögzítették. Itt készültek az egyedi esztergált kályhák. Ez olyan volt számunkra, akár egy szentély. Csak lopva mehettünk be a játszópajtásaimmal.

2. Édesanyám (jobbról) és nagynéném az Apponyi utcában a harmincas évek végén

Az emeletes műhely végében ott állt még a régebbi, ún. német kemence[2] nagy, külön álló kéményével. Ilyenben égettek valaha a tapolcai és a sümegi fazekasok is. Ezt azonban később lebontották, és helyére gazdasági épületek kerültek. Végül az agyaggödrök, amelyekben két, háromfajta agyag is volt. Ez volt tehát az udvar jobb oldala. Ha pedig benyitottunk a kapun, balra volt egy pince. A hűvös-párás helyen szárították a kényesebb, nagy darabokat. Körbe mindenütt virágágyak, bokrok, közben a kút, ahonnan a vizes vödröt még kampóval kellett felhúzni. Majd következett a faház, mellette a nagy oromfalas raktár. Emlékezetem szerint itt mindig több, szép felépített kályha állt, amelyek a bemutatást szolgálták. Az oromfal kívül tele volt épületkerámia díszítményekkel. Konzolokkal, palmettákkal, egyebekkel, hadd lássák az utcán járókelő emberek.

Az épület után üres terület, ahol akár egy fatelepen, a fahasábok és a felvágott fa depóban álltak, bükkfa, cserfa és egyéb magas fűtőérté-

[1] visszacsapó lángú kemence

[2] Hosszúkás, fekvő kemence, elöl tüzelőnyílással, hátul a külön megépített kéménnyel.

kű fafélék. Itt két ember rendszeresen vágta a fát a kemence gyomrának: az csak teljesen száraz, előre felvágott fát fogadott be.

Gazdasági udvarunk is nagyon érdekesnek láttam. Akkoriban minden iparos embernek volt szőlője, földje, rétje, amit művelt vagy műveltetett. Így szükség volt szénapajtára, istállóra. Mindig tartottunk lovat, néha tehenet is. A baromfiudvar végében volt a disznóól, minden télen vágtunk disznót. A kocsiszínben magyar féderes kocsi és szekér állt. Nagykanizsán volt nagyapámnak egy lerakata, melyet Gábor bátyám vezetett. Oda szállítottuk a kályhacsempéket. Természetesen mindig alkalmaztunk kocsist is.

Ez volt tehát a házunk, a hosszú udvar két oldala, melynek végét az agyaggödrök és a kert zárták. Utána következett a mi igazi birodalmunk, játszóterünk, a környék gyerekeinek grundja, a Vizsla-rét. Ha a csősz nem látott bennünket a kaszálás előtt, nagy heverészések, nyári játékok, csatározások, focizás színtere. Sokszor a nagytemplom esti harangszava hívott bennünket haza. Télen meg a Vizsla-patak befagyott jegén korcsolyáztunk végig, ameddig lehetett.

3. Hart Józseffel, kedves atyai jóbarátommal a virágágyások előtt, 1938 (a Göcseji Múzeum tulajdona)

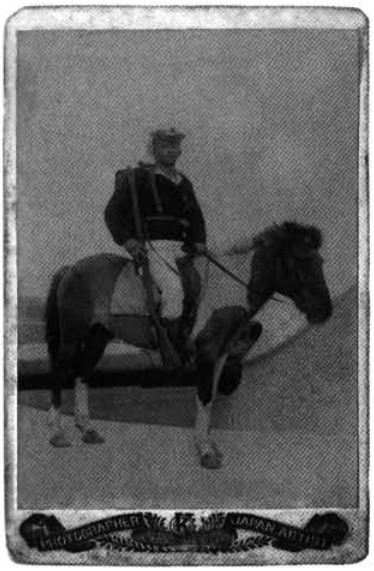
A házat azonban a lakók teszik élővé, megpróbálom hát leírni életüket, ahogy gyermekfejjel láttam. Édesanyám Kudich Irén kedves, melegszívű asszony volt, sugárzott belőle a szeretet és a megértés. Alkalmazkodó, az élet néha nehéz napjaiban is, amire szükség is volt egy ilyen nagy háztartásban. Ő gondoskodott a segédek étkeztetéséről, ellátásáról és a családról. Mindig jött egy lány vagy asszony, aki a munkában segített. Leginkább Schöllerné Regina nénire emlékszem, akivel igazán jó barátságban voltam, szerettem meséit.

Anyám mindig nagy gondot fordított arra, hogy tisztán járjunk, mindenütt rend legyen. Bennem is így él tovább alakja a mai napig – alacsony termetével, kedves mosolyával és meleg tekintetével. Azt hiszem, senkire nem tudott haragudni, ez is hozzátartozott életéhez.

Édesapám középmagas, jó megjelenésű ember volt. Kitűnő szakember, de értett a könyveléshez, adminisztrációhoz, így a műhely ilyen irányú vezetése is az ő feladata volt. Megjárta a vele egyidős ifjak kálváriáját. 18 évesen az első világháborúban, a Piavenál, majd később a román fronton, az Ojtozi-szorosnál katonáskodott. Onnan a bronz vitézségi érem és a Károly-csapatkereszt. Gyermekként sokat játszadoztam a kitüntetésekkel. Nem túl sokra becsülte őket.

4. Édesanyám ölében, 1937

5. Kudich nagyapám, a „lovas tengerész", 1900 körül

Vágya volt, hogy az iparművészeti iskolára kerüljön, kitűnően rajzolt. Az egerszegi gimnázium rajz szakkörébe járt Kássa Gábor,[3] majd Gőbel[4] tanár urakhoz. 1922-ben készült portréi és ornamentika rajzai, akvarelljei ennek emlékét őrzik. Később Frankfurtba hívta egy barátja tanulni, azonban a válságos húszas évek meghiúsították terveit. Vágyai nem válhattak valóra. A család műhelyében maradt, s volt hasznára a továbbiakban szakmai hozzáértésével, művészi érzékével. Az üzem jól ment, szépen fejlődött, híre ment a Németh-cserépkályháknak. A háborút megúsztuk, az inflációt átéltük. Jött azonban az államosítás. Előbb a téglagyár, az előző évek anyagi beruházása veszett oda. Azután a kályhaüzem, nem lehetett tartani, és vele együtt a város határában lévő földek is. Utána az alig pár éve épült házból is menni kellett. Mindezek kitörölhetetlen nyomot hagytak a család emlékezetében.

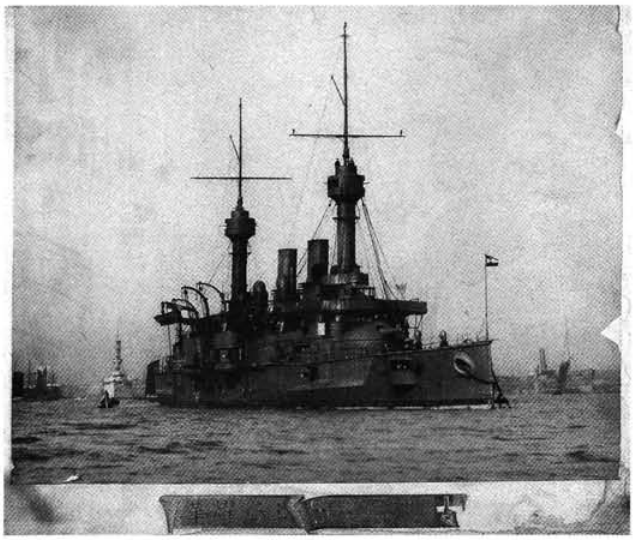
Minden gyermek életében igen erős a nagyszülők iránti lelki vonzódás, ők jelentik az igazi gyökeret, amelyből a „fa" terebélyesedik. Fontos most szólnom róluk. Sajnos a nagyanyáim korán meghaltak. Egyiket nem ismertem már, a másikat alig, csak jóságos arcuk tekint rám régi fényképekről. Családok igazi összetartói lehettek. Anyai ágon idős Kudich Antal nagyapámra, bohókás reggeli dalolgatásaira, pödrött szép bajuszára, melyet a reggel felkötött bajuszkötő segített, hogy azután egész nap jól álljon, kedvesen emlékszem. Nyári délutánokon a padlóra terített pokrócon aludtunk. Esti, kitalált meséi bennem élnek.

A Nagykanizsára került Kudich család vasutas família volt. A déli vasút magalakulásakor telepedtek itt le, valahonnan Szlovákiából. A nagypapa is mozdonyvezető lett, és vitte a vonatokat Wiener Neustadtig a monarchia idején. A századfordulón mint tengerész teljesített szolgálatot Pulában. Ebben az időben, 1900-ban volt Kínában a boxerlázadás. A monarchia két hajót küldött tudomásom szerint: egy fregattot, a Zentát, és az akkori haditechnikában jelentősnek számító nagy csatahajót, a Mária Teréziát. Ezen a hajón szolgált nagyapám, mint tengerész. A hajók képei ma is műtermem falán lógnak. A sanghaji kikötőben egy ottani fényképész készítette azokat. Arról az időről sokat mesélt nekem. A tengerről, a bóráról, a ceyloni és a kínai emberekről. Ilyenkor a képzeletemben csodálatos tájak és emberek jelentek meg. Istenem, de jó, hogy nem volt akkor televízió, és nem ültünk

[3] Kássa Gábor (1893–1961). A képzőművészeti főiskolán Edvi Illés Aladár és Bosznay István voltak mesterei. 1920–1927 között tanított Zalaegerszegen. Táj- és zsánerképeket, portrékat festett. 1937-ben gyűjteményes tárlattal szerepelt a Műcsarnokban.

[4] Gőbel J. Árpád (1886–1931) A középiskoláit Temesvárott és Lugoson, a Képzőművészeti Főiskolát Budapesten végezte. 1911-ben került a zalaegerszegi gimnáziumba rajztanárként. Idejének nagy részét az iskolában vagy a festőállvány mögött töltötte. Különösen a táj és csendéletfestésben tűnt ki. 1930-ban, ösztöndíjasként római tanulmányútra utazott. Már hazafelé készülődve ragadta el a halál.

bambán a képernyő előtt. A képzelet képernyője sokkal színesebb volt, és nagy távlatokat nyitott előttem. Én voltam az első unoka, a papa nagyon szeretett. Amikor a háború éveiben és utána Egerszegen laktak, nyaranta kint a szőlőhegyen munkálkodott és segített, mi gyerekek is ott laktunk sátorban. Igazi nomád életet éltünk. Élete utolsó éveit Kanizsán töltötte keresztanyáméknál, a lányánál. Ott voltam főiskolai éveim egyikében, 1955-ben katona. Minden reggel és este a házuk előtt vonultunk el. Ő állt a kapuban és integetett, vagy büszkén mutatta ismerőseinek katona unokáját. Aztán többet nem láttam, lehet, utolsó Istenhozzádot intett.

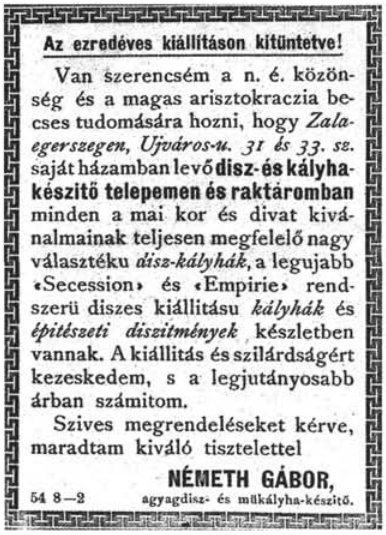
6. A Mária Terézia csatahajó, fényképezte Sze-Yuen Ming Sanghajban, 1902

Németh Gábor nagyapám igazi mesterember volt, aki magán viselte szakmája jeleit belsőben és külsőben egyaránt. Családja Pápa környékéről, Noszlopról származott. Édesapja az 1848-as szabadságharcban kürtösként szolgált, megsebesült, ellőtték a lábát. Fájdalomdíjként italkimérési jogot kapott Pápán, ahogy apám mesélte, az „Obsitoshoz" nevű kocsmát. Nagyapám így Pápán született 1864-ben, a mesterséget is ott tanulta. Nagyon híres mesterek éltek ott. Egy Hemmer nevű kályhásnál inaskodott, majd vándorútra ment Ausztriába, Stájerországba, itt is, ott is dolgozott egy darabig. Végül még fiatal, de érett emberként jött haza, s Egerszegen telepedett le 1884-ben. Hogy miért pont itt, nem tudom, lehetett valami ismerőse, akitől megtudta, hogy itt szükség van kályhásmesterre. Az egyik testvére, János bátyám is ezt a mesterséget tanulta, de ő inkább utazgatni szeretett, bohém ember volt, nem vitte sokra.

7. Nagyapám és felesége Szekeres Teréz egyik dédanyámmal 1900 körül (Szekeres nagyanyám 12 gyermeket szült, közülük nyolc érte meg a felnőttkort.)

Nagyapám túl sokat nem foglalkozott velem, a mestersége kötötte le, de szeretett és figyelt rám. Szentély volt számára, és később nekem is a külön műhely, ahol az ún. esztergált, kerek kályhák készültek. Különleges és nagyon szép munkákat készített. Bár csak mesterember volt, mégis szakmájának művésze. Visszagondolva, talán itt fe-

Az ezredéves kiállításon kitüntetve!

Van szerencsém a n. é. közönség és a magas arisztokraczia becses tudomására hozni, hogy *Zalaegerszegen, Ujváros-u. 31 és 33. sz.* saját házamban levő **disz- és kályhakészitő telepemen és raktáromban** minden a mai kor és divat kívánalmainak teljesen megfelelő nagy választéku *disz-kályhák*, a legujabb «Secession» és «Empirie» rendszerü diszes kiállitásu *kályhák* és *épitészeti diszitmények* készletben vannak. A kiállitás és szilárdságért kezeskedem, s a legjutányosabb árban számitom.

Szives megrendeléseket kérve, maradtam kiváló tisztelettel

NÉMETH GÁBOR,

54 8—2 agyagdisz- és műkályha-készitő.

8. Nagyapám hirdetése a Magyar Paizs című hetilapban, 1901

deztem fel először, hogy minden művészethez a mesterségen keresztül vezet az út. Aki ezt megkerüli, annak minden művészi tevékenysége csak látszat vagy ügyeskedés. Megismerni az anyagot, törvényeit, és ha már birtokunkban van és társunk a tudás, akkor kezdhetjük el mondatainkat az anyag nyelvén megformálni. Mindezt alázattal, tisztelettel, és sok-sok önfegyelemmel. Ezt én már nagyapám munkájából megérezhettem, aki oly szeretettel dolgozott és sürgölődött agyag munkái között. Neki a pénz értéke nem sokat számított, csak a munka szépsége. Amikor az egyik gróf ügyintézője különleges kályha készítésére kérte, apámék döbbenten hallották a kialkudott alacsony árat. Így magyarázkodott: fiam, örülök, ha ilyen munkát készíthetek. Számára örömet jelentett, és nem volt gond a barokk, rokokó, empire vagy a szecesszió stílusában megformálni egy-egy szép, kerek kályhát. Sok megrendelése volt. Emlegették, hogy készített kályhát a Vas megyei Szeleste egyik kastélyába, amely Juszuf Kemál egyiptomi herceg tulajdona volt, a novai Olga-majorban a Batthyány család, Szentpéterföldén József főherceg kastélya számára.

Nagyapám elkészítette Deák Ferenc terrakotta portréját is. Később a Göcseji Múzeumba került, kiállították Deák Ferenc söjtöri szülőházában. Szeretettel gyakorolta mesterségét. Ha játék közben valamit véletlenül levertünk, mindig volt időnk elfutni, mert először a sérült munkadarabbal foglalkozott.

A 20. század elején a megbecsült mesterembert Malonyay Dezső író néprajzkutató is megkereste, aki egy ideig figyelte, tanulmányozta munkáját. „A magyar nép művészete" című könyvében bemutatta nagyapám műhelyét fényképekkel is illusztrálva. E kötetet és az eredeti fényképek némelyikét őrzöm a mai napig.

Szívesen olvasom újra meg újra a mai szemmel megmosolyogtató, szakmai hibától sem mentes leírást.[5] Idézzük hát szó szerint:

„A dunántúli szobákban ritkán hiányzik a cserépkályha, amelyet a konyhából fűtenek. A kályhákat négyszögletes bemélyedő szemekből, tányérokból, kupákból állítják, sározzák össze. Itt az erdélyies csempe elnevezés ismeretlen. A kályhákat is leginkább vásárban veszi a nép. Egész kocsit megtöltenek a kályha alkatrészei. A szemek tányérszerűen bemélyednek s az ilyeneken nincs is díszítés; a díszítés a lapos négyszögletes szemekre kerül, amelyek a kályha alsó részét, talpazatát, sarkait képezik. A kályha felső peremét, párkányát is dí-

[5] Malonyay Dezső: A magyar nép művészete, IV. kötet. Budapest, 1912. 337–344. Malonyay gyűjtéseihez Göcsejben Borbély György gimnáziumi tanárt kérte segítségül. Akit a cserépkályhagyártás története, fortélyai érdekelnek, annak olvasmányul ajánlom Sabján Tibor: Népi cserépkályhák című kötetét. (A szerk.)

szítik csipkés kimetszésekkel. A díszítés formákkal történik; a nyers agyagot a minta negatívját feltüntető formákba nyomkodják bele s azután égetik ki. Kis városokban s módosabb polgároknál a régi fajta svédkályha otthonos. Ennek készítésében Németh Gábor zalaegerszegi kályhás nagy mester.

Nézzünk el udvarába, tekintsünk be műhelyébe, mi mindent csinál Dunántúl, a népnek dolgozó kályhásiparos?

A műhely előtt van négy agyaggödör, azokban négy külön fajtájú föld.

Az I. agyaggödörben bedegovcsinai agyag. Horvátországból. Ebből készül a legfinomabb munka. Fehér, palaszínű, zsíros tapintású s fehér, ha megég is; tűzmentes, legerősebben ellenáll a tűznek, nem reped meg. Vasúton szállítják. 100 métermázsát 80 koronáért vesz, házhoz szállítva 170 koronába kerül s lesz belőle 25–30 kályha. Egy kályha 180–200 korona. Külön-külön mind három fajta földből készül kályha, de vegyítve is csinálják, hol kettőt, hol három fajtát is összekevernek. Ha csak a bedegovcsinaiból csinál valamint, abba még vegyít törött cserepet is, amit vasmozsárban egy napszámossal töret össze a kályhás. Ez a cserépliszt még erősebben tűzmentessé teszi.

9. Házunk udvara az agyaggödrökkel 1910 körül (Malonyay 332.)

A II. agyaggödörben göcseji sár van. Ez is palaszínű, fehér. Ez is tűzmentes, de sikeres, síkos, iszaptartalmú. Ehez használunk kvarcos agyagot; ilyen homok is van elég Zalaegerszegen is az Alsóerdőn, a Budai-völgyben, a téglaszín mellett. Evvel a homokkal felesen keverik. Zalaegerszegtől 15 kilométerre, Csonkahegyhát határán négyen vásároltak egy birtokot s onnan hordják ezt a göcseji agyagot. Csak a fuvart fizeti Németh mester, egy szekérrel 6 korona. Ebből a barna sötétszínű (kissé pirosas) sima kályha lesz. Ezt a göcsejit, ha a csákberényi agyaggal vegyíti, színes kályhát kap. A középosztálynak ebből készül leginkább a kályha.

A III. agyaggödörben is csonkahegyháti, szintén göcseji föld van, de az meg sárgás, fehérföld. A göcsejivel vegyítve színes kályhát csinál belőle a mester, 160 koronáért. Az egész barna kályha 120 korona. A csákberényi (Fejér m.) fehér földet használja a II. és III.-hoz színezésre...

A IV. gödörben kályharakáshoz szükséges agyagos, homokosföld van összekeverve. Ebből csak virágcserepeket gyárt a segéd. Semmiféle más fazekat Németh mester nem csinál.

Árúit inkább távolabbra hordják el: Nagykanizsára, Csáktornyára, Varasdra; Somogy megyébe is előkelő házakhoz dolgozik.

»Rövidesen mondva – így szól – ez a három magyar kályha a szemesen kívül. Mert az a magyar kályha, amelyiknek egyenes sima felületje van, egyszerű, kevés dísszel, egy-egy magyar virággal és zárlevéllel. Csinálja az ember, ahogy tudja, a maga gusztusára. Még az is magyar a kályhán, hogy terjedelmes széles válla legyen, felső része kupolával, toronyalakkal; az erősen kiálló párkányzat azért kell, hogy dísztárgyakat vagy egyebet lehessen odarakni. Ez teszi meg, hogy magyaros. Az ámpír inkább gótis.«[6]

Az edényeket, kályhákat mázzal színesítik. Mi a máz? A fazekasok nyelvén: *Glätte*. »Van ólomglätte, vagy ólompír.[7] Ezt a homokkal s kvarccal vegyítik s fehér színt ád. Ha barnakövet[8] teszünk bele, barnafekete lesz; ha rézhamút[9] hozzá zöld lesz; ha kék színre van szükség, kékényüveget[10] (Schmalle) vegyítenek bele; ha sárgát akarunk, sárga jön hozzá. E mázakat külön téglikben megégetve, megtörve, őrölve finomabb mázat kapunk. Ha még finomabb kell: 2 kiló ménium, egy kiló kvarc, tégliben megőrölve s a legfinomabb fehér átlátszó zománc lesz. Az ólmot és cint megolvasztjuk téglikben, hamuját leszedjük, megint leszedjük, szóval egészet hamuvá égetjük (flimmeljük):[11] ebből cin és ólomhamu lesz; veszünk 2 kiló méniumot,[12] 2 kiló kvarcot, 1 kiló boraxot, 1 kiló hamúzsirt, 20 gramm arzenikumot, a kemencében homokpadot csinálunk, összekeverve és olvasztva megégetjük s ha kivesszük, olyan lesz, mint az akszfalt; a homokot lepucoljuk, leráspolfuk, mozsárban megtörve, megszitálva, malomkövön leölve: porcellánfehér zománcot kapunk.«

Hogy lesz hát a kemence, vagyis a kályha? Úgy lesz, hogy a már megöntözött agyaggödrökből egy szekérderéknyi sarat egy halomban betesznck a műhelybc, sulyokkal összeverik, döngölik, lesarlózzák, vízzel áztatják, aztán két legény lábbal tiporja három órahosszat. Az asztalon plattnikat (kakli)[13] csinálnak a kidolgozott sárból s ebből a mekkora szükséges akkora táblát belenyomnak a gipszmintába. Németh Gábor mintát is csinál. A mintából rögtön kiveszik s megvan a kályhaszem. Érdekes, hogy a városias ízlésű kályhákat a nép erre rogogó-nak[14] mondja, de azért a díszítések között megkívánja a tulipánt,

[6] azaz németes
[7] Ólomoxid, a nyers máz alapanyaga volt, nagyon mérgező, ma már így nem használják.
[8] mangánoxid
[9] rézoxid
[10] Az ún. kobaltfritt, mely kobaltoxidot, őrölt üveget tartalmazott.
[11] frittelés, azaz olvasztás
[12] minium
[13] Előkészített agyaglap, amit a formákba nyomnak, kakli a kályhaszem.
[14] rokokó

a sast, a magyar motívumokat. A kályhaszemeket a pallásra teszik, ott megkeményszik, egy-két napig vagy a napon szárítják, vagy a lézsa-fán; az erős napsütéstől a gyöngébbje megrepedezik. A mi agyagunk a napon hirtelen szárad s megrepedezik, mert sok benne a nedvesség, iszapos. A bedegovcsinai állja a napot. Azután jön a kemencébe való berakás. A kemence két részből áll: a tüzelő, amit kékellinek vagy kikellinek hívnak, ahol a fa ég, ahonnan a meleg apró lyukakon átmegyen a második részbe, az égetőbe. »Sok izéje van itt ennek a berakásnak. Sárból épít az ember egy talapzatot. Aztán egy rend zsindelyt rak, amit csak a téglagyárból hozat s rá egy rend kályhaszemet, de úgy építve, mint a kőműves a kőkertet,[15] közbe-közbe kér a fiától egy-egy cveklit, ék, erősítésül cserép-zsindelyforgács vagy cseréptörmeket, hogy közben legyen jó cirkulácio. Sok rejlik a belszerkezettől, t.i. a cirkulálástól, a füstjárástól, hogy a fundamentumtól cirkuláljon egyenletesen; akkor a meleg nem futhat ki belőle.« Közbe-közbe a kezébe fogott kályhaszemet magyarázza, hogy ez a barokk díszítés hajlott, s a szegelet tompa. A rogogó-nál is tompák és hajlottak a díszítések.

10. Feliratos kályhacsempe egy nagykapornaki, elhagyatott házból, 1898

Kilenc óráig tart az égetés 980 fok melegben. Ennyi kell a barna munkához. A közönséges fejérnek csak 900 fok kell. Ezt az első égetést fonnyasztónak hívják. Kiszedve: a napon egy napig szárad, a pallásón egy napig keményszik:[16] másnap megpucolják, faragják (az érdes részektől megsimítják) s ha nem kell rája szinezés, száradni teszik tovább. Bevonják mázzal vagy zománcolvadékkal, a tálban levő festéket a nagy kalánnyal ráöntögetik s az ezután következő másodszori égetés a zománc-beégetés. Ezt a mázt ólomgelétnek híjja a fazekas; fele ólomgelét, fele kvarc és fekete kő. Ez a barnamáz s a második égetés után barnapiros meggyszínű lesz tőle a kályhaszem, amilyet leggyakrabban lehet látni e vidéken. »A tálban a mázt a kalánnyal mindig kevernyi kő. Végigöntésnél az első kalánnyal csinálja az első szimzt.[17] Az alsó párkányon van az első szimz, vagyis kiálló része az alkotmánynak. Inkább a fölső párkányzat a szimz, de erről nevezik a többit is. A második égetés után még mindig van, mit lefaragni róla, egy kis simítást most csinálnak rajta. S megvan. A helyszínre szállítva ott egy kőműves vagy akár egy gyermek is megépítheti vagy fölrak-

[15] Zalában a kerítést kertnek mondták.

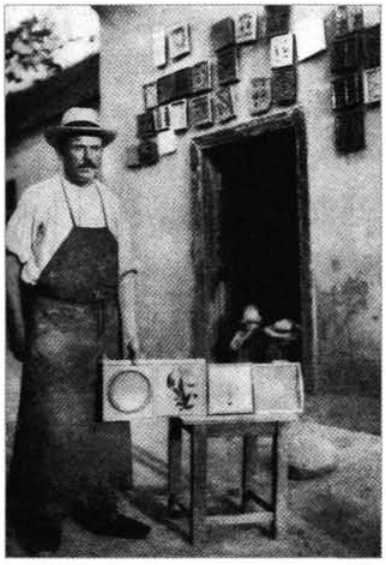
[16] Itt tévedett a néprajzi gyűjtő, mert ilyet nagyapám soha nem mondhatott. Az égetés után már nem szárították a csempét.

[17] párkány

hatja a kemencét. A szemek úgy paszolnak egymásra, mintha onnan nőttek volna ki. Azonban egy kis agyaggal ragasztják össze a szemeket, – aztán szobát melegítnek vele vagy krumplit sütnek benne.«

Jól van Gábor, te óvod, melengeted és véded a világot a megfagyástól! ...

...Ne hagyjuk azonban még el Németh Gábort, gyerünk át abba a másik helyiségébe, ahol egy legény rugdalja jobb lábával a korongtalpat s csinálja a kályhaszemet és virágcserepet. Egyet rúg s forog az alkotmány; ekkor egy kis bőrdarabot fogva kezébe s korongra csapott anyagot kiszorítja s egyszeribe kialakul az edény. Most egy másik kisebb bőrdarabbal simítja, tisztogatja. A harmadik fogás az, hogy egy sárgadróttal, mely nem rozsdásodik, a felső haszontalan sárrészt lenyisszenti.

11. Nagyapám kályhatábláival 1910 körül (Malonyay 333.)

A fazékkorong alkatrészei: a tustányér, ebben áll a négyszögű vasrúd; a korongtalpat rugdalja a fazekas, aki a deszkaülésen foglal helyet. A rúdon van a korongfej, efölött a rámadeszka, ezen áll a sár, amiből az edényt alakítják. A korongfejet le lehet venni s ha nagyobb edényt akarnak csinálni, nagyobb fejet tesznek rá. A korong mellett van a sártartó pad. Az agyaggödrökből egy szekérderéknyi földet beraknak a közvetetlen közelben levő műhelynek kellős közepébe, megáztatják, megaprított cseréptörmelléket hintenek belé (samut),[18] ami ellentállóbbá teszi a tűzzel szemben. ...A legények táncolnak rajta három-négy órahosszat s meggyúrják a lábukkal,[19] mint a tésztát; azután következik a sarlózás. A görbe éles késsel nyesegetik a halmazt, papírvékonyságú lemezeket szeldelnek le róla s így rátalálnak, ha valahol kövecs vagy egyéb szemét van benne... A nyesedékekből sárpogácsák lesznek, 50–100 kilogrammosok. Ezeket még irgalmatlanul megsulykolják a sulyokbotokkal. ...majd odavetik a deszkaasztalra s ezekből a sárpogácsákból lesz meg a kályha."

Nagyapám a fényképeken megjelenésre igazi magyar, büszke, de sosem hivalkodó magatartást sugároz. Tiszta tekintettel, méltóságteljesen áll családja körében. Nagy szeretet, elégedettség sugárzik megjelenéséből gyermekei és agyagmunkái között egyaránt. Ünnepnapokon fekete ruhában, széles karimájú kalapban, oldalán aranylánc, a mellényben zsebóra, kezében botjával ment a templomba vagy az iparoskörbe. Egy fénykép jelent meg róla az egyik kiállítási katalógusomban, mely Borsos Miklós, szeretett mesterem kezébe került.

[18] Samott, a megőrölt cseréptörmelék, amivel én is dolgozom.

[19] A nehéz munkát a földkészítő gép később kiváltotta.

Levelében írta nekem: „Sajnos ez a magyar már eltűnt, ezeket vitték, meneteltek gyerekkoromban az első 1914-es háborúba. Aztán csak menni láttuk őket, jönni keveset."

Családunk minden vasárnap nagyapai szőlőbirtokunkra a Becsali-hegyre ment. A férfiak, édesapámék kártyáztak, mi gyerekek a fűben játszottunk, labdáztunk. Édesanyámék az asszonyokkal beszélgettek az öreg körtefa alatt megterített asztalnál. Egy kőasztalon a tölcséres gramofont tekergették, mi elámulva hallgattuk fátyolos hangját. Összejött minden hét végén az egész rokonság, az unokatestvérek együtt játszottak. De kár, hogy ma nem is igen ismerik egymást. Hová lettek a családi kötelékek? Az örök rohanásban nincs időnk egymásra, pedig minden találkozás nagyon fontos, egyszeri és megismételhetetlen.

12. Társaság a Becsali-hegyen, a kalapos úr balról nagyapám, mellette én állok, 1938 körül (a Göcseji Múzeum tulajdona)

1942 nyarán, egy hétvégi vasárnapon gondtalanul játszadoztunk a szőlőhegyen, amikor jött Regina néni a hírrel, hogy meghalt nagyapám. A nap már nem világított annyira, a virágok mintha lehajtották volna fejüket. Szomorúan ballagtunk haza. Igen, a mesterember elment, örökre. A szívemben és a lelkemben tovább él.

Külön szólok nagybátyáimról, Lajosról és Gáborról, akik szintén az agyagiparban dolgoztak. Németh Lajos Ferenc fazekasmester háza és műhelye az Apponyi utca 21-es számú házban, közvetlenül mellettünk állott, kerítés sem volt a két ház között. Teljes testvéri barátságban élt egymás mellett a két család. Nagyon sok időt töltöttem ott. Figyeltem a korongon készülő nagy hasú korsókat, amelyeket ügyes kézzel fia, Lali unokabátyám díszített, aki kiváló korongos volt. Mellette mindig dolgozott a műhelyben egy-egy legény.

Nemrégiben érdekes élményben volt részem. Egy Muraszombat melletti faluban jártam, felfigyeltem Baumann Ferenc fazekasmester táblájára. Bementem, beszélgettünk, közben felültem a korongra. Látta, hogy értően rugdosom. Mondtam, Zalaegerszegről jövök, én is ilyesmivel foglalkozom. Egy pillanatra elment, és visszatért egy mun-

13. Lajos bátyám, 1961 (színes mázas kerámia, 52 cm)

kakönyvvel 1941-ből, beírva Németh Lajos Ferenc munkaadó, fazekasmester. Megöleltük egymást.

Lajos bátyám egyszerűsége, találó megjegyzései, humora mindig megfogott. Jó volt ott lenni, figyelni, ahogy az agyagkupacot mezítláb taposssák, ahogy formálódik az agyag a lábak alatt; ahogy a fazekaskemence árkában ropog a tűz. A vásárokra való készülődés külön élményt jelentett. Felesége, Ilonka néni ment a vásárokra. Nélküle nem múlt el piac. Tökös-mákos és túrós rétesei, jó szíve felejthetetlenek. Fiúk, Tibor unokaöcsém igazi játszópajtásom volt. Erzsi húgára, Laci bátyjára és Lalira, a jó mesterlegényre, szeretettel emlékszem.

Ifjú Németh Gábor nagybátyám, apám legidősebb testvére szintén kályhásmester volt, szikár, csontos, megfontolt, száraz ember. Megjárta az első világháború frontjait. Agglegény maradt és apám társa életközösségben, osztatlan vagyonközösségben, velünk lakott késői házasságáig. Egy időben, amint említettem, a kanizsai lerakatot vezette. Ahogy emlékszem, a csempék mázolását és az égetést is általában ő végezte. A Németh Gábor és Fiai cég egyik oszlopa volt.

Lakóházunk utcai frontján Németh Sándor – legfiatalabb nagybátyám – angol úri szabósága volt. Sokat játszott velem, és el-elvitt egy-egy erdei kirándulásra, ahol aztán együtt kergettük a manókat. Húga, Manci néni, nagyapámmal együtt lakott mellettünk. Édesanyámmal nagyjából egyidősek voltak, így jól megértették egymást.

A ház mindenkori lakói voltak a nőtlen segédek, inasok, kocsisok. Sokan megfordultak nálunk, és dolgoztak az ország más vidékeiről

14. Németh Gábor nagyapám (1864–1942) és felnőtt gyermekei 1930 körül Állnak (balról): Gábor, József, Sándor, István, édesapám János (1898–1972); ülnek Erzsébet, nagyanyám, nagyapám, Mária és Lajos.

is, pl. a Muraközből. Azon a vidéken elég jó hagyománya volt a fazekasságnak meg a kályhásságnak. Jól emlékszem Pintér Mihályra és Marusics Ferencre. Szegény, de szorgalmas, dolgos emberek voltak. Általában havonta hazajártak, és ilyenkor élelemmel felpakolva tértek vissza, ami egy hónapig kitartott. Egyik inasunk, Marusics Feri, mikor hozzánk került, elég tudatlan gyerek volt. Egy alkalommal a vihar leszakította a külső villanyvezetéket. Apám az utolsó pillanatban vette észre, s akadályozta meg a tragédiát, mert Feri szaladt, hogy összekötözze a drótokat.

Segédeinkre, Kovács Lajosra, az ügyes, értelmes és kedves Hart Józsefre mindig tisztelettel néztem. A többi legény is mind nagyon ügyeskedett. Néha érdekes kerámia figurákat, medve alakú dohánytartó szelencéket is csináltak. Egy ilyet a mai napig őrzök. A legügyesebb köztük azonban az előbb említett Hart Józsi volt. Nagyon ragaszkodtam hozzá, ha ideje engedte, mindig rajta lógtam. Már egész kisgyerekként szerettem a jellegzetesen agyagszagú műhelyt. Néha a számból vették ki az agyagot, mert rágtam, akárcsak a csokoládét. Besettenkedve lestem sokszor, mit mesélnek egymásnak, és figyeltem, hogy milyen ügyesen tudnak bánni az agyaggal.

15. A medve alakú dohánytartó, 1930 körül (Németh János gyűjteményéből)

Balázs János kocsisunk megbízható, rendes ember volt, de időnként bizony felöntött a garatra. Rendszeresen szállította Kanizsára a csempéket. A hosszú útra anyám mindig ellátta élelemmel. Néha a kocsi Kanizsáról visszatérve megállt a kapu előtt. Ő a kocsi alján feküdt a szalmán. De a lovak hazataláltak.

A város határában több helyen is volt szántóterületünk, így a Landor-hegyen – ma már beépítették, s kint Olában is. Két hold szőlőnk volt az Egerszeg-hegyen, gyönyörű szép területen, mellette gyümölcsös. A pince boltíves, a ház szalmatetős, később cserepes, tornácos volt. A pincetorokból meredek lépcsőn lehetett lejutni az ezer és háromszáz literes hordók közé. A vincellérünket és munkáshívónkat Simon Vendelnek hívták. Ő hozta a napszámosokat, és ő segített hozzáértően a borfejtésnél és egyéb pincebeli munkáknál. Szikár ember volt, nagy ádámcsutkával. Csurgóra álló zsíros kalapja mindig a fején. A nadrágszára és bakancsa között kilátszott csontos bokája. Munkásai hallgattak rá, ő volt a mi szőlőhegyünk „méltóságos ura".

16. Édesapámmal szőlőhegyünkön, 1970 körül

Az Apponyi utcában szinte mindenki ismerte egymást. Mellettünk Kósáék laktak, Lajos bátyám feleségének édesanyja és testvérei. Gazdálkodók voltak. Szemben velük Bedő Károlyék. Kari bácsi, apámék mindenkori kártyapartnere gazdálkodó volt, megjelenésében a régi középparaszt típusa, ünnepeken rámás csizmát, fehér inget, mellényt viselt. Kisgazda képviselőként így feszített nagy öntudattal a parlamentben. Nem messze tőlünk távolabbi rokonságunk, Császárék boltja, vele szemben Hollósiéké. Minden baj nélkül megférték egymás mellett.

Apám Margit húga, kinek férje Simon József műbútorasztalos volt, a későbbiekben a Rákóczi utca 15-ös házban lakott. Gyermekeik, Erzsébet és Józsi kedves játszópajtásaim voltak. Kissé távolabb, a Csány téren Németh József kereskedése, a „Fehérképi csemegeház"[20] állott. Az egyetlen, de jó érzékű kereskedő volt a családban. Mindenki más valamilyen iparos mesterséget folytatott.

Amikre most emlékezem, hallott történetek, szüleim, hozzátartozóim eleven képe, és határozott körvonalakkal bennem élő események. Hosszú téli estéken nálunk sokszor összeült a család, némelyikük a térdére ültetett, és mesélt vagy énekelt. Sokat hallottam a „Szép vagy, gyönyörű vagy Magyarország" kezdetű dalt, de amikor a keresztanyám a „Kicsi, fehér meszelt szoba falán függő Mária kép"-et énekelte, mindig jöttek a könnyeim.

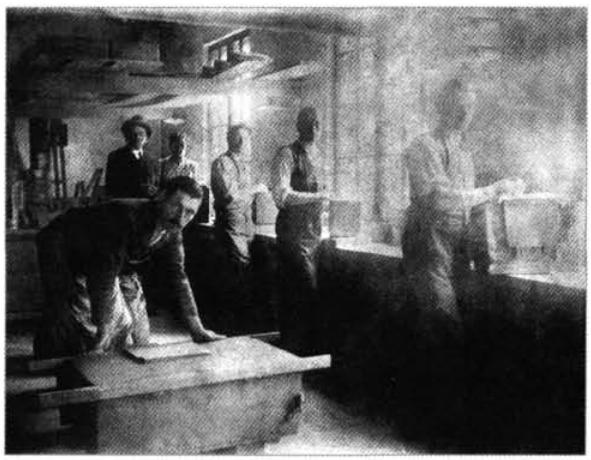
Az égetések alkalmával, amikor a kemence három árkában hosszú órákon keresztül ropogott a tűz, és megvilágította az égető előterét, mindig összejöttünk beszélgetésre, énekszóra. Sokszor hangzott el a „Ha kimegyek a Doberdói harctérre" első világháborús nóta, és a társalgás is a háborúról folyt.

Takács bácsi, a rendőr, aki nagy körgallérban, kemény, számozott csákóban rótta az utcákat, mindig betért hozzánk. Nagyon jól emlékszem rá, mert sokszor a gallérja alá bújtatott, úgy mentünk együtt. Történt egyszer, amikor benézett égetés alkalmával, hogy nagyon sietős „nagydolga" lett. A nagyapám megmutatta, merre a budi. (Az istálló mögött egy fa árnyékszék volt.) Hát, itt történt a baleset. Elég sok idő elteltével jött Takács bácsi szégyenkezve, vörös képpel. A gödörbe ejtette pisztolyát a derékszíjjal együtt. Nagyapámmal sokáig piszkálták egy kampóval, mire előkerült. Megígérték, nem beszélnek róla. Nagy ász került a kezünkbe, mert ha a száját kinyitja valamelyi-

[20] Az ún. Fehérkép a 19. században a Csány tér helyén állott barokk Pietà szobor. Róla nevezték el Fehérképi utcának a mai Kossuth Lajos utcát. A szobrot ma a Mária Magdolna plébánia-templomban őrzik.

künk, az egész város megtudja az esetet, és gúny tárgya lehetett volna a Takács úr. Nagyon rendes ember volt, így mindenki hallgatott, csak maguk közt kuncogtak a szemtanúk.

Az égetések – mindig reggel kezdődtek és este értek véget – szinte ünnepszámba mentek. Mindenki ott ücsörgött, aki tehette, a kemence körül. A kukoricafosztás is itt történt. Sok mese, történet hangzott el. Ha ott lehettem, szájtátva, némán, csendben hallgattam az érdekes dolgokat. Amikor késő este lett, és a kemence árkai már nagyon izzottak, és a levegő felhevült, nagy lett a huzat, a kemence morgott, akkor már tudták, hogy elérte a megfelelő hőfokot. Gábor bátyám, aki általában az égetést végezte, kihúzott egy be nem falazott téglát a kemence oldalából. Egy fogpiszkálószerűen kihegyezett, majd egy méteres fát bedugott, aminek vége azonnal meggyulladt, és mint egy fáklya fénye megmutatta, hogy kiolvadt-e egyenletesen a máz a csempéken. Még egyszer rádobtak az árkokra, hogy legalább egy fél óráig még tartsák az elért hőfokon a kemencét, így a máz mindenütt egyenletesen kiolvadt. Aztán téglával félig lezárták az árkokat. Utána nem volt szabad semmit bedobni a parázsra, nehogy a lehűlésnél füstgáz keletkezzen, ami nem tud már kiégni. A kemence kibontása az égetés utáni a harmadik napon történt.

17. A családi műhely emeleti nagy helyisége. Az előtérben Gombos József „plattot" vág a hatalmas agyagtömbből, hátul nagyapám kalapban, oldalt Gábor bátyám és a segédek, 1930 körül.

Talán ha vázlatosan is, de sikerült érzékeltetnem, milyen is volt a házunk tája, ahol a világra ébredtem. Mi lehettem volna más, ha nem apáink mesterségének folytatója, hiszen életük sodrása vitt engem az agyag felé. De nem is szerettem volna más lenni. Büszke voltam rájuk. Lélekkel, alázattal és hittel lehet csak ezt a mesterséget folytatni, és főként szeretettel. A mesterség, ahogy ők űzték, már maga a művészet; nem is akarok mást hozzátenni munkájukhoz, mint a magam üzenetét. Hagyatékukat átvinni a holnapba.

Egy alkalommal Szombathelyen élő nagyszüleimnél voltunk édesanyámmal. Talán hat év körüli kisfiú lehettem. Amikor hazaérve beléptünk a kapun, egy nagy Mária szobrot pillantottam meg a műhely ajtaja előtt. Rohantam oda, és egyből letérdeltem előtte. Nagyon csodálkoztam, vajon ki az, aki ilyen szépet csinálhatott? Édesapám mondta, hogy egy Pataky[21] nevű művész agyagszobrát égették ki.

[21] Pataky Andor (1891–?) szobrász, festő. Türjén élt. Ő készítette Zalaszentgróton az első világháborús emlékművet.

Üzött a vágy, hogy egy igazi szobrászt láthassak. Nem mindennapi, különleges embereknek képzeltem őket. Kértem, nem hagytam békét apámnak, vigyen el egyszer egy szobrászhoz. Akkor a megyében Vörös János[22] volt az egyetlen ismertebb művész, akinek két szobra állt az olai Jézus Szíve templomban és domborműve került az egykori ispotály falára. Később megismertem. Középtermetű, kissé köpcös, barátságos ember volt, inkább olyan kőfaragó, mesteremberféle. Az ügyesebb mesterek szobrokat és domborműveket is faragtak, mint például Wapper Ignác kőfaragó, aki a 20. század elején Kovács Károly első zalaegerszegi polgármester síremlékét is készítette.

Ha tehettem, a műhelyben voltam. Beálltam a munkaasztal mellé, a segédek mindig helyet szorítottak, és csináltam a játékaimat agyagból. Lovat, puskát, repülőt, mindenfélét. A napok nyugodtan, a megszokott ritmusban teltek. Ha csengőszó hallatszott az utcáról, a kunyerált húsz fillérrel rohantunk a hadirokkant Fendrik bácsi kordéjához fagylaltért.

Egy napon német kocsioszlop haladt át a főutcán. Később a terepjárók és egyéb járművek a mellékutcákat is ellepték. A miniszterelnök, gróf Teleki Pál öngyilkos lett. Nem tudta elviselni, hogy szerződésszegő lett. A felfegyverzett katonaság a Muraköz felé vette útját, Jugoszláviát lerohanni. Apáék emlegették, itt a világégés előszele. Kezdetben a vidéki élet még nyugodt volt, a műhelyben és a földeken folyt a munka. Az utcai földszintes házat, ahol születtem, elbontották, hogy majd újabb, szebb, nagyobb családi házat építünk. Így rövid időre a 41. számú házban, albérletben laktunk. Közben elkészült az udvari ház, és visszaköltöztünk.

A helyzet kezdett rosszabbra fordulni, mert a segédeket behívták katonának. Hart Józsit is a Don-kanyarhoz vitték. Felettünk Liberátorok légi kötelékei csillogtak a kék égbolton. Mind többször volt légiriadó. Egy alkalommal Gábor bátyámmal figyeltük a csillogó gépmadarakat, amikor süvöltő hangot hallottunk. Lerántott a földre. A vasutat bombázták. A későbbiekben, ha megszólalt a sziréna, ki erre, ki arra futott. Egyszer kimentünk Lali unokabátyámmal a szőlőhegyükre, közben légiriadót fújtak. Jöttek a gépek, újra az ismerős süvöltésre lettünk figyelmesek, és a városban felszálló porfelhőre. Volt egy távcsövünk, azon láttuk, hogy az utcánkban esett le a bomba. A szüleim és a húgom a romba dőlt ház melletti pincében húzták meg magukat. Iskolatársam apjának szabóműhelye volt a megszenvedett

[22] Vörös János (1897–1963) Hatgyermekes paraszti családban született, eredetileg géplakatos, majd elvégezte a Képzőművészeti Főiskolát. Az 1930-as évek végétől Nagykanizsán élt és alkotott.

házban. Ő és édesapja a pult alá bújtak, ez mentette meg az életüket, amikor a fal összeomlott. Ezek után már mi gyerekek sem figyeltük olyan nyugodtan a csillogó gépmadarakat.

Ahogy az idő múlt, az emberek egyre titokzatosabbak és sokan szomorúak lettek. A szomszédunk, Simon bácsiék szép, derék katonafiát, mikor hazajött szabadságra, megcsodáltam. Többet azonban sosem láttam, csak könnyes szemű szüleit.

Egyszer csak sárga csillagot láttam némelyik ismerősünkön, játszópajtásomon. Nem tudtam felfogni mi ez, de mint gyerek éreztem, hogy valami rettenetes dolog van készülőben. Aztán eltűntek a csillagosok is.

A rádiót hallgattuk, Horthy kiugrása nem sikerült, Szálasi vette át a hatalmat. Gábor bátyám a fogai között mondta: végünk van. Beköszöntött 1944 tele, a front közeledett. A nyugati határvidéket ellepték a menekültek. Közben az eszelős rémuralom fokozódott. Városunkba is sok idegen költözött Erdélyből, Alföldről, Baranyából, az elfoglalt területekről. Hozzánk Pécsről érkezett Kenedy úr sváb szobalányával. Amúgy is szűkös lakásunkban még összébb kellett húzni magunkat. Hála apámék gazdálkodásának, élelmünk még bőven volt. Kenedy úr különös ember volt. Hatalmas forgópisztolyát mindig a szekrény tetejére tette, és arról beszélt, ha visszatér Pécsre, ki mindenkivel bánik el. Egyébként reggelente elment a megyei hivatalba, és csak késő délután tért vissza.

A kamaszodó gyermek mindenre kíváncsi, és mindenhol ott van. Ilyen voltam én is, így aztán vannak abból az időből nyomasztó emlékeim, fanyar humorú történeteim. Katonaszökevényeket, szerencsétlen, családjukhoz hazatérni akaró embereket ítéltek el és végeztek ki a piactéren és a megyeházával szemben. Gyermekkorom megrázó élményei ezek.

Az átvonuló német és magyar katonák sorban álltak a bordélyok előtt. Sok csokoládét kaptam a katonáktól, mert meg tudtam mutatni a helyet, ahol a lányok éltek. A város útvonalai megteltek visszavonuló katonasággal, harci járművekkel. A szomszédunkban, a Sip utcában egy csendőrőrs székhelye volt, már elhagyták. Átmásztunk a kerítésen, és egy ölre való Vécsey-kézigránátot vittem haza, a pajtásaim úgyszintén. Otthon észrevétlen beraktam a kamrába a polc alá. Valaki följelentett bennünket, és kijöttek a lőszert keresni. Bevitették velünk a nyilas pártvezető irodájába. Akkorra azonban a gránátokat szétszed-

tük, és teleraktuk fűrészporral. „Szakértelmünknek" köszönhetően a gránátokból a fűrészpor kiömlött a pártvezér kezébe. Így két pofon kíséretében távozhattunk. A család megkönnyebbült.

A front egyre közeledett, már Keszthely környékén volt. Kenedy úr tovább ment, mi pedig kiköltöztünk a város környéki szőlőhegyünkre. Egy kedves ismerős családnak, Kardoséknak szorítottunk még helyet. A maradék bort apámék kiöntözték a hordókból, és vártuk a „felszabadulást". A következő nap reggelén nagy dörrenésre lettünk figyelmesek. A Zalán átívelő közúti hidat, majd a vasúti hidat robbantották fel. Napközben három német katona vetődött pincénkhez. Talán szétszóródott egység tagjai, de lehet hogy járőrök. Barátságosak voltak és szomorúak. Egyiküknél kislánya fényképe. Kis pihenő után tovább mentek. Az éjszaka feszülten és nyugtalanul telt. Ismétlődő robbanások hallatszottak. A pályaudvaron egy lőszeres szerelvényt bombáztak.[23] A találat láncreakciója következtében egész éjjel robbantak a lövedékek. Mint gyerek, tátott szájjal néztem a tűzijátékot. Később tudtam meg, hogy múzeumok kincsei voltak még a vagonokban. A keszthelyi Balatoni Múzeum anyagának egy része az egykori sümegi Darnay-gyűjteménnyel, valamint a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum 54 ládányi anyaga. Minden semmivé lett egy éjszaka. Talán töredék, ha maradt. Az éjszaka lövések hallatszottak, de orosz katonaságot nem láttunk. Másnap azonban a dombtetőről néztük, amint a tankok és a gyalogság rajvonalban a Zala északi partja felől közelítik meg a várost. A hegyi hajlék félreeső helyen volt, bennünket elkerültek. Másnap a városból érkezett emberek mondták, hogy ott vannak az oroszok. Nálunk komolyabb ellenállás nem történt. A németek az olajvidék védelmére próbáltak összpontosítani. Másnap a két család, mi és Kardosék, akik nálunk húzták meg magukat, elindultunk a városba. Érdekes menet volt, csupa öreg, mert az asszonyok így álcázták magukat. A Kardos néni édesanyját talicskában tolták, mert alig tudott menni. Amint kiértünk az útra, német Messerschmittek jelentek meg felettünk. Az egész társaság az út menti átereszben húzta meg magát. Az oroszok lőtték a gépeket.

Amint a helyzet nyugodtabb lett, tovább mentünk. A mezei úton a szántásban egy halott katona feküdt, tiszta, fehér zokni volt a lábán, csizmáját már lehúzták. Kissé odább orosz lövegeket láttunk. Apám a hátizsákra akasztotta régi bőrkabátját, és a réten áthaladva mentünk a házunk felé, amikor egy felénk vágtató lovasra lettünk figyelmesek.

[23] 1944. március 28-án

Amint hozzánk ért, a kardhegyével leakasztotta a bőrkabátot, és tovább vágtatott. Ő volt az első, akivel találkoztunk.

Végre hazaértünk, a kertben bombatölcsérek, a ház ajtaja nyitva volt. Ötéves kishúgom édesanyám karján, mintha félt volna, szép fekete hajú kis buksija néha hozzá bújt. Körülnéztünk a szétdúlt lakásban. Ám rövidesen nyílt az ajtó, és belépett két nagybajuszú, idősebb orosz katona. Apám sonkával kínálta őket. Az egyik ölébe vette kis húgomat, és lassan könnycsepp jelent meg az arcán. Ilyen kislányt hagyott otthon. Ő volt a másik katona, akivel találkoztunk.

Aztán Hegyi lakatos mesterék házának pincéjébe mentünk, ahol huszad magunkkal voltunk egy ideig. A helyzet lassan enyhült. A házunktól pár házzal odébb a katonai parancsnokság székelt. Ott volt egy jó lelkű orosz katona, aki néha bejárt hozzánk. Apámék valahogy elrejtettek egy disznót, és ennek az orosznak adták egy lóért. Egyik nap hozta is. Gyönyörű lipicai kanca volt, nyereg, szerszám rajta. A Bárisnya nevet adtuk neki. Hej de szép ló volt ez a Bárisnya! Nem túl magas, rövid nyakú, gyönyörű testtartású. A hasában már egy születendő kiscsikót hordott. Sokat lovagoltam szőrén. Sokszor le is estem, de egyre nagyon emlékszem! Egyszer, mikor hazaértek a mezőről – akkor már két lovunk volt –, és kifogták a lovakat, akkor történt. Ilyenkor a kantár és a zabla csak a ló egyik oldalán marad. Ezért – mint később kiderült – csak egy irányba tudtam fordítani a lovat. Játszópajtásom felsegített a hátára, kértem tőle egy botot, és megcsaptam a ló farát. A Bárisnya elindult velem vágtában ki a kapun, a járdán, a főutca felé. Meghúztam a kantárt, de megállítani nem tudtam, csak ellenkező irányba futtatni. Lógtam a hátán, a szőrébe kapaszkodva. Így jutottunk el a járdán a főtérig, az Arany Bárány szálló elé. Onnan irány vissza. Az emberek kiáltozva próbáltak bennünket megállítani. A ló vágtázott, végül a házunk elé visszaérve betért az udvarunkba, a kert végében, ahol a Vizsla-patak folyt, megállt. Így hát szerencsésen hazaértünk mindketten, már csak az apai fejmosást kellett megúsznom.

Később már nagyon kíméltük a Bárisnyát, mert vártuk a kis csikót. Egyszer aztán világra jött a gyönyörű kis jószág. Ahogy növekedett, egyre makrancosabb lett, olyannyira, hogy apám is csak bottal a kezében mert hátramenni a kertbe, ha a Rigó kint volt. Hát még a lányok hogy sikítoztak, ha mellettük fickándozott. Később azonban édesanyám felcsalta még a teraszra is, vagy ha az ablakon bedugta a

fejét, kockacukorral, a tenyeréből etette. Csodálatos csődör lett belőle, de így nem tarthatták meg, ki kellett herélni. Egy napra kitűzték az istálló előtti műtétet. Mihályi állatorvos meghagyta, hogy előző nap nem szabad megetetni. Mi az unokaöcsémmel, Tibivel nagyon megsajnáltuk, és beetettük titokban lucernával. Másnap jött a doktor úr. A lovat az istálló előtt leterítették a szalmára. Gábor bátyám valahol a farkánál fogta többedmagával. Mi a ház sarkából lestük a műtétet. Szegény Rigó kínjában egy nagyot szellentett, és Gábor bátyám képe tele lett zöldes lével. Mi futottunk. Mindjárt tudták, kik a vétkesek. A csudaszép Rigót később az újra éledező bábolnai gazdaság vette meg.

18. Később szívesen mintáztam lovakat. Lófigurám 1971-ből, Komló. (fedő- és agyagmázas kerámia, 100 cm)

Ezekben az években volt még tehenünk, a tejéért, és rövid ideig egy bikánk is. Hunyadi lett a neve. Lajos bátyámék kecskét tartottak. Fontos volt a tej abban az időben. A tehenünket sokszor ki kellett hajtani a szőlőhegyi gyümölcsösbe, mert csak ott volt legelőnk. Azt párszor mi, gyerekek végeztük. A szőlőhegyen édesanyám szülei laktak egy ideig.

A pengőnek lassacskán semmi értéke nem volt, elérkezett az infláció csúcsa, a cserekereskedelem lépett előtérbe. Élelmiszer, ruházati cikk és egyéb használati tárgyak jelentették az értéket. A háború utolsó évében édesapámék tulajdonába került a gazdátlanul maradt városi téglagyár,[24] házunk egyik szobájában volt a megrendelő iroda. Rengeteg ember állt néha az ajtó előtt tégla és cserép megrendelésre várva. Az építőanyagra nagy szükség volt a háború után.

A téglagyárat apám lehetőségeihez mérten korszerűsítette, de nagyon sok gondot és álmatlan éjszakát okozott neki. Jól emlékszem éjszakai sétáira és hajnali utazásaira. Különösképp abban az időben, amikor alig lehetett szenet szerezni. A tatabányai bányászoknak mézet, tehenet, lisztet kellett szállítani, amiért ők szenet adtak.

Sok gond közepette is, de az élet valahogy elindult, az emberek fellélegeztek. A háborúnak vége, a kérdés az volt, mi lesz ezután, az új rendben.

A katonaviseltek, a menekültek szállingóztak hazafelé. A frontról hazatérő emberek vagy szakmabeliek, előfordult, útba ejtettek bennünket munkát keresve. Többeket fölfogadtunk, néhányukkal jól megjártuk. Két legénnyel többek között, akik egy tekercs szövetet vittek el, amit apám a háború utolsó hónapjában egy textilkereskedőtől kapott a munkájáért. A szövet a kemence kéményében volt elrejtve. Felfedezték, és egy reggelre csendben távoztak.

[24] Ma az Alsóerdőn a Tungsram pálya van a helyén.

Dolgozott nálunk volt ezredes és polgármester is a téglagyári irodában. Mint gyerek, szerettem a téglagyárba menni, sok érdekes ember volt ott. Juratovics bácsi a főgépész; Tóth bácsi, a kiadó külön embertípus, a téglagyári emberek nagy családjának elöljárója. Nagyon izgalmas volt a szárítószínekben és a bányagödröknél kószálni.

A kályhásműhelyben is elkezdődött a munka. A segédek közül hazajött Hart Józsi és kocsisunk, Balázs János.

Tanulóévek

A gimnáziumban, ahova jártam, megkezdődött a tanítás. Azonban először nem az iskolában, mert épületében hadikórház működött. Jártunk az evangélikus gyülekezeti házba, az építők kultúrotthonába, csak nagy sokára jutottunk a volt iskolánkba. Kezdetben az osztályfőnöki és testnevelési óránk takarítással teltek.

Én még nyolc osztályos gimnáziumban végeztem, a mi osztályunk volt az utolsó. Nem tartoztam a jó tanulók közé, ami nem érdekelt, arra nem tudtak rászorítani, de azt hiszem, ezekhez a tantárgyakhoz nem is volt érzékem. Ilyen volt a matematika, a fizika. Kiváló tanárunk, Sanits Géza[25] tanította. Három részre osztotta e tudományok szerint az osztályt. Voltak zsenik, nem zsenik és vaddisznók. Én a vaddisznókhoz tartoztam. Igazából ezek a tantárgyak, főleg a matematika keserítette meg az életemet a gimnáziumban.

De voltak azért rajzórák, és volt egy igen kedves, halk szavú rajztanárunk, Kaposi Antal.[26] Egyszer azt mondta, hozzunk agyagot és mintázzuk meg Munkácsy Mihály[27] festményének köpülő asszonyát. Az agyagot mindenki apám műhelyéből vitte. Úgy éreztem, nagy szégyen lenne, ha nem tudnám elvégezni a feladatot. A szobor olyan tetszetősre sikeredett, hogy utána nem győztem az osztálytársaimnak is megmintázni. Ekkortól kezdődött az én jegyességem az agyagszobrászattal. Mindent formáztam, amit láttam, főleg lovakat, kutyát, amikkel az udvarunkban naponta találkoztam. Apám ezeket nagy büszkén mutatta a nálunk gyakorta megforduló Babos állatorvosnak. Az állatszobrok kedvesek voltak, bár azokat a doktor anatómiailag kifogásolta. A figurákat lefestettem kerámiamázakkal, és kiégettük a kályhacsempék között. Nagy volt a buzgalmam, ha nem sikerült valami

19. Vaddisznó, 1998, (agyagmázas samott, 29×43 cm)

[25] A Zrínyi Miklós Gimnázium fennállásának 100. évfordulójára kiadott Emlékkönyv (Szerk. Németh László, Zalaegerszeg 1996.) ismerteti a jeles tanárok és tanítványok életútját.

[26] Kaposi Antal (1908–1978) Nagykanizsán született. A Képzőművészeti Főiskolán Csók István és Vaszary János növendéke volt. 1931–1959 között volt a gimnázium, majd az esztergomi tanítóképző tanára.

[27] Munkácsy Mihály (1844–1900) a kritikai realizmus nagy festője. Szüleit korán elvesztette, asztalos mesterséget tanult. Első rajzleckéit Fischer békéscsabai festőtől vette, majd Szamossy Elek oktatta. Pesten Ligethi Antal segítette. Rövid ideig Bécsben tanult, később Münchenben, Düsseldorfban képezte magát. 1871-ben Párizsba költözött, híres mester, nagy vagyon birtokosa lett.

20. Szűcs úr, a cirkuszos, 1968 körül (színes mázas kerámia, 37 cm)

ahogy szerettem volna, a szobrot és az agyagot éjszakára bevittem az ágyam mellé, a zseblámpám fényénél mintáztam. Éjszaka többször rajtakaptak, látván, hogy fény világlik ki az ajtó résein. A baj csak az volt, hogy a matematikával sohase törődtem ennyit.

Szívesen figyeltem az utcák érdekes embereit is. A szomszédunkban lévő TÜZÉP telepen a fuvarosok legjellegzetesebb alakja Szűcs úr volt, aki valamikor cirkuszban dolgozott. A testes, nagydarab ember be-betért Lajos bátyámékhoz fröccsre, de a fát, a szenet is ő hozta rendszeresen hozzájuk. Sildes sapkája elmaradhatatlanul fedte izzadt, szenes fejét. Ostora mindig a kezében. Kerámia figuráját később megmintáztam.

Az utcánkban volt a jéggyár. Oda ügetett jégért naponta Rusznyi József bábos kocsi elé fogott fehér lova. A bakon a mézeskalácsos, testes, nagy hasú, szép arcú ember. Kipödrött, nagy bajusza fehér volt, akár a lova. A piacon mindig a sátra előtt ült, nézegette a jövőmenő embereket, a polcokon szebbnél szebb mézeskalácsai, lovai, bábjai és a finom mézespuszedlik sorakoztak. Megmintáztam az ő kis kerámia szobrát is, később odaadtam a családnak.

Az Arany Bárány szállóval szemben a cigány fuvarosok placca volt. Becsületes munkás cigányok, közülük a leginkább Kolompár fuvarosra emlékszem. Sokszor már messziről kiabálta: „Némethkém, nincs egy kis fuvar?"

Ebedli Lajos szintén érdekes figurája volt a főutcának. Esti sétáin a járókelőkből, különösképpen az ismerősökből hadsereget verbuvált. Tábornoknak képzelte magát, és nagy tiszteletben kellett tartani rangját. A posta előtti hírlapárus alacsony, mozgékony kis ember volt. „Mi történt"-nek hívtuk, mert ezt kiabálva árulta újságjait. Egy alkalommal azt mondtuk a tábornok úrnak, hogy a kis újságos ember azt kiabálta: baka vagy Lajos, nem tábornok. Lett aztán ebből nagy perpatvar.

1948-ban már nagyon lehetett érezni a kommunizmus előszelét. A Mária kongresszus szeptemberben Zalaegerszegen került megrendezésre. Mindszenty hercegprímás is eljött a városba, ahol plébánosként évtizedeket töltött. Diákkoromban egy alkalommal nála kellett gyónnom, keményen leteremtett. Szigoráról sok történetet meséltek. Ha valakit meglátott ünnepnapon dolgozni, nagyon megszidta. A misén, ha egy férfi a női oldalon állt, leszólt a szószékről. Habsburg párti volt, december 6-án, Miklós napján misét sem mondott, Horthy Mik-

lós iránti ellenszenve miatt. IV. Károly tiszteletére megépíttette a Jézus Szíve templomot, melynek szószékét Zita királyné adományozta. Nevéhez fűződik a Notre-Dame apácarend letelepítése és az impozáns zárda és iskola megépítése.

A Mária kongresszus 1948. szeptember 8-án hatalmas tömegeket vonzott. A főtéren legalább tizenötezer ember hallgatta Mindszenty prédikációját, amit a neobarokk plébánia erkélyén tartott. A kommunisták ezt nem jó szemmel nézték. A gimnázium akkori igazgatója nagy pártember volt. Akit a téren akkor meglátott, vagy a kongresszus jelvényével másnap bement az iskolába, már nem is volt annak többé tanulója.

A téren hallottam még Marosán Györgyöt is. Valaki bekiabálta: kisebb lett a zsemle! A válasz így hangzott: a pofátok lett nagyobb. Itt szónokolt Rákosi Mátyás is, aki valójában soha nem szerette a klerikális Zala megyét. A háborús években hallottam a MOVE (ma ZTE) pályán Imrédy Bélát, aki azt mondogatta, ha kell, meghúzzuk a nadrágszíjat, de győzünk. Hol vannak már ők és az utána jövők!

A gimnáziumban nem volt sok ambícióm, de mióta elkezdtem mintázgatni, minden időmet arra fordítottam. Mintáztam, amit magam körül láttam. Lovakról, kutyákról, emberekről, katonákról készítettem agyagszobrokat. Édesapám büszkén mutogatta. Később a családban elajándékoztam ezeket az alkotásokat. Aztán onnét is elkerültek sokszor ajándékba. Nekem jóleső érzés volt, hogy értékelik a „műveket". Egyre tudatosabban kezdtem foglalkozni a gondolattal, hogy megpróbálkozom majd valamilyen művészeti főiskolával. Sajnos azonban akkor a városban semmilyen szabadiskola, képzőművészeti kör nem működött. Így teljesen autodidakta módon mintáztam, rajzolgattam mindenfélét, és nézegettem művészettörténeti könyveket. Ez azonban nem lett volna elég a felvételihez. Na és a származásom? Osztályidegen voltam! Végül elérkezett az érettségi ideje. Az érettségim a matek miatt rosszul sikerült, de azért túljutottam rajta. Hogyan tovább? Ezután következett a neheze. Egyetlen célom volt, valahogy bejutni a főiskolára.

A gimnáziumi tanáraim kiváló emberek voltak, a matek tanár, Sanits Géza is, csupán én vétkeztem a matematika ellen. Nem értettem, mert nem érdekelt. Sajnálom viszont, hogy idegen nyelvet egyet sem sajátítottam le. Bár tanultunk latint, franciát, németet, végül oroszt,

de maradtunk abszolút „magyarnak". Szigeti Gusztáv némettanárunk kedves, jó ember volt. Rövidesen kötelezőként bevezették az oroszt, így hamarosan vége lett a korábbi német nyelvoktatásnak. Minden félbe maradt. Ezt fájlalom legjobban ma is.

Szeretettel emlékszem Kóbor Vilmos ábrázológeometria-tanáromra, aki nagyműveltségű ember volt. Órán sokszor beszélgettünk kultúrákról, a technika fejlődéséről.

A Kékessy tanárházaspár állt talán legközelebb hozzám, mert szerették és nagyra becsülték a népművészetet és a művészeteket. Megértették törekvésemet. Sok jó tanár volt akkor gimnáziumunkban. Ostoros Károly szigorú, de barátságos, a diákok nyelvén értő és megértő ember igen jó és eredményes sportéletet teremtett. Bizonyság erre, hogy számos élsportolót indított útjára. Például Rozsnyói Sándor atlétát, aki később Európa bajnok és egyben világrekorder lett háromezer méteres akadályfutásban, az 1956-os melbourni olimpián második helyezést ért el. Jakabfy Sándor kiváló atléta, Szőcs János jeles első osztályú labdarúgó lett. Labdarúgó csapatunk másodikként végzett a középiskolai bajnokságban. Én szerettem focizni, de csak bámultam ezeket a sportban tehetséges srácokat.

21. Osztályunk focicsapata 1952-ben

Szekeres Ferenc kiváló ember, zenetanár, később a budapesti madrigálkórus karnagya lett. Móra János magyartanárom emléke is bennem él. Az iskolámra, a pedellus Jakabfy bácsira, iskolatársaimra, Pusztai Árpira, Merkly Pistára, Kovács Lacira meleg szívvel emlékszem. A közös szőlőhegyi kirándulások apám pincéjéhez felejthetetlen élményeim.

A nagyobb, a nehezebb, az élet iskolája előtt álltam, és milyen sorsfordító, embert próbákra tevő években. A családi fészek, felmenőim hagyatéka, amit tovább építhettem volna, ahol tovább élhettem volna, a „vörös" időszak martaléka lett. Kezdtük hát újra a túlélést más módján.

Beálltam inasnak, vagy helyesebben átképzősnek volt cserépkályha üzemünkbe, és közben gyúrtam agyagszobraimat. Később műhelyi szakmunkás lettem apám és Gábor bátyám mellett. Hasznos időszak volt, mert sokat tanultam a mesterségben. Voltam formázó, gipszöntő, kemencerakó és egyebek. Az igazgatónk, egy kőbányász, egyszerű, rendes ember volt, Katarzsinszky János, támogatott.

Az Iparművészeti Főiskola 1953-ban felvételt hirdetett. Az iskolámban nem voltam jó „káder" és jó tanuló sem, így nem is javasoltak volna. A Cserépkályhagyártó Vállalatnál azonban szakmunkás voltam, ez jó ajánlólevél volt a főiskolai felvételihez. Becsomagoltam hát három kis agyagszobromat a Simon József asztalos nagybátyám által készített háromrekeszes ládikába. A szobrok: lovas János vitéz, pihenő paraszt és Lenin fej. Mellékeltem egy kézzel írt levelet, kértem, ha alkalmasnak találnak a felvételire, értesítsenek annak időpontjáról. Remegve vártam, vajon jön-e a levél. Jött! Elutaztam Budapestre, álmaim iskolájába felvételizni. Az álom nemcsak az enyém volt, hanem édesapámé is, aki talán most vélte megtestesülni bennem régvolt vágyait. Sokan voltunk a felvételin, sok jó káder is eljött. Én csak mosolyogtam magamban, mert nem gondolhatták, hogy egy „kiskapitalista" fia van itt. Mint már említettem, teljesen autodidakta voltam, csak könyvekből nézegettem műveket, próbálkoztam portrékkal, egyebekkel. Valamelyik római császár fejét kellett lerajzolni gipszről, és egy részletet megmintázni Michelangelo Dávidjának fejéről. Sokan, akik művészeti gimnáziumi előképzettséggel rendelkeztek, nagy ügyességgel oldották meg a feladatot. Én csak kínlódtam, de elkészült, s különösen a Dávid fej részlete jó erőteljesre sikerült. Vártam, de nem sokat reméltem, olyan sokan voltunk.

A Főiskolán akkoriban nagy mesterek álltak a tanszékek élén. Ferenczy Noémi[28] a textil, Gádor István a kerámia, Kaesz Gyula[29] a belsőépítész tanszéken. De nem utolsó sorban Borsos Miklós, aki akkor alapította a díszítőszobrász tanszéket, ahova még a kerámia, ötvös és a porcelán szak tartozott. Ide jelentkeztem én is. A felvételi bizottságban ült Borsos Miklós, aki azt mondta: felveszem magát. Szállása, lakása van-e Pesten? Mondtam, senkim sincs, akinél lakhatnék. Így diákszállót is kaptam. Neki köszönhetem a felvételem, mert mindenki csodálkozására semmilyen hivatalos papírom a gimnáziumomtól nem volt. Nem is kellett, hiszen én intéztem mindent. Hazajöttem és bementem az iskolámba, ámulatukra felvételi papírommal, és kértem pótlólag a jelentkezéshez szükséges iratokat. Az iskola akkori igazgatója, Kovács József nagyon jóindulatú volt, minden káderlapot a legjobban állított ki, és nem volt már akadálya főiskolai tanulmányaim elkezdésének.

Később tudtam meg azt, hogy Borsos Miklós[30] a „faragatlan" embereket szerette. Ilyen voltam én is, a romlatlan őserő, akit még le-

22. A főiskola szobrászműterme 1954-ben. Mellettem Kopcsányi Ottó ötvösművész.

[28] Ferenczy Noémi (1890–1957) Ferenczy Károly leánya, festő, gobelinművész. Tanulmányútjain, múzeumokban képezte magát. Párizsban sajátított el a gobelinszövés technikáját. Új művészi formákat alakított ki, nemzetközi hírű, jelentős alkotóvá vált.

[29] Kaesz Gyula (1897–1967) építész, belsőépítész, bútortervező, Munkácsy és Kossuth díjas művész. 1919–1952 között az Iparművészeti Iskola, ill. Főiskola tanára, majd 1953–1958 között igazgatója. 1962-ben jelentette meg az Ismerjük meg a bútorstílusokat című munkáját.

[30] Borsos Miklós (1906–1990) szobrászművész. Autodidakta módon hazai és külföldi tanulmányutakon alakította ki sajátos művészi arculatát. Bár festőnek indult, több műfajban alkotott maradandót. Rajzokat, szobrokat, vörösréz domborításokat, érmeket készített. Hosszabb ideig élt Győrben. 1940–1960 között az Iparművészeti Főiskola tanára. Számos kitüntetés – 1957-ben Kossuth-díj – birtokosa. Egykori győri lakóházában gyűjteményes kiállítása látható.

hetett alakítani. Neki életre szólóan sokat köszönhettem. Ilyen nagy művész minden évszázadban, ha egy akad.

Elkezdtem hát új életem. Anyám nehéz szívvel engedett el. Csak állt a falépcsőn és nézett, talán még akkor is, mikor már nem látott. Apám örömmel élte meg, hogy mehetek. Kudich nagyapámmal fölszálltunk a vonatra, és irány Budapest, Vorosilov u. (ma Stefánia u.) 91., a diákszálló. Régi, öreg villa volt, hatalmas szobákkal. Ebben kaptam helyet kilenced magammal. A papa elbúcsúzott tőlem, és rám szakadt a magány. De hamarosan jöttek a szobatársak, csupa reményteli ember. Nálam idősebbek is, volt bronzöntő, asztalos, lakatos szakmával rendelkező szakérettségis is. Nem elkényeztetettek, teli életerővel, hivatásérzettel, üres zsebbel, de jó lélekkel egymás iránt. Hamarosan megbarátkoztunk, és örök barátságok is kötődtek. Egy-két év, és kiválasztódtak azok, akik a művészéletre termettek.

A lelkem kezdetben nehéz volt, ezer szállal kötődtem a vidékhez, a zalai dombokhoz, a családhoz. Nagyon sokat kellet dolgoznom ahhoz, hogy pótoljam rajzbéli hiányosságaimat azokkal szemben, akik nagy előképzettséggel jöttek a főiskolára. Magam rajzoltam és mintáztam, eddig tanítómesterem nem volt. Talán csak a körülöttem zajló élet. Az emberek mozgása, a természet, az állatok, egy polgárcsalád mindennapjai a vidéki létben és a mesteremberek elhivatottsága lehetett hatással rám. Ezért is maradtam vidéken, távol a főváros zajától, Zalaegerszegen. Ez a táj lett az életterem a későbbiekben is.

23/a. Borsos Miklós kis agyagfríze, részlet, 1954

A főiskola (az Iparművészeti Múzeum palotájában), hála a nagy mestereknek, akik itt tanítottak, nem tanterv szerinti iskolaként működött. Igazi műhelyszellem alakult ki. A Lechner Ödön tervezte épület műtermében mellettünk dolgozott Borsos Miklós, aki időnként be-bejött hozzánk, és mi is bemehettünk műtermébe, vagy be is hívott bennünket. Csak egy példa. A gemmákhoz hasonlóan vésett érmei nagy elismerést hoztak számára. Mi is megcsodáltuk e munkáit. Mindannyian próbálkoztunk hát éremvéséssel. Én egy Tizian fejet véstem, amit az asztalomon hagytam. Nem tudtam róla, de megnézte. A főiskola kertjében, áthaladtunkban, összetalálkoztunk. Mondta, tetszik neki, hogy nem „kapirgáltam", hanem vésett negatív és pozitív formákkal alakítottam ki az arcot. Megkérdezte, hengert véstem-e már, és behívott a műtermébe. Mutatta, hogy egy öt centiméter átmérőjű gipszhengert körbevésett aktokkal. Egy-egy vésőnyom, egy-

egy forma. Az alakok, lábak és karok, mint a zenében, ritmusosan kapcsolódtak egymáshoz. Tudom-e, – kérdezte – mit mondott Kodály Zoltán,[31] mi a legfontosabb a zenében? A szünet, válaszolta. Ilyen a fríz is, olyan, akár a zene. Kigurítottuk a megvésett gipszhengert egy agyaglapra, és meggyőződhettem az elmondottakról. Ha vázlatosan is, akár egy görög domborművön, egyes, kettes, hármas ütemben ismétlődtek a szép mozdulatok. A kis domborművet kiégettem, ma is őrzöm.

Nagyon ritka dolog, ha valakinek a családjában nincs agyagos, mégis úgy érezze az agyagot, és olyan jól tudjon bánni vele, mint Gádor István[32] mesterünk. Festeni is nagyon tudott, a hagyományos módon is, csak bámultuk keze nyomát. Életművében végigjárta a műfaj miden útját, a népművészeti hagyományoktól korának legújabb stílustörekvéseiig. Úgy próbált irányítani bennünket, hogy megéljünk majd mesterségünkből. Ismerni kellett tehát a korongolást, az agyagot, a mázakat, a díszítés különböző módozatait: mindazt együtt, ami az ősi mesterséghez tartozik, hogy az életben hasznosíthassuk. A technikákat külön-külön próbálgattuk. A fehér alapmázra oxiddal, vagy más esetben agyagfestékkel dolgoztunk. Bebizonyosodott számunkra, hogy az anyagok jó ismerete révén egész reális agyagszobrokat is jól meg lehet festeni, úgy, hogy a szín ne bántsa, hanem segítse a plasztikát. Akkoriban népművészeti gyűjteséit felhasználva készültek szebbnél szebb munkái. Még a gyűjtések alkalmával rajzolt vázlatfüzeteit is megnézhettük. Sokszor hívta fel figyelmünket a népművészet kincsesházára, mondván, abban a legegyszerűbb, legelvonatkoztatottabb dolgokat is megtaláljuk. Nemcsak nézni, látni is tanított. A főiskolán fontos része volt munkánknak a természet utáni rajzolás, mintázás. Vallotta, hogy plasztikai érzék, tudás nélkül egy edény fülét sem lehet jól megcsinálni. Arra figyelmeztetett, hogy minden munkának valamilyen értelme kell, hogy legyen, bármilyen módon készül. Az a jó, ami szerepét, funkcióját betölti. A legkisebb tárgy is lehet remekmű. Segítségével megismerhettük azt a teljességet, amit a mesterség adhat. Kapukat nyitott a pálya különböző területei felé.

Sokszor megfordultunk műtermében, a Cházár András utcában. Én magam többször felkerestem a főiskolai éveim után is. Nagyon közvetlen, kedves ember volt. Felesége Csabai Mária keramikus is, aki mindig segítője és támasza volt. Művészetében több újítást hozott. Elve volt, hogy anyagszerű az, amit az agyag befogad. Munkáiba be-

23/b. Borsos Miklós kis agyagfríze, részlet, 1954

[31] Kodály Zoltán (1882–1967) zeneszerző, népzenekutató, zenetudós. A Kodály-módszer világszerte ismert és követett példa a zenepedagógiában.

[32] Gádor István (1891–1984) keramikus. Szobrásznak indult, Budapesten az Iparművészeti Iskolában Maróti Géza tanítványa. 1914-ben mutatkozott be, mint keramikus, s lett a modern keramikus nemzedék kiemelkedő alakja, nevelője. 1945–1957 között az Iparművészeti Főiskola tanára. Mintegy 400 munkáját a Janus Pannonius Múzeum őrzi, ebből állandó kiállítás látható a Siklósi Vármúzeumban.

építette a fémet, üveget. A későbbiekben a porcelánt és az acélt együtt alkalmazta plasztikáiban. Nagy segítségére volt a pécsi Zsolnay-gyár, ahol sokat dolgozott.

A főiskolát egy évvel előbb otthagyta, mint végeztem, de utána is sokszor meglátogattam. Egy alkalommal könnyes szemmel búcsúzott. Éreztem, nem látom többé. Halála után Máriától szép könyveket kaptam, néhányat a Magyar Iparművészet régi számai közül, és sok kerámiamázat. A siklósi várban nagy gyűjtemény maradt örökül az utókorra Gádor István életművéből. Isten áldja, neki is sokat köszönhetek.

24. Gádor tanár úr otthonában, 1950 körül

Akkoriban a kerámia és porcelán szak külön működött, mi az alagsorban dolgoztunk, porcelánosok pedig az emeleti helységekben.

A szakoktatónk, a műhelyfőnökünk egy kitűnő mesterember, Obrotka József volt, egyúttal kitűnő korongos is, aki a növendékek által megrajzolt formákat megkorongozta, amiből aztán szobrok készültek, vagy megmaradtak használati tárgyaknak.

Nem volt kötelező megtanulni korongozni, aki azonban megtanult, vagy tudott, azt nagyra becsülték. Én már jól kezdtem, hiszen a családi műhelyben próbálkoztam. Így aztán a szaki bácsitól bérmunkát is kaptunk. Engem és egy karcagi barátomat, évfolyamtársamat, Végvári Gyuszit[33] ajánlotta a pesti műhelyekbe segítségnek. Elég jól kerestünk esténként, sokszor hatvan forintot, ami akkor igen jó pénzt jelentett. A porcelánosok szakoktatója Bucsincsák bácsi volt. A porcelángyártás avatott mestere, alkimistája. Suttogták róla, hogy ipari kém volt. Külön órákon avatott be bennünket a szakma, többek közt a mázkészítés rejtelmeibe. A huncut mosolyú kis ember örült, ha az érdeklődőt beavathatta, ugyanakkor a szakmai titkokat hét pecsét alatt őrizte az idegenek elől. Ez az embertípus már nem létezik.

Technológia tanárunk Duma György,[34] kissé tartózkodóbb, de akit megkedvelt, azzal közvetlen és barátságos volt. Úgy látszott, értékeli az én családi örökségemet, sokszor hívott segítségül kutatásaihoz, munkáihoz. Emlékszem nagy melegben segítettem ásni a római parton, ókori kemencék maradványai után kutatva. Más alkalommal egy készülő kiadványához Végvári Gyuszival az őrségi fazekas kemencéket mértük fel. Ez a gyűjtőút nagy tanulsággal szolgált, hiszen akkor még javában dolgoztak a fazekas családok Gödörházán, Magyarszombatfán, Veleméren. Szép, ősi formájú edények készültek, annak ellenére, hogy a magyarszombatfai kerámiaüzem már működött, munkát adva az ott élőknek. Ám a „díszműáru kerámia" gyár-

[33] Végvári Gyula (1935–) Munkácsy-díjas keramikusművész. 1958-tól a Hódmezővásárhelyi Majolika Gyár tervezője volt. 1974-től tanított a szegedi Tömörkény István Művészeti Szakközépiskolában.

[34] Duma György (1912–2001) 1931–1936 között a Képzőművészeti Főiskolán Réti István tanítványaként rajztanári diplomát, majd a Fővárosi Iparrajz Iskolában keramikus mesterlevelet szerzett. 1949-től az Iparművészeti Főiskola tanára, vezette a főiskolai kutatólaboratóriumot. Több száz elméleti írása jelent meg.

tása károsan befolyásolta az egyszerű mesterek tiszta, romlatlan formavilágát. 1956 szeptemberében csak külön engedéllyel lehetett a határsávban közlekedni. Azzal bármerre utazhattunk, kerékpárral jártuk a vidéket. Felmentünk a veleméri Árpád-kori templomhoz is, megnézni Aquila János[35] freskóit. Sok diapozitívot és rajzot készítettünk fazekasokról, műhelyekről, kemencékről. Akkor még nem is gondoltam arra, hogy a későbbiekben visszatérek ide, és mily fontos lesz ez számomra.

Szeptember végén mentünk vissza Pestre. A főiskolán megkezdődött a munka, de már valahogy nem volt akkora feszültség. A marxizmust lazábban kezelték, pedig korábban, ha valaki nem vette komolyan, életpályákat vágott ketté. Elérkezett október 22-e, sok ember színeváltozása. A korábbi zászlóvivők bejelentették, hogy Sztálin gazember volt. Estére meghívót kaptunk egy megbeszélésre, a Képzőművészeti Főiskolára. A téma a másnapi felvonulás, a lengyel események melletti rokonszenvtüntetés volt, ami 23-án sokáig kétségesnek tűnt. Végül engedélyt kaptunk. Kora délután elindult a főiskola menete, hogy csatlakozzon a többiekhez a Március 15. téren. A budakeszi remizhez érve az ottani dolgozók kihoztak két villamos szerelvényt. Csak nem megyünk gyalog! – mondták. Így gurultunk le a Március 15. térig. Zászlókkal, transzparensekkel, lelkendezve. Szavalatok, beszéd után a nagyra nőtt tömeg a Kossuth Lajos utcán, a Bajcsi-Zsilinszky utcán a Bem szobor felé vette útját. Az erkélyekről lelógó zászlókból kivágták a címereket. Idős emberek csatlakoztak hozzánk, diákokhoz, könnyes szemmel. A Bem szobornál Sinkovits Imre[36] szavalt, aztán irány a parlament. A téren óriásira duzzadt a tömeg, és a reformer miniszterelnököt, Nagy Imrét kérték az erkélyre. Ő késett, közben este lett, és fáklyatengerként égő újságokkal várta a nép. Végül megérkezett, röviden beszélt a tömeghez. Mire szétoszlottunk, a rádió székházánál már ropogtak a fegyverek. Valakit golyó talált. Nemzeti színű zászlóval takarták le. Elkezdődött a reményteljes, mégis elszigetelt, kilátástalan küzdelem. E nép, mint annyiszor, most is magára maradt. A művelt Nyugat szép szavakkal biztatott, és megszánt bennünket. Menedéket is adott a hontalan magyarnak.

November előtt, egy csendesebb napon Berzsenyi Ferenccel, egerszegi volt gimnazista osztálytársammal nekiindultunk hazafelé. Két nap múlva, nagy kerülővel értünk Zalaegerszegre. Utunkon mindenütt segítőkész emberekkel találkoztunk. Felejthetetlen, ahogy

[35] Aquila János (14. sz. 2. fele) festő. Falképei nyugat-magyarországi templomokban maradtak fenn. A veleméri templom bibliai jeleneteit 1378-ban festette, az egyik alakban önmagát is megörökítette.

[36] Sinkovits Imre (1928–2001) színművész. A Színház és Filmművészeti Főiskolát 1947–1951 között végezte. A József Attila Színház és a Nemzeti Színház tagja volt. Számos díjat, elismerést kapott, köztük 1966-ban Kossuth-díjat, 1996-ban Magyar Örökség díjat.

a két egyetemistát ellátták sajttal és egyéb élelemmel a répcelaki gyári munkások. Egy nagy szíve volt akkor a magyarnak. Itthon a vidék csendesebb forradalma zajlott, sajnos egy-két értelmetlen halálesettel. Valaki a tömegbe lőtt itt Egerszegen is, a városi pártháznál.

Bennünket augusztusban nagy szomorúság ért. Meghalt édesanyám, a drága, jóságos, aranyszívű asszony, akit életében, különösen az utóbbi években annyi bánat ért. Az otthontalanság nyomasztotta mindannyiunk lelkét. A háborús években nagy keservesen felépített kis házunkat kisajátították, és helyette egy nagy hodályba dobtak bennünket. Ez egy régi házban egy kisszobát és egy nagyobb szobát jelentett, ahol sem víz, sem fűtési lehetőség nem volt. A reggeleket azzal kezdtem, hogy a szomszéd kútról két vödör vizet hoztam. Fürödni lavórban vagy kádban lehetett, ha be tudtuk fűteni a kisebbik helyiséget. Később apám cserépkályhát épített, ez valamit segített. A régi falépcsős folyosón néha patkány farkát láttam, amint a ház rejtelmes üregei felé sietett. Az épületben egyetlen régi, de jobb lakás volt, Hegedüs Ferenc könyvkereskedőé, aki igen kulturált, idős ember volt, felesége jólelkű háziasszony.

A forradalom elbukott, sokan igyekeztek nyugatra. Egyik délután hozzánk is betoppantak menekülőben lévő osztálytársaim. Másnap ebéd után barátommal, Berzsenyi Ferivel útbaigazításként egy darabig elkísértük őket. A havas téli úton visszafelé ballagtunk, amikor egy katonai autó megállt mellettünk, és rákérdeztek a menekülőkre. Tagadtunk. Bevittek bennünket. Várakozás közben nyílt az ajtó, és jöttek ki az általunk útbaigazított, de már korábban behozott disszidensek. Minket szerencsére később elengedtek, őket visszavitték Pestre. Az én fejemben soha nem fordult meg, hogy el kellene menni. Nem is mentem, de még Egerszegről sem. Ez az én hazám. Itt volt már nagyapám, édesanyám sírja. Itt nyugszik majd jó apám és talán én is, de addig is rám köszönnek az emberek, és én visszaköszönök. Itthon vagyok.

Édesapám mindig megfontolt ember volt, nem nevezhettük forrófejűnek. Amikor rá akarták venni, hogy menjen vissza az üzem területén üresen hagyott házba, nem ment. Maradt az egykori saját üzemében műszaki vezető, s a régi lakásban húgommal. Igaza volt. Visszajöttek a régi lakók. Következett az „elszámolás"... Nem tehettünk mást. Éltünk. Vártunk.

Közben a katonai szolgálatom végleg letelt. Mi, művészeti főiskolások a nyári szünetben 1955-ben Nagykanizsán, 1956-ban Mezőtúron katonáskodtunk, együtt többek között Garas Dezsővel és Bodrogi Gyulával. A forradalom után azonban ez a korosztály megbízhatatlan lett, többet sosem hívtak be bennünket.

A nyári művésztelepeket Pécsett töltöttük. Az akkori Pécs arculatát sok kedves emlék, ott készült rajzom őrzi. 1957 telén a főiskolán újra megindult az élet. Bár kollégiumi ellenőrzések, razziák voltak, de dolgoztunk. Szerencsére közülünk nem vittek el senkit. Ezt egy-két befolyásos tanárnak is köszönhettük. Úgy hiszem, elsősorban Redő Ferencnek,[37] aki meggyőződéses kommunista, de jóindulatú művésztanár volt. Azt a szellemi terrort már nem lehetett fenntartani, ami a korábbiakban volt. Igaz, azzal a nagy mesterek, mint Borsos Miklós, vagy Ferenczy Noémi, nem törődtek. A maguk útját járták.

A mi fejünk felett elszállt a szocialista realizmus. A későbbiekben pedig sem politikai gazdaságtan, sem marxizmus nem nyomasztott többé. Áldom mestereimet, Borsost, Gádort, hogy humanista művészeti kultúrát kaptam tőlük. Megszerettük a társművészeteket, zenét, irodalmat; a múzeumokba úgy jártunk, mint a templomba. Egyszóval tanultuk a mesterséget, hogy egyszer tán művészek lehessünk. Mindenkit képességei szerint hagytak kibontakozni. Így jutottam el a diploma évéig. Mindig méltányoltak a munkáimban valami nyers erőt, ami a fazekas mesterséghez kötődik. Olyan anyagszerűek voltak a munkáim, hogy Borsos Miklós azt mondta, ezeknek szaga van. Ha kellett, úgy festettem könnyed, rajzos ecsetvonással tálakra állatokat, madarakat, hogy a többieknek példaként mutatta. Diploma feladatom egy falikút, mellette egy népmesei hős, Háry János ábrázolása volt, borpince-cégérként. Hallgattam Kodály zenéjét, és a mézeskalács-figurák hangulatát idéztem meg. Két tervet is gyúrtam, míg végül nagyban elkészült egyszerű, vaskos formákkal egy kis mokány, toporzékoló, sárga lovon ülő nyújtott, hetyke, kékdolmányos figura. Színessége varázslatos mesehangulatot árasztott. Akkor még nem korongoztam szobrokat, úgy mintáztam. Együtt izgult mindenki, amikor kivettük a kemencéből. A diplomamunkám szakmai bírálatára dr. László Gyula[38] régészprofesszort kérték fel. Meleg szavakkal dicsérte művemet. Elgondolkodtató, megható újra olvasni 1958-ban papírra vetett sorait.

„...Amikor megláttam a jelölt munkáit, örömmel vállaltam el, hogy bírálóként hozzászóljak. Nem mintha egy pillanatra is úgy vél-

[37] Redő Ferenc (1913–) festő, grafikus, mesterei Aba Novák Vilmos, Iványi Grünwald Béla, Berény Róbert voltak. 1958 óta gobelineket tervezett és készítette, főként feleségével, Vörös Rozáliával. Vezető posztot töltött be az MSZMP-ben, a Művelődési Minisztériumban, tanított az Iparművészeti Főiskolán.

[38] László Gyula (1910–1996) régész. A Képzőművészeti Főiskolán festészetet, a Pázmány Péter Tudományegyetemen régészetet tanult. 1957–1980 között az Eötvös Loránd Tudományegyetem tanára. Mintegy 25 könyv és 600 tanulmány szerzője.

ném, hogy illetékes vagyok abban, ami munkáinak technikai megvalósítását, mívességének, tudásának mértékét illeti. Ennek megítélése sok tapasztalatot kíván, s így a magam részéről csak örvendeni tudok, hogy Németh János egyike azoknak, akik nem mintába gyúrt agyagot égetnek ki, hanem hengerekből-hurkákból építve szobraikat, az agyag természetét jobban, tisztábban követik amazoknál. Ez esetben ugyanis az agyag tulajdonságaihoz jobban kell alkalmazkodni, mint a vasvázra épült, ...korlátlan lehetőségeket kínáló megmunkálás esetében. Tanára és mestere szerint Németh János a legjobb úton van arrafelé, hogy ezt a nemes építésmódot gazdagon kiaknázza. Ennyit a mívességről, az értők majd tovább elemzik szoborépítésének módját azzal az aggodalmas gonddal, amely az idősebbek kötelessége a most induló fiatal irányában.

A bemutatott mázas terrakottákból friss, üde hangulat árad. Könnyű észrevenni, hogy mi teremti meg ezt a derűs légkört. Csillanóan tiszta, jól összehangolt alapszínek, világos, rajzos formálásmód és kedves humor az, ami első pillantásra népmesei légkört teremt. Maga mondotta, hogy szerette volna mézeskalácsaink derűs szépségét átmenteni feladatába. Kérdés, sikerült-e ez abban a mértékben, hogy pályamunka helyett érett mű jött volna létre? Amikor a munkákat néztem, önkéntelenül felidéződött bennem a Képzőművészeti Főiskolán eltöltött tanulóidőm. Általában hétfőn kezdettük a festést s vagy egy hétig tartott munkánk, vagy kettőig, de annyi biztos, hogy az első két-három napon csupa friss, jól megfogott, élményszerű látvány bontakozott ki a vásznakon. Nem így a hét végén, vagy a következő héten: az élmény megbukott a mesterségen, s csupa agyonkínzott, kétségbeesett munka tárult elénk. Nem véletlenül mondottam el ezt – valószínűleg sokukkal közös – emlékemet. Nagyon nehéz nevelési kérdés rejlik benne, amely végeredményben azt célozná, hogy a míves módra előkészített, megmunkált felületen, mint végső szépség bontakozzék ki az élmény. Tartogatni kell tehát tudni a látomás szépségét, tudni kell a hozzávezető utat, vagy... meg kell állani az első nyers fogalmazásnál. Nos ez jutott eszembe Németh János munkáinál akkor, amikor a mézeskalácsokat említette. Ezeken ugyanis kedvesen kezdetleges formálás mód mellett bizonyos részletek aprólékos gonddal készültek, s a kettőnek, a nagy felületeknek és a bontott-játékos részeknek együttese adja a gazdag hatást, amely valóban megragadó, meseszerű, harmatos szépségű népművészet. Ezen az úton Németh János nem ment még

végig, szerencsés ösztönnel megállott a nyerseségében megkapó foknál. Annál tehát, amit fentebb a hét elején tapasztaltunk. Ezt emelte műfajjá. Minden joga megvan hozzá – ha jól csinálja, márpedig ő jól csinálta. Inkább jövendő fejlődését tartva szem előtt, nem ártott volna, ha egy-két munkáján tovább megy, s megkísérli a nagy formák és játékos bontásuk egyensúly-rendjét kitudni.

Nagy lovának esetlen bája megkapó, lovasának peckes magakelletése mosolyra indít. De itt is meg szeretném jegyezni, hogy a szobor nézeteit szinte egymástól függetlenül alakította. Kezdjük azon, hogy a szobor borospince bejárata fölé kerülne, az emberek többsége tehát szembe megy a szoborral s nyilván csak kevesen érdeklődnek majd annyira, hogy oldalról is megnézik a szobrot. Márpedig a lovas szobor elsősorban oldalnézetével hat. Így tehát választását nem találom a legszerencsésebbnek. Németh János érzi ezt s megkísérli, hogy segítsen. Igen jó az, hogy a ló és lovas ellenkező irányba fordul, elölről tehát teret nyit, nagyobb felületet teremt. Jó az is, hogy a lovas testét magasabbra húzta, hogy ne takarja a ló feje. A magasra húzással egy időben felfelé keskenyítette a mellkast, a vállak csapottak. Nem tudom, jó-e ez, hiszen nézetben, a látszattan törvényei szerint alulról nézve amúgy is felfelé keskenyedik a szobor. Ennyit a szobor mellső nézetéről. A két oldalnézet könnyebb munka volt, de itt meg olyan aránybeli különbségeket találok, amelyek nem látszanak indokoltnak (pl. a két kar nagy méretkülönbsége.) Úgy vélem hogy nem is szándékolt ez a méretkülönbség, inkább annak a következménye, hogy a két nézetet külön mintázta a jelölt, külön érlelte a formai, téri hatásait s közben megfeledkezett arról, hogy a két nézet egyetlen, szilárdan épült testhez tartozik. A látvány kedves bájáért megfeledkezett tehát a testről. Érzésem szerint ez is nevelési kérdés. Ismét csak régi emlékeket idézve, emlékezem arra, hogy egyikünk rajzára, egy oldalról készült a modell fejéről, az öreg mester, Rudnay Gyula[39] azt mondotta: nem jó ez kérem, mert a másik füle nincsen a helyén. A fül tudniillik, amelyik nem látszhatott a rajzon. Igen ám, de a formákat úgy kell vezetni, hogy a nem látható dolgok is a helyükre kell kerüljenek, a látható formák kényszerítő erővel úgy kell áthatoljanak a körvonalon, hogy a test túlsó felén tovahaladva a hátsó körvonalon ismét besimuljanak a látott szerkezetbe.

Úgy vélem, hogy a játékosság és gyermekesen kedves formavilág miatt nem kellene mindenestől elvetni a test izületeinek ütemjátékát.

25. Vizsgamunkám, Háry János, 1958 (színes fedőmázas kerámia, 94 cm)

[39] Rudnay Gyula (1878–1957) festő, grafikus, főiskolai tanár, Kossuth-díjas. Budapesten, majd Münchenben Hollósy Simonnál tanult, majd Nagybányán, Rómában, Párizsban képezte magát. Alföldi festőtársaival a sajátosan magyar piktúra megteremtéséért küzdött. A bajai művésztelep alapítója, vezetője volt.

Gondolok pl. a felkar-alkar-kéz ütemének a test tömbjeit kísérő lengésére, vagy ugyanigy a ló testén, lábain jelentkező finom zeneiségű tagolásokra. Ezek a testet – jó művész kezén – valósággal muzsikává költik át, feszesebb, lazább, keményebb, puhább, ívelő-megtörő, sima-érdes s továbbfolytatható ellentétpárjaik páratlan lehetőséget kínálnak a szobrásznak. Németh János egyelőre csak itt-ott sejti meg ezeket a szépségeket, sőt néha – akarattal – éppen ellenükre tesz (pl. a ló tésztából való lába, itt is nagy a két láb méretkülönbsége stb.) Érzésem szerint nem kell attól félnie, hogy az izületek biztos szerkezetet sugalló rendje megfosztaná őt a meseszerűségtől. Kimondva, kimondatlan nyilván olyan elképzelések uralkodnak Németh János terveiben, hogy hasonlatost alkot ahhoz, amit Kodály Zoltán a magyar népdallal tett. Szép terv s erőt, egészséget kívánunk hozzá, hogy ilyen irányban művelhesse tehetségét. Ám, ha megnéz egy-egy Kodály művet, vagy megkéri valamelyik zeneelmélethez jól értő ismerősét, hogy magyarázza el, akkor látni fogja, hogy kristálytiszta szerkezetben valósul meg az alkotás. Lehet, hogy Németh János úgy véli, hogy ilyen szerkezetet a testre csak emlékeztető formákból is fel tud építeni, s ezek téri egymásra hatása hasonló erejű lesz, mintha a test adott ütemrendjéből építene. Lehetséges, a bemutatott szobra mintha ilyen irányba forduló kísérlet eredménye lenne. A XX. század művészete nem egy kiváló példáját mutatta az effajta szoborépítésnek, de – s ezt szeretném hangsúlyozni – ennek érdekében megvált a látott formáktól. Nagyon kevesen vannak olyanok, akikben a forma és a test úgy illeszkedik egymásba, hogy mint kétszólamú invenció egyik átjárja, szebbé teszi a másikat. Ilyen például Medgyessy Ferenc[40] művészete, vagy hogy a Főiskolánál maradjunk, Borsos Miklósé.

Németh János nagy tehetségére és önmagával szembeni igényességére vall, hogy szobrával kapcsolatban ezek a kérdések felvetődhettek. Törekvése rokon azzal, amit legnagyobbjaink érleltek magukban. Természetesen ő még a hétfői vagy keddi frissességénél tart, hogy érik-e vajon mű belőle, hogy formálódik-e olyan kifejező eszköz, amely a szobrászat és iparművészet mezsgyéjére kívánkozik, ki tudná most megmondani.

Gyengébb hatású, nyilván, mert kevésbé érdekelte őt, kecskefejes falikútja.

Néhány szót tányérjairól. Ezek talán a legjellemzőbbek, ha ítéletet akarunk mondani Németh János képességeiről. Első pillanatra úgy

[40] Medgyessy Ferenc (1881–1958) szobrász. Először orvosi diplomát szerzett, majd 1903–1907 között Párizsban folytatott festői, majd szobrászi tanulmányokat. A 20. századi magyar művészet kimagasló alakja. Kossuth-díjas.

hatnak, mint befejezett, nagyigényű, szép művek, mintha nagy mester kezéből kerültek volna ki. S ez tagadhatatlan mutatója nem hétköznapi tehetségének. Ámde ha közelebbről megnézzük lendületes vonalú rajzait, akkor látjuk, hogy ecsetjárása még nem érett be (köztudomású, hogy a 80 éves Hokusai[41] is erről panaszkodott!), a csukló lendülete még nem eléggé érzékeny a test ízülésének, feszülésének vagy ernyedésének visszaadására. Sokat, nagyon sokat kell rajzolnia, gondosan megmunkált tanulmányt és sebes kapásból odavetett vázlatot egyaránt. Sok jó és sok rossz rajzot kell csinálnia, ezrével. Higgye el, megéri, sőt higgye el, kötelessége ez magával szemben.

Nem akartam tagadni egy pillanatig sem, hogy Németh János rokonszenves tehetsége megkapott engemet. S ha mégis egymásután hoztam fel kifogásokat, ezt nem azért tettem, mintha mindazt, amit hiányoltam, elvárhatnók egy most végző fiatáltól, hanem azért, mert ezzel is a megbecsülésnek akartam kifejezést adni: Nem főiskolás mértékkel mértem, amit bemutatott, hanem életkorától függetlenül. Márpedig itt vissza kell kanyarodnunk az előbbi mértékhez, hiszen főiskolai oklevélpályázatról van szó. Hadd összegezzem tehát ebből a szempontból megfigyeléseimet. Képzeletvilága gazdag, nemcsak az ábrázolás meseszerűvé tételében, hanem a felületek mázjátékának kihasználásában is. Igénye magával szemben igen magas s éppen ezért olyan útra lépett, amelyen nemcsak a tehetség, hanem igen sok megfigyelés, munka, siker és sikertelenség viheti előre. Kirajzolódik a szobrászat és a díszítőművészet népi jellegű ötvözésének vágya s ez a bemutatott munkák együttes hatásában már meg is van. Ha a Rudnaynál megfigyelhető egy hetet egy emberéletre tágítjuk, akkor Németh János most van a maga hétfőjén vagy kedd reggelén, munkája tele tehetséggel, frissességgel, meg tudja-e őrizni a megmunkálás, a kiteljesítés fárasztó munkája, évei és évtizedei alatt e frissességet, üdeséget, elválik majd..."

Kitüntetéses oklevelet kaptam, és még egy évre ösztöndíjat. Teljes ellátást, szállást biztosítottak, és tovább dolgozhattam a Főiskola műtermeiben.

Egy alkalommal, 1959-ben kiállításra készülődött a két főiskola, a – képző- és az iparművészeti – a Képzőművészeti Főiskola kis műcsarnokában. Egy évforduló, a Tanácsköztársaság kikiáltásának tiszteletére.

26. Madaras és lovas tál, 1960 körül (engobe-bal festett mázas kerámia, 25, ill. 24,5 cm)

[41] Hokusai, Katsushika (1760-1849) japán festő és fametsző. 70 éves művészi pályája alatt negyvenezer művet, metszetsorozatokat is készített. Ezek: Hegyek és hegyek, Vízesések, A Fuji 100 látképe, 100 Híres Híd, Manga stb. Mintegy 500 könyvet illusztrált, maga is írt.

Borsosnak is gondot okozott, mert nagyon tematikus dolgot kellett készíteni. Szólt, hogy találjak ki valamit. Sehogy nem akaródzott, nem jutott eszembe semmi. Mindent csináltam, csak azt nem, amit kellett volna. Hallottam mesterünk idegességéről is, amikor a többiektől kérdezte, merre járok. Egyszer aztán eszembe jutott a gall kakas, de jó lenne megkorongozni. Talán eléggé allegorikus, mégsem tematikus. Agyagcsövekben, kúpokban gondolkoztam, az ujjam nyomait körkörösen benne hagytam a korongolt formákban. Amikor elkészültek a geometrikus formák, összeraktam belőlük egy kb. nyolcvan centiméter magas, feszülő nyakú, rikoltó kakast. A nyakát elfordítottam, ettől nagy belső feszültséget kapott a kerámiaszobor, élettel telítődött, bár teljesen elvonatkoztatott formákból készült. Akkoriban kísérleteztünk egy krómoxidos mázzal. Ezzel festettem be. A magas hőfokon a máz kettévált, az éleken megcsúszva fekete-vörös színben még jobban emelte a szobor plasztikai erejét. Évfolyamtársaim körbejárták, mondván, itt ilyen még nem készült. Elérkezett a pillanat! Jött Borsos mester, megforgatta az állványon a kakast. Már akkor láttam rajta, minden rendben. Mondtam, még rá akarom írni a talapzatra „1919–1959". Rám nézett, és azt mondta: Tudja mit? Ne írjon rá semmit. Így a kerámiát más munkáimmal együtt még kiállították a Műcsarnokban az V. Országos Iparművészeti Kiállításon is. Később pedig megvásárolta az Iparművészeti Múzeum. (Másodpéldánya a Göcseji Múzeum tulajdona.) Ez a munkám a kiindulópont, mely minden későbbi művem meghatározója lett.

27. Főiskolai műtermem a Kinizsi utcában 1959-ben, melyet Csekovszky Árpád[42] *barátommal közösen használtunk.*

Az ösztöndíjas év leteltével kaptam egy művésztelepi beutalót Zsennyére. Hangulatos kastélyban, a Sorok-patak partján, falusias környezetben töltöttem három hónapot. Rajzolgatással, olvasással, barátkozással teltek a szép nyári napok. Rum volt a legközelebbi falu, oda csak gyalog vagy lovaskocsival lehetett eljutni. A művésztelep önellátó volt, gazdaságában tehén, ló, kecske szolgált.

[42] Csekovszky Árpád (1931–1997) keramikus. 1946–1950 között a budapesti Szépmíves Líceumba járt, majd az iparművészeti főiskola kerámiaszakán szerzett diplomát 1956-ban. 1957-ben egyik mestere, Borsos Miklós tanársegéde lett, majd megbízták a kerámia szak vezetésére. 1966-tól docens, a tanszéket 1985-ig vezette. 1992-től nyugdíjas, címzetes egyetemi tanár. 2001-ben felesége és fia, Balázs szerkesztésében, a művész nevét viselő alapítvány kiadásában jelent meg alkotásainak gyűjteménye.

Útkeresés

Aki oklevelet kap, még nem művész

Iskolám óvó szárnyai alól kikerülve elkezdődött új életem. Vajon meg tudom-e vívni harcomat? Művész lesz-e belőlem? kérdeztem önmagamtól. A főiskola mesterei jó útravalóval bocsátottak el, és akkor már elkészítettem pár kerámiaszobrot, amit ki is állítottak a Műcsarnokban. Önbizalmam volt, de öntelt sose voltam. Ha bármi történt velem, vagy ha a munkáim nem sikeredtek úgy, ahogy szerettem volna, elsőként magamban kerestem a hibát. Mindig eszembe jutottak Borsos Miklós szavai: sok rossz munkát kell csinálni, hogy jót is lehessen.

Elképzelésem, és hála Istennek valami öröklött, egészséges ösztönöm az agyag iránt mindig volt. Így ki tudtam szűrni a jót munkáimban, és levetni a rosszat. A rosszat arra értem, ami nem az enyém. Meg kellett találnom a saját világomat. Nem tenni mást, csak amit tudok, ami bennem van. Erre rátalálni és megtartani, ez a nagy feladat.

Időközben megismerkedtem egy kedves, egyszerű családból származó szombathelyi lánnyal, Valcra Máriával. Feleségül vettem. Nagy reményekkel együtt vágtunk neki az életnek, hittel tervezgettük családi életünket Zalaegerszegen. Apám egyedül élt, húgom férjhez ment Gyöngyösre. Még élő unokatestvéreim és nagybátyáim Egerszegen laktak. Édesapám egykori saját üzemében dolgozott műszaki vezetőként. Gábor bátyámmal együtt megtűrték őket, mert „önként" felajánlották műhelyüket az államnak, tudván, nincs más lehetőség. Hallgattak rájuk, mert jó szakemberek voltak. A segédeink, volt gyermekkori pajtásaim is itt dolgoztak. A Mártírok utca 21. szám alatti műhelyt, Lajos bátyám fazekasműhelyét nem irigyelték. Ő mindig „maszek" maradt. Így lett műhelye bázisom, egyik sarka „műtermem". Első színes csempeképem – akkor még mázakkal festettem – itt készült, a balatonföldvári iskola falára, négy négyzetméteres nagyságban. Itt építettem fel a műhelyükben muffolás[43] típusú kemencémet Lovonyák Adorján segítségével. Vele ott kezdődött immár lassan negyven éves

[43] Tokos, duplafalú, nem nyílt lángú kemence, az égetés során csak hő éri a kerámiát.

munkatársi barátságom. A kezdeti nehézségek ellenére jól éreztem magam. Lajos bácsi műhelyét, Ilonka néni kedvességét, réteseit sohasem felejtem el. Lali unokabátyám korongos tudását bámultam. Ennek emlékét őrzi Svejk korsóm. Egy alkalommal permetvizes korsókat korongozott. Ezek a nagyméretű vizeskorsók igen szép, ősi formákra emlékeztettek. Amikor egy ilyet készített, kértem hogy még hasasítsa. Aztán nekem adta, én meg beleálmodtam a kövérkés, esetlen katonát. Később, egy kiállításomon megvásárolta a város. Azóta a polgármesteri iroda polcán van.

Életem során sok csalódást okozott hiszékenységem, naivságom, talán gyerekes lelkem. Úgy gondoltam, mindenkinek lehet hinni, hogy a kedvesség mögött csak kedvesség lehet. Rá kellett jönnöm, hogy nem így van. Félrehúzódtam, dolgoztam, nekem az agyag megnyugvást jelentett. Gondoltam, majd egyszer, ha lesz valami a tarsolyomban, megszólalok. A főiskolai kitüntetéses oklevél még kevés, hitet mégis adott; a vörös kakas is, amely az első „nagybetűt" jelentette számomra.

Mégis tettem kitérőt, de hála az égnek, ez csak rövid ideig tartott.

Rádöbbentem, s egyre inkább bizonyossá vált számomra, hogy minden más vidék idegen tőlem, csak ez nem, ahol felnőttem. Élt bennem valami vonzódás, ami mindig húzott vissza: a műhely, ahol a feszülő, nagyszerű formákat láttam, a vidék, a család élete, egyszóval lelke. Amikor hazafele jövet a zalai dombok közt zakatolt a vonat, belső öröm járt át. Éreztem, otthon vagyok. Soha nem akartam máshol élni. Pedig először másutt ajánlottak nekem jó lehetőséget, lakást, fizetést, Hódmezővásárhelyen. Mégsem mentem. Az egyik évfolyamtársamat, karcagi fiút, Végvári Gyulát bíztattam, mondván, menj Te, úgyis alföldi vagy. Elfogadta az állást, anyagilag sokkal előbbre jutott, mint én.

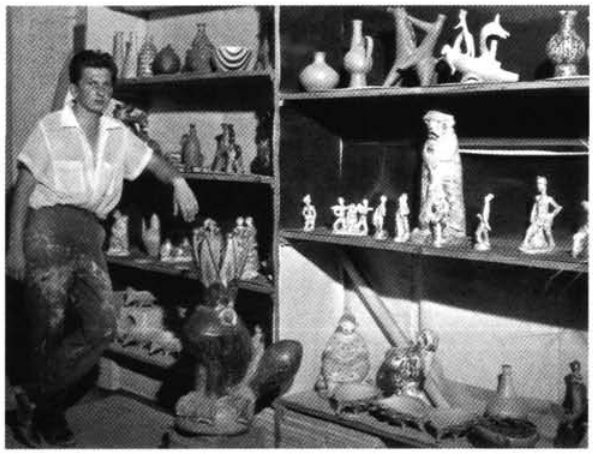

28. Svejk korsóm, 1961, (fedő- és agyagmázas kerámia, 45 cm)

Később sokszor gondoltam rá, igaz a mondás: senki nem lehet próféta saját hazájában.

Amikor hazajöttem, a Zalaegerszegi Cserépkályhagyártó Vállalatnál akartam elhelyezkedni. Az akkori egyik párttitkár tiltakozott, hogy a volt tulajdonos fiát nem lehet alkalmazni. Elég, ha ott van az apja. A megyei első titkár, aki értelmes ember volt, és valamikor iparművészeti iskolát végzett (később a párt osztályvezetője lett), azt mondta, hogy itt a helye. Sokat beszélgetett velem az épülő műterem-

házakról, és az első kiállításomon is ott volt 1961-ben, a Göcseji Múzeumban, amelyet László Gyula nyitott meg. Ennek szövegét is őrzöm még nagy szeretettel.

29. Első műtermem Zalaegerszegen 1960 körül

Legelső műhelyemet – a kályhagyárral szembeni irodát, ami előtte kiskocsma volt – szintén Darabos Ivánnak köszönhettem. Volt már külön helyem, ahol télig zavartalanul dolgozhattam. A szemben lévő üzemben égettem ki a kisebb munkáimat, ahol művezető, gyártáselőkészítő voltam. Ha gúnyolódni akartak velem, akkor „művész úr"-nak szólítottak. Az igazgató pedig meg-megjegyezte: égesd csak a majmaidat. Nem haragudtam érte, elnéztem a csipkelődést a más műveltségű, amúgy emberséges vezetőknek. A munkámat komolyan vettem, szerettem volna hasznára lenni az üzemnek. Nem volt bennem dac, hogy most nem a miénk. Alkalmazkodtunk az új helyzethez. Nem tehettünk mást. Apám is így volt, tettük a dolgunkat, mert szerettük a mesterséget. Nem néztük a munkaidő végét, sokszor bent is maradtunk, ha kellett. Apámat mindenki szerette, csak Jani bácsi volt mindenkinek. Örült, hogy nekem sikerült, ami neki nem, elvégeztem a főiskolát. Amikor együtt dolgoztunk, őt hívták nagy Jancsinak, engem kis Jancsinak. Ma is őrzöm az ezüst dobozt, amit nyugdíjba vonulása alkalmával kapott.

Sok környékbeli férfi és asszony dolgozott a gyárban. Bazitáról, Ebergényből, Becsaliból és a szomszédos falvakból jöttek. De sok „osztályidegen" ember is, mint például a Kuliffai Ede bácsi, mint égető. Nekik azelőtt nagy drogériájuk volt a templommal szemben. Ilyen lett a világ.

A kályhaüzemben próbálkoztam itt még nem gyártott mintájú csempék, falburkoló idomok gyártásának bevezetésével. Lassan modernizálódott az üzem. Édesapámon kívül egy kedves, intelligens szilikátipari mérnök, Vágó Géza volt nagy segítségemre. Külső munkatársként a fővárosból járt le időnként. Korábban, a háború előtt a pesterzsébeti vázagyár egyik tulajdonosa volt. Kiváló gázolaj tüzelésű csőkemencéket tervezett, melyeket nemcsak a mi üzemünkben, hanem Vietnamban is felépítettek. Nagyon tisztelte apámat, és engem is szeretett. Ha összedugtuk a fejünket, sok jó gondolat született. Néha lehetőségeinken túllépve is elvállaltunk feladatokat. Egy alkalom-

mal megjelent Vass Antal belsőépítész, volt főiskolai tanár, aki a kőbányai vásárváros pavilonjának burkolatát tervezte. Addig bíztatott, amíg elvállaltam húszezer darab csonka gúla alakú külső idom gyártását. Tekintélyes jövedelmet hozott a cégnek. Újítási díjként én is nagy összeget, nyolcezer forintot kaptam.

Egy másik érdekesség, amit már elfelejtettek. A Zsolnay-gyárból sok selejttörmelék került hozzánk. (Akkoriban a pécsi gyár szigetelőanyagokat gyártott.) A törmeléket szétzúztuk darásra, szóda és tufa hozzáadásával lapokat sajtoltunk belőle és 1120 °C-on égetve fagyálló lapokat készítettünk. Ezzel akkoriban lakótelepi házak homlokzatait burkolták, például az ún. „pizsamaházakét" Pécsett.

30. A Zalaegerszegi Cserépkályhagyártó Vállalat számára elsőként tervezett zöldmázas kályhacsempéim, 1963 (a Göcseji Múzeum tulajdona)

Sok új csempét terveztem, amit legalább húsz évig gyártottak kályhacsempeként és fűtőtest burkolatként. Nagy újító és valóságos menedzser volt a vállalatnál Siposs Ernő főkönyvelő, a híres egerszegi kőfaragó, Siposs Dezső fia. Mindenütt szószóló, ügyes, lokálpatrióta polgár. Mindent elintézett, ha kellett, ésszel vagy pénzzel, nem tudom. Ma azt mondanánk, hogy jól lobbyzott. A kályhaüzem akkori fejlődésében nagy szerepe volt. Az igazgatók jöttek-mentek. Kineveztek a vállalat élére felsőrész-készítőt, kőbányászt, villanyszerelőt, hazatért zsidó embert. Egyszerű, jóindulatú emberek voltak, de nem a szakmát képviselték. Én a gyakorlatban próbáltam tenni valamit. A gyárnak több mint nyolcvan ipari tanulója volt, édesapám a szakismeretet tanította, én elvállaltam a szakrajz és anyagismeret oktatását. Később bántam, mert semmire sem maradt időm.

1963-ban nagy örömünkre megszületett Tamás fiam. Apám újra nősült, kedves özvegyasszonyt vett feleségül, akivel jól megértettük egymást, családtag lett.

1968-ban Vályi Péter[44] pénzügyminiszter bevezette az új gazdasági mechanizmust. Változásokat szeretett volna a magyar gazdasági életben, ezért nagyobb teret engedett az önálló kezdeményezéseknek. Létrehoztunk egy műhelyt, amelyik csak egyedi gyártással foglalkozott. Faliképeket, díszburkolatokat készítettünk az épülő szállodáknak. (Budapest Szálló, Annabella stb.) Ezek jól megfizetett munkák voltak. Zalaegerszegen a Becsali-hegy lejtőjén ekkor épült a pártszálló a volt Mándi[45] villából, ahova kandallót, díszburkolatot terveztem. Elsőként a pénzügyminiszter és helyettese szállt meg e helyen. Másnap felkereste az üzemet, és az én kis „műtermembe" is bejött az akkori igazgatómmal. Beszélgetés közben rákérdezett a fizetésem-

[44] Vályi Péter (1919–1973) vegyészmérnök, miniszter, miniszterelnök-helyettes.

[45] Jómódú patikus hegyi hajléka a 20. század elejéről.

re, ami akkor 1950 forint volt. Mire felelhettem volna, az igazgatóm megszólalt, hogy 2500 forint. Amikor elment, rákérdeztem: mennyi is a fizetésem? Majd hatszáz forintot köszönhettem Vályi Péternek, ami nem kis összeg volt akkor. (Vályi Péter hamarosan meghalt, véletlenül megcsúszott, és beleesett a miskolci kohóba. Akkor jutott eszembe, vajon tetszett-e mindenkinek az új mechanizmus?)

Éreztem, hogy változtatnom kell, mert nem jut időm arra, hogy megvalósítsam elképzeléseimet. Foglalkozni kezdtem a gondolattal, hogy megpróbálok saját munkámnak élni. Pedig egy emlékezetes zsűrizés óta nem kaptam újabb munkát.

Történt, hogy megbíztak egy győri iskola faliképének – témája a János vitéz – tervezésével. Nem akarom azt mondani, hogy jó volt a terv. Különösen nem mai szemmel nézve, de elképzelés volt benne, magamfajta. Olyan tömzsi kis lovakat rajzoltam a kartonra, hogy a szakértők és hivatalnokok füle kettéállt. A zsűri egyfolytában kritizált. Én meg szépen levettem a falról a tíz négyzetméteres kartont, a szemük láttára összehajtottam és elköszöntem, mondván, bízzák másra a feladatot. Öt évig nem kaptam munkát. Küzdelmes időszak következett, kerestem újra önmagamat.

31. Filozófusok, 1965 (fedőmázas kerámia, 33×22,5 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona)

32. Don Quijote, 1965 (fedőmázas kerámia, 33×22,5 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona)

Kibontakozás
Művek és utazások

A gyárban dolgozott Miklósovits László,[46] mint mázkészítő. Én segítettem ide, hogy legyen valami keresete. Bohém gyerek és kitűnő rajzoló volt. Vele tudtam igazán kapcsolatot teremteni. Ma kiváló grafikus és könyvillusztrátor. Lelkendezve mondtam neki, nézd, kitaláltam valamit! Ha geometrikus és korongolt formákból lehet kerámiaszobrot csinálni, miért ne lehetne ezek fél metszeteiből domborművet? Így kályhacsempe méretben elkészült a János Vitéz, a Sárkányölő, a Don Quijote, a Filozófusok. (Ma mind a Göcseji Múzeum tulajdona.)

A következő őszi iparművészeti kiállításon aztán felfigyeltek a kis domborművekre, és megkaptam az első nagy megbízást. Harkány-

[46] Miklósovits László (1944–) zalaegerszegi születésű művész, grafikus 1967 óta Pest megyében, Albertirsán él.

fürdőre kellet egy harminchét négyzetméteres falképet terveznem. Témája Pákolitz István[47] verse volt, mely „Az ördögszántotta hegy" című baranyai népmese átköltése. Nehéz leckét kaptam.

Otthagytam a Cserépkályhagyártó Vállalatot. Tehettem, mert volt megbízásom, s az 1968-ban épült műteremlakások egyikét a Városi Tanács kiutalta számomra. Ez életem egy következő szakaszának kezdetét jelentette. Visszatérhettem saját „világomba". Felfedeztük egymást városommal, kezdtem érezni, hogy most már tán művész lehet belőlem, a gúnynév megváltozhat. Ma számomra ismeretlen emberek köszönnek rám, jó napot művész úr, és érzem, hogy barátaim. Őket szolgálom.

33. Vázlatterv a harkányi domborműhöz, 1969

Nekigyürkőztem a harkányfürdői domborműveknek. Rengeteg elemet korongoztam, és elkezdtem a két, valamint a négy négyzetméteres reliefeket felrakni. Legalább tizenkét domborművet terveztem, és a Pákolitz versre készült szövegtáblákat. Már két-három elkészült és száradt kirakva a műterem padlóján, amikor meglátogatott volt mesterem, Borsos Miklós. Hosszasan nézegette a domborműveket, és nagyon elismerően szólt róluk; úgy is, mint új megformálási módról. A látogatás emlékét őrzi egy, a táblára felrakott, és a következő reliefnek előkészített agyaglapra vésett rajzának fotója. Jókedvében kerekítette oda.

Dús László[48] egerszegi festőnövendék és a művelődési ház meghívására Borsos Miklós kiállította nálunk a Velencei Biennálén szerepelt domborításait, valamint több művét. Jelentős esemény volt ez, a megnyitón megjelentek a megye és a város vezetői. Akkor

[47] Pákolitz István (1919–1996) költő, író, szerkesztő, Pécsett élt. 1968–1980 között a Jelenkor szerkesztője, 1963-ban József Attila-díjat kapott. Kiemelkedők gyermek és ifjúkorát felidéző munkái, több verseskötete jelent meg gyermekek számára.

[48] Dús László (Zalaegerszeg, 1941–) festő, a Képzőművészeti Főiskolán Bernáth Aurél tanítványa volt. 1968-ban létrehozta az Egervári Művésztelepet. 1974-ben emigrált az Amerikai Egyesült Államokba. Nemzetközi hírnevet szerzett, főiskolai tanárként, szervezőként is ismert. Gyűjtemények őrzik műveit, számos elismerés birtokosa.

már mint egerszegi művész, és a mester egykori növendéke, én is ott ültem az ünnepi asztalnál. A koccintás alkalmával poharát felemelve felém fordult, és azt mondta: „Ma a műteremben járván láttam valami eredetit, egyénit és újat. Sok sikert. Ha megengeded, kollégámnak szólítlak. Szervusz." A szívem lüktetett, a szemembe könny szökött. Óh, kedves mesterem, mit érnek a papírok? A Te szavaid jelentették akkor nekem a legszebb, legjobb diplomát. Sokáig nem tudtam visszategezni. Ekkor elindultam utamra a sors, a gondviselés és az akaraterőm által. Mert bizony mindegyikre szükség van e pályán.

Egy szép nyári este tihanyi kertjében jártam, már túl volt a nyolcvanon, amikor megjegyezte: már te is idős mester vagy. De ne menjünk a dolgok elébe, sok minden történt még addig.

A harkányi domborművek plasztikusak, egyszerűek voltak, hagytam érvényesülni a korongolt formákat. Lehet, hogy sokszor túlzottan érintetlenül is. Legnagyobb gondom a színnel volt. Milyen legyen a samottból égetett relief? Itt, a tervezésnél vettem igazán hasznát kályhagyári tapasztalataimnak, hiszen az épületkerámia gyártásánál kidolgozott masszát alkalmaztam, ami a mai napig jól bevált. (A legnagyobb baj az volt, hogy első kemencémben még nem tudtam magas hőfokon égetni, ezért nem tudtam fagyálló kerámiát készíteni.) Matt zöld színt és kék hátteret alkalmaztam. A szövegtáblák terrakották maradtak. Több mint fél év alatt minden elkészült.

A domborműveket kőfalra kellett rakni. A főalak, az ördög szobra a fal előtt, a konzolon ülve indította a képsort. A gall kakason is használt krómvörös mázzal készült. Az egyszerű, erőteljes figurán, úgy hiszem, a máz még jobban kihangsúlyozta a formákat. A történet szerint az ördög dobbantott, és mérgében leugrott a hegycsúcsról. Ahol befúródott a földbe, ott fakadt fel a harkányi büdös víz. Nem lehetett hát vézna, erőtlen.

34. Műtermemben: készül a baranyai népmese dombormű, 1970

Hogy a nagy felületet beépíthessük, csapat kellett, legalább két jó mesterember. Meg is találtam őket, volt kályhagyári munkatársaimat Lovonyák Adorján és Fülöp Emil személyében, akiknél a kőműves mesterség élethivatás. Sajnos Emil már nem él. Most tudtam meg

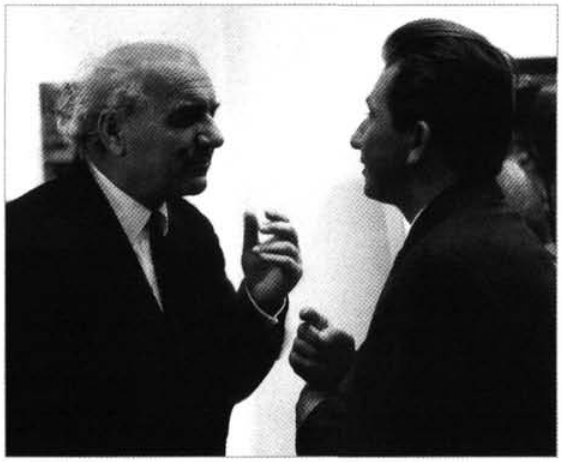
igazán, hogy mennyire fontos a műtermi munkán kívül az elhelyezés is. A kőfalon a munka két hétig tartott. Lelkiismeretességük minden dicséretet megérdemelt. Szinte élvezték a feladatot. Velük ott kezdődött életre szóló munkatársi barátságom, Lovonyák Adival, hála Istennek, ma is tart. Minden gondolatomat ismeri. A beépítéseknél még a kivitelezés (szárítás, égetés során keletkezett zsugorodás) hiányosságait is korrigálja. A megadott felület méretére kirakjuk a domborművet. Minden csatlakozási pontot, fugát bemérünk és lerajzolunk. Így aztán a falon már pontosan tudjuk, mit hová kell tenni. A kötőanyag is nagyon lényeges. Minél érdesebb, tiszta, iszapmentes kvarcos homok használható csak, akkor alig kell rabicolást, kötőhálót használni. Fugázó anyagként korábban cementet színeztünk. Azonban ma már nagyon jó vízzáró kötőanyagok vannak, pl. a DREYVIT.

A Baranya megyétől kapott első nagyobb munkámért tekintélyes összeget kaptam, a beépítést is meg tudtam fizetni. Indulásomhoz megteremtődött a megfelelő anyagi háttér, és már azon törtem a fejem, miként készül a következő munka.

Közben azonban más események is történtek, melyek befolyásolták életemet. 1968-ban megszületett második gyermekem, Tímea kislányom. Már új lakásban éltünk, ahol volt folyóvíz, fürdőszoba, műterem. Az első Országos Kerámia Biennálén díjat nyertek munkáim. Gádor István mesterem egy zsűri alkalmával meglátogatott és bíztatott.

László Gyula nyitotta meg 1969-ben a Képcsarnok Derkovits Termében rendezett kiállításomat. Szép siker volt, legalábbis erkölcsileg, mert én mindig ragaszkodtam a munkáimhoz, így aztán alig pár darabra írtam rá, hogy eladó. Természetesen voltak, akik nem nézték jó szemmel erős kötődésemet a népművészethez, de akkor még több híve volt a magyar gyökerekhez visszanyúló alkotói elképzelésnek. A lényeg azonban, hogy munkáim megtalálták a kapcsolatot azokkal, akiknek készültek. Nem voltam egyedül.

35. László Gyulával a TV Galériájában, 1969

A kiállítással egy időben meghívást kaptam, mutatkozzam be a Televízió Galériájának 10. jubileumi adásában, melyet a nemzetközi művészettörténész

kongresszus alkalmával készítettek. Somogyi József[49] szobrászművész, Rapcsányi László és Poór Klára vezette a műsort. Munkáimat Szelestei László újságíró mutatta be.

Akkor történt, hogy Salamon Pál író, aki a külföldön megjelenő Magyar Híreknek dolgozott, feltett nekem hét kérdést kiállítási beszámolója végén. Az utolsó kérdés így hangzott: hova szeretnék menni tanulmányútra? Az válaszoltam, Görögországba vagy Olaszországba. Nagy szó volt oda jutni abban az időben.

36. Hangulat a TV Galériájában, mellettem Szerdahelyi Károly, 1969

A lap megjelent Olaszországban is, én pedig kaptam egy szép levelet Bolognából, egy magyar festőtől, aki 1935 óta ott élt. Így írt: „Komám, gyere ki! De szólíts csak Béla bátyádnak. Az egyik műtermem a lakásod lehet." A szívem nagyot dobbant. Levél levelet követett, oda és vissza, mígnem megtörténhetett a nagy találkozás új festő barátommal, Luca della Robbia[50] műveivel, az etruszk agyagművészettel. Michelangelóval! De addig még egy és más történt.

Az áldozatos munka meghozta gyümölcsét. Nagy izgalommal és energiával dolgoztam az új műteremben. Többször előfordult, hogy a hajnali napsugár ott ért az elkezdett szobor mellett. A TV Galéria kiállítása után Munkácsy díjat kaptam. Szegény apám, aki már betegeskedett, nagyon boldog volt. Legalább valamit visszaadhattam neki azért, amit értem tett.

Zalaegerszegen elkészült a Szerdahelyi Károly építész által tervezett fedett uszoda. Megbízást kaptam egy huszonöt négyzetméteres fríz elkészítésére, a bejárattal szemközti falra. A témát a víz és a mitológia világából vettem. A horizonton, a víz felett lebegő, rejtelmes világ, tengerek növény és állatvilága, istenei jelentek meg. Egy-egy hajó zárta a fríz végét. A hátteret is meghatároztam az általam már leírt technológiával készült rusztikus Vulkolor csempék burkolásával. Ha belépünk a térbe, a domborművel először ötven méter távolságból találkozhatunk. Így hát a gömb, kúp, henger elemekből építkező munka jól érvényesül. Az emlékezetes napon, az avatáson édesapám, feleségem, Tamás és a kis Tímea is ott volt. A dombormű méreteivel ma is impozáns és meghatározó része az uszodának. Ez a munka rövidesen egy másik feladatot is hozott. Az épülő kórház bejáratának folyosóján egy tizenhárom méteres falszakasz hasonló méretű frízére kaptam megbízatást.

[49] Somogyi József (1916–1992) szobrász, a Képzőművészeti Főiskolán Réti István, Aba Novák Vilmos, Kontuly Béla és Kisfaludi Strobl Zsigmond növendéke volt, majd maga is a Képzőművészeti főiskola tanára. Munkácsy- és Kossuth-díjas, Érdemes Művész.

[50] Robbia: olasz szobrászcsalád a 15–16. században Firenzében. Hetük közül a két legjelentősebb: Luca della Robbia (1399–1482) a Robbia-majolikaműhely megalapítója, és unokaöccse, Andrea della Robbia (1435–1525) vitt tovább. Művei meghódították Toscanat, Umbriát, Marchét, Szicília legnagyobb városait.

Ezek a munkák megfelelő anyagi hátteret is biztosítottak számomra, így nem kellett az iparművészeti boltokba „tömegcikkeket" gyártanom, amitől különben is irtóztam, s nem is voltam rá képes. Bár az ilyen munkákból abban az időben többen jól éltek. Én ehhez soha nem értettem. Ha volt pénzünk, hónapokig a magam örömére dolgoztam, és eszem ágában sem volt eladni valamit azért, hogy még több pénzünk legyen. Lehet, ez nagy hiba volt. Akkor meg lehetett volna alapozni anyagi jólétünket, további életünket. Építeni egy saját, nagy műteremházat kiállítótérrel. Most szenvedek a kevés hely miatt, szeretném tágasabb környezetben látni munkáimat.

37. Az uszoda fríze, 1971, részlet

Közben olaszországi levelezésem tovább folyt. Béla bátyám, a festőművész várt bennünket Bolognában. 1971-ben másodszor voltak munkáim a faenzai biennálén.[51] Miután két kisgyermekünket a kedves, többgyermekes, idősebb házaspár, Winkelbauer Gézáék gondjaira bíztuk, gondolhattunk arra, hogy útra kelünk Itáliába. Autónk nem volt. Egy hónapra szóló jegyet, ún. cirkularét vettünk, és szívszorongva szálltunk fel a Keletiben az Adria Expressre. Találkozni Kisfaludy Dala Béla festővel. Találkozni, és megcsodálni Michelangelot, Raffaellot, a faenzai biennálén újra látni kerámiáimat. A vonat egész éjszaka robogott velünk, fáradtak nem voltunk, de izgatottak igen. Este tizenegykor megálltunk Velencében a Santa Lucia pályaudvaron. Tenger, leander, illat, esti szellő, zene, ezernyi lampion, sétáló forgatag fogadott bennünket, ahogy kiléptünk a pályaudvar előtti térre. Itt találkoztunk először Itáliával. Felejthetetlen pillanat volt. Fél óra múlva tovább indult a vonat, és éjjel fél kettőkor befutott a bolognai pályaudvarra. Vittorio de Sica neorealista filmjei jutottak eszembe, a nyüzsgő éjszakai életet, a parkban alvó embereket látva, és a sárga taxit, amibe beültünk, alig üres zsebbel.

Via Belle Arti nyolc, mondtam, és a kocsi elindult. Megérkeztünk a Palazzo Bentivoglio elé. Béla bácsi ott állt a ház előtt. Kedves, bohókás, idősebb úr fogadott bennünket. A zsebébe nyúlt, és kifizette a

[51] Neves nemzetközi kerámia kiállítás Észak-Olaszországban. Faenza a 14–15. századi majolika készítményeiről híres város, nevéből származik az ónmázas cserép fajansz elnevezése.

taxit. Itt volt a műterme, és itt lett a szállásunk. Ebben a gyönyörű, késő reneszánsz épületben. A palota nagy kapuját benyitva csodálatos belső udvarba jutottunk. Körben oszlopos folyosók, loggiasor. Nagy spirálban vezetett fel a lépcső az emeletekre, a falakon a régmúltban elhelyezett fáklyatartók. Ahogy mentünk felfelé a műterembe, a 16. század hangulata csapott meg bennünket. Felértünk. Egy ajtót benyitva elénk tárult Béla bátyám birodalma. Téglapadlós, kazettás mennyezetű, nagy műteremből nyíltak a kisebb helyiségek. Az egyikük lett a hálószobánk. A nagy helyiségben a falak mellett mindenütt képek, köztük régi festmények. A fal mellett régi bútorok, az egyiken egy kis hordó csappal, „Lacrima Christi" felirattal. Ebből aztán, ha útnak indultunk, egy-egy „könnycseppet" megittunk. A via Belle Artira a hatalmas, mérműves ablakokon keresztül láttunk ki. A hely, az utca a régi Itáliát idézte. A lelkem otthon érezte magát. Izgalmas kíváncsiság és öröm gyötört: végre látni, érezni a nagy művészetet, azt a kultúrát, amit ez a nép adott a világnak. Egy hónapig laktunk itt. Öreg festő barátunk meghívott a Via Fondazzán levő kis reneszánsz házukba is. Kedves felesége, Eduárda fogadott bennünket. Ő a bolognai egyetemen tanított. Négy gyermekük kiválóan beszélt magyarul.

Leanderek, virágok, kút a belső udvarban, a falakon Caravaggio[52] képek. A ház az óvárosban, lenyűgözően szép helyen volt. Egyedül Eduarda szakácsművészete nem nyűgözött le, de ez a legkevesebb. A kedvessége mindent pótolt, még akkor is, ha számomra ismeretlen ételei inkább kifelé akartak jönni, mint befelé. Akkoriban az olasz ételek egy magyarnak még teljesen idegenek voltak. A pizzát sem igen szerettem. Ma már majdhogynem „nemzeti" eledelünk. Béla bátyám három-négy napig istápolt bennünket, mutogatta Bologna érdekességeit. Aztán itt hagyta a Palazzo Bentivoglio kulcsait, mondván, ha elmegyünk, dobjuk be a Via Fondazza-i lakás levélszekrényébe, majd elutazott Svájcba, miénk lett minden. Mi pedig izgatottan utazgattunk a bolognai pályaudvarról naponta Itália legszebb városaiba. Sikerült elhoznom egy nagyobb kerámiaszobromat, honorálandó a vendéglátást. Nem fogadta el csak „úgy", mondván, a hazai száz dollár ellátmányunk nem sok. Így kaptunk egy kis kiegészítést. Gondtalanabbul utazgathattunk. Az élmények zuhatagában éltünk, Umbria, Toszkana, Lombardia; a szép városok, Firenze és Róma; Donatello, Michelangelo és az etruszk művészet emlékei izgalommal töltöttek el, és fáradhatatlan energiát adtak a nagy forróságban is.

[52] Caravaggio, eredetileg Michelangelo Merisi v. Amerighi (1573–1610) kalandos életű festő, az olasz barokk festészet egyik első kiemelkedő tehetségű alakja.

Az utca, a tér és a templomok művészetével úgy feltöltődtünk, hogy a múzeumok hatalmas kínálatait befogadni lehetetlen lett volna. Így a számunkra fontosabbnak vélt alkotások kedvéért mentünk csak pl. az Uffizibe.

Nagy hatással volt rám Firenzében a Carmine templom Brancacci kápolnájában, Masaccio[53] freskója – Kiűzetés a paradicsomból – egyszerű, drámai hangulatával. Tisztán, minden sallangtól mentesen megoldott kompozíció, formában és színben egyaránt. Az angyal alakja, a rövidülések perspektívája, melyet ő alkalmazott először, teljesen újat hoztak. Nem hiába jártak ide tanulni a korabeli festőtanítványok, köztük Raffaello. Donatello[54] Orsanmichele fülkéiben levő szobrai a kor újat alkotó szobrászának munkái. Az igazi tanulságot azonban a padovai bazilikában, a Szent Antal tiszteletére emelt Il Santóban lévő domborművei jelentették számomra. A főoltár szoborkompozíciója a keresztre feszített Jézussal, s a négy, Szent Antal csodáit elmesélő dombormű bizonyosság arra, munkássága miként építkezett az antik formai hagyományokból, és hogyan lett újabb, élettelibb, a kor szellemének megfelelően. Ő a modern szobrászat elindítója. Egyénisége, belső lelki gazdagsága érzékeny, megkapó líraisággal jelentkezik szobraiban.

Michelangelo[55] a nagy várakozást jelentette számomra. Éppen ezért, amikor Mózes szobrával Rómában, a San Pietro in Vincoliban találkoztam, a lenyűgözően szép, erőteljes mozdulatlanságában is feszültséggel teli szobrot természetesnek találtam. Ugyanúgy a Pietàt, melynek külső és belső szépsége olyan lélekkel teli harmóniában jelenik meg, hogy felvetődött bennem a kérdés, lehet-e ennél tökéletesebbet alkotni. Anya és fia nagyon emberi összetartozása az elesettségben, a halálban is. Számomra ez a szobor jelkép értékű.

A Sixtus-kápolna kavargó döbbenete egy festő géniusz életének, korának nyitott könyve, még akkor is, ha bibliai témát jelenít meg. Szépek az oldalfalak freskói, Perugino,[56] Boticelli[57] munkái is. Ezekről azonban mindenki megfeledkezik. A turistaforgatag a főfalat és a mennyezetet nézi. Ha egyedül lettem volna, bizonyára még nagyobb áhítat fog el, s ejt rabul.

Így azonban mentünk tovább megnézni Raffaellot[58] és a többieket. A vatikáni palota termei, a Stancák, ahol a rövid életű fiatalember hatalmas életművével találkoztunk. Alig harminc évesen ilyen teljességet alkotni, hogy lehet? Tudom! Ehhez nem csak ember, hanem kor-

[53] Masaccio, valójában Tomasso di Ser Giovanni di Mone (1401–1428) olasz festő, Firenzében folytatta tanulmányait, rövid pisai tartózkodást kivéve ott is élt.

[54] Donatello, valójában Donato di Niccolò di Betto Bardi (1386–1466) az olasz quattrocento kiemelkedő jelentőségű szobrásza. Alkotásai nagy része Firenzében vannak, de Rómában, Sienában, Padovában is megtalálhatók.

[55] Michelangelo, Michelagniolo Buonarotti (1475–1564) az olasz reneszánsz egyik legsokoldalúbb, zseniális tehetségű művésze: festő, szobrász, építész.

[56] Perugino, Pietro, valójában Pietro di Cristoforo Vanucci (1450 k.–1523) az umbriai iskola egyik legjelentősebb festője. Firenzében, Rómában és Perugiában működött. A Sixtus-kápolna kiemelkedő része a Kulcsok átadása freskó, melyet Pinturicchióval közösen festett.

[57] Boticelli, Sandro, valójában Alessandro di Mariano Filipepi (1444/45–1510). A Medici család és baráti köre kedvelt és sokat foglalkoztatott festője.

[58] Raffaello, valójában Raffaello di Giovanni Santi (1483–1520) az olasz reneszánsz egyik legkiemelkedőbb művészegyénisége, festő és építész. Az urbinói hercegi udvar humanistájának és festőjének fia.

szellem is kellett, amely géniuszokat szült. Ő meg is örökített azokat az utókornak az Athéni iskola című hatalmas freskóján. A Vatikáni Múzeumban, ebben a „zuhatagban", csak végigsétáltunk, mint egy műtárgyraktáron. Többet már nem lehetett, nem tudtunk befogadni.

Luca és Andrea della Robbia munkái, domborművei különösen érdekeltek. Hogyan tudtak ők mázas szobrokat készíteni? Vajon nem ellenkezik-e ez a természetelvű megfogalmazással? Arezzoban, Pisában, Firenzében a gyümölcsfüzérekkel gazdagon, színesen díszített Madonna reliefeken, oltárdomborműveken valóban érződik a kézműves máztechnika. Az ónmáz és az ólomvegyületekben gazdagon használt fémoxidok meleg hatású szép tónusa. Ezeket a mázakat nem magas hőfokon égették. A cserépen épphogy kisimult a máz. A fehéren hagyott felületeken sok helyen tűszúrásnyi kráterek látszanak. A fehér és a kobaltkék háttér együttese elegáns és harmonikus. A műhelyek ezeket a mázakat ugyanúgy készítették, mint más festőműhelyek a maguk festékeit. Érdekes, hogy bennem fel sem vetődött a gondolat, hogy anyagszerűek-e ezek a domborművek, szobrok, mert érezhető, hogy kerámiából készültek.

38. A Pietàt én is többször megformáltam a magam módján. A zalaszentiváni Elesettek emlékműve Pietàja, részlet, 1991

A festők közül nagyon közeli kapcsolatot fedeztem fel Fra Angelicoval.[59] Gyermekien kedves, virágos rétjei, alakjai vallomások egy melegszívű ember látomásairól. Az Angyali üdvözlet című képén különösen megragadott az angyal szárnyainak ornamentális gazdagsága. Erre még a főiskolán Borsos Miklós hívta fel figyelmünket, mondván, az angyal szárnyán megfigyelhető az op art dekorativitása, és hozzátette: mindenkinek van apja, legfeljebb a dilettánsnak nincs.

Utazásunk fáradhatatlan volt, szomjunk elvitt Itália tizenhárom városába, egészen Rómáig, melyek élményeit itt felsorolni lehetetlen. Siena kagylótere, Firenze csodái, Ghiberti[60] reliefjei a Porta del Paradiso bronzkapuján, a ravennai San Vitale és a mozaikok, Piero della Francesca[61] a Szent kereszt legendája freskói Arezzoban, életre szóló útravalót jelentettek.

Mégis, Bologna mellett ámulattal töltött el egy etruszk település, Misa és múzeuma, hatalmas agyagszobraival. A cserépszobrok, húsvér alakokként, életszerűen lüktettek. A terrakotta melege feszültséget adott a formáknak. Nem bírtam szabadulni: Robbia előtt fejet hajtottam, de előttük letérdeltem.

Vendéglátónkkal még egy alkalommal találkoztunk, és kirándultunk Sasso Marconiba, a Reno partján lévő hétvégi házához. Az

[59] Fra Angelico, eredetileg Guido di Pietro da Mugello (1400 k.–1455) firenzei festő, falképfestőként számos helyen megfordult: Cortonában, Fiesolében, Orvietóban, Rómában.

[60] Ghiberti, Lorenzo (1378–1455) ötvös, szobrász, festő, építész és művészeti író. A korai quattrocento jelentős firenzei mestere.

[61] Piero della Francesca (1410/16–1492) umbriai festő, a quattrocento egyik legnagyobb alakja. A távlattan tudományos kutatójaként tisztelték.

39. Csekovszky Árpád barátom és Schrammel Imre a Derkovits Teremben, 1969

egykori reneszánsz kastély ódon falaival és hatalmas konyhájának kellékeivel középkori hangulatot árasztott.

A forró júliusi hónap a vége felé közeledett, akár a mi utunk. Ekkor már másodszor voltak munkáim a faenzai kerámia biennálén. Július 25-én elmentünk a megnyitásra. Magyar rajtunk kívül nem volt ott, japánok és más nemzetiségűk igen, ők megtehették ezt. Schrammel Imre[62] robbantott samottjával is találkoztam. Akkor ott díjat nyert. Érdekes és tanulságos volt, mert láttam már, hogy a kerámiaművészet merre halad. Vajon tudok-e lépést tartani? Aztán nem foglalkoztam ott ezzel többé, eszembe jutottak az etruszkok.

Az időnk lejárt, a búcsúlevél mellé bedobtam a kulcsot a levélszekrénybe, és felültünk újra az Adria Expressre, várt itthon Tamás, és a három éves kis Tímea. A kicsikkel való újratalálkozás öröme és az itáliai élmények még bennem éltek, amikor két hét múlva ismét útra keltem, most már egyedül.

LITVÁNIA — VILNIUS

Ez évben, 1971-ben rendezték meg első alkalommal a Vilniusi Nemzetközi Kerámia Szimpóziumot. Magyarországról engem küldött a kerámia szakosztály. Izgalommal készülődtem, vajon milyen lesz Róma után Moszkva és Vilnius? Az indulás és a találkozás napjára nem kaptak jegyet, így egy nap késéssel kellett indulnom Ferihegyről.

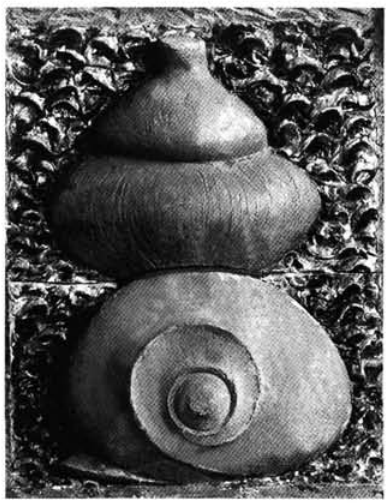
Összecsomagolva a legszükségesebbeket, búcsút vettem a családtól, irány Moszkva, ahol a képzőművész szövetségen kellett jelentkeznem. A TU 154-es már a levegőt hasította, amikor beszélgetésbe keveredtem a szomszéd ülésen lévő hasonló korú fiatalemberrel. Újságíró volt, Alma-Atába utazott. Jól beszélt oroszul, ígérte, majd ő segít az eligazodásban. A seremetyevói reptéren landoltunk. Aztán ő futkosott, hogy jegyet szerezzen a csatlakozó gépre. Vele tartottam. Azt vettük észre, hogy délután négy óra lett. Elköszöntem, s egy taxi-

[62] Schrammel Imre (1933–) A Magyar Iparművészeti Főiskola porcelán tanszékén diplomázott Borsos Miklós tanítványaként. 1958 óta oktatott a főiskolán, egyetemi tanár, rektor. A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Képzőművészeti Mesterképző Intézetének létrehozása körül bábáskodott, annak professzora. 1959–1962 között a Hollóházi Porcelángyár, 1996-tól a Herendi Porcelánmanufaktúra művészeti tanácsadója. Számos díj, kitüntetés birtokosa: 1966 Munkácsy-díj, 1991 Kossuth-díj, 1992 A magyar felsőoktatásért kitüntetés.

val elvergődtem a szövetségig, ahol már a fejüket fogták, mert 25 perc múlva indult a vilniusi vonat. Egy éppen kéznél levő teherautóval kiszáguldottak velem a pályaudvarra, felsegítettek a vonatra, amely rövidesen indult a 800 kilométerre lévő Vilniusba.

Ilyen hosszú úton érdekes emberek jönnek-mennek, és mások a szokások. Minden vagon végén volt egy kiszolgáló hölgy, aki 10 kopekért hozta a teát. A hálófülkés kocsiban kezdetben ketten voltunk egy fiatalemberrel. Ahogy beesteledett, újabb útitársak jöttek. Nők is, akkor tudtam meg, hogy itt nincs a másik nemnek szánt külön hálófülke. Furcsa volt, de azért valahogy megoldottuk a reggeli öltözködést. Senki sem zavartatta magát. Nyárvégi párás hajnalon nyírfaerdők, síkság, düledező és rikító színű orosz faházak, a vonaton egy-két vodkagőzös ember jelentette az élményt, amíg a vonat befutott a vilniusi pályaudvarra, ahol már várták a késve érkezett magyart. Kedvesek és vendégszeretők voltak. Egy ungvári származású főiskolai hallgató, Tamás Éva lett a tolmácsom és segítőm. A Gintaras szállóban kaptam szobát. Vilnius főterén lobogtak a nemzetek zászlói, hirdetve a nemzetközi szimpóziumot. Amikor arra mentem, jóleső érzés volt, hogy miattam lobog a nemzeti színű trikolor. A művészeti akadémia műtermeiben dolgoztunk. Én észtekkel kerültem egy műterembe. Rögtön kinyilvánították, hogy rokonok vagyunk, aztán később egy lengyel is velünk tartotta leginkább a barátságot. Bár itt mindenkit testvérré tett a művészet egyetemes nyelve. Nem volt semmi kötöttség, mindenki kedve szerint dolgozhatott. Itthon nemrég fejeztem be a harkányi domborművet és az egerszegi uszoda frízét. Az elkészült munkák élménye még elevenen élt bennem. Így rögtön közel egy négyzetméteres domborműbe kezdtem. Az alapmotívum ismét egy népmese volt, de a megoldás az elkezdett korongozott elemekből, metszeteikből érdekes és új. Itt is kezdték már akkor a redukciós[63] égetést, ami később aztán nagy divat lett. Kíváncsian vártam, milyenek lesznek így a domborművek. Kevés mázat tettem csak fel, így az anyag is szépen érvényesült. Érdekes kísérlet volt, a pár agyagszoborral együtt jól hatott a nagy vilniusi kiállítócsarnokban.

A litván iparművészet nagyon magas fokú, rokon a skandináv és finn kultúrával, népművészetük, faszobrászatuk kiemelkedően szép. A Szovjetunióban nem vették jó néven, ha a nemzeti kultúrát túlzottan ápolják. De mint féltett kincseket, iskolák, múzeumok raktáraiban gyűjtötték össze a népi kultúra tárgyi emlékeit.

40. Csiga a zalaegerszegi uszoda frízéről, 1971

[63] Az oxigén elvonása következtében a füstgázok (vagy gázok) hatására újra fémes állapotba kerülnek a mázban lévő fémoxidok, fémes, irizáló hatásúakká válnak.

Legnagyobb élményem volt, amikor elvittek egy iskolába, és egy raktárnak kinevezett teremben a naiv népi Krisztusok, szentek, útszéli kultikus szobrok tömegét tanulmányozhattam. Micsoda egyszerűek, és mégis milyen erőteljes kifejező erővel hatnak a falusi mesterek munkái. Már ezért is érdemes volt eljönnöm. A gondolkodó, szenvedő, megváltó Krisztust sok helyen láttam, kiállítótermekben és naiv mesterek szép munkájaként. Alakja Litvánia jelképe lett.

41. Krisztus a Göcsej térfalról, Budapest, Centenáriumi Park, 1973

Jártunk falusi fazekasoknál, akik a földbe vájt kemencében égették fekete edényeiket. Megcsodáltuk a királyi székhely Trakait és várát. A festői szépségű tavakat. Kaunasban Čiurlionis[64] zeneszerző házát. A táj nyugalmat, harmóniát sugárzott, de a litván emberekben valami meghatározhatatlan, „hazátlan" feszültség uralkodott. Nem így képzelték sorsukat a vallásos lelkületű emberek. Vilnius közel negyven templomából alig szolgálta titokban pár az Istenhitet. A legtöbbjük múzeumként, hangversenyteremként vagy raktárként működött.

A szimpózium ünnepélyesen, nagy kiállítással zárult. Az emlékként kapott diplomát és a nagy, szövött szalagot ma is őrzöm. Az utolsó napokban nagy örömömre Kumpost Évával,[65] évfolyamtársammal találkoztam, akit a szövetség tanulmányútra küldött. Sok barátot szerezve búcsúztunk Vilniustól, és Moszkvába utaztunk. Egy-két napot még ott töltöttünk. A szövetségtől annyi pénzt kaptunk, akár egy itteni igazgató fizetése. Venni azonban nem lehetett semmit. Nagy kontraszt volt Róma és Moszkva vagy Vilnius között. Ragyogó üzleteket itt nem láttunk, de áruért sorban álló embereket igen, és az akkori szocializmus üres szatócsboltjait. A Kreml és a Blazsennij székesegyház, a pravoszláv építészeti emlékek, a románkori művészet egyszerűségével, lenyűgöztek. A nép tehetséges, de sok tehetséges embernek itt is el kellett hagyni hazáját, hogy kibontakozhasson.

A következő nap, egy hónapi távollét után jó volt újra Budapesten, és újra itthon, Zalában. Megérkeztem hát Vilniusból. Marika azzal fogadott, hogy közben Kisfaludy Dala Béla Bolognából többször keresett, levélben is. Genovában lett volna számomra munka. Egy óceánjáró társalgójának frízét kellett volna elkészíteni. A zalaegerszegi uszoda falképének fotói alapján tárgyalt róla egy hajóépítő céggel. Az egész család kimehetett volna, jó szerződést kínáltak, a gyerekeknek iskolát, valamint lakást odakint. Egy darabig vártak,

[64] Čiurlionis, Mikalojus Konstantinas (1875–1899) neves litván zeneszerző és képzőművész. Lengyelországban, Németországban, Oroszországban tanult. 25 év alatt 200 zeneművet komponált, mintegy 300 festményt, grafikákat készített. Kaunasban 1967-ben nyílt meg a munkáit őrző és bemutató galéria.

[65] Kumpost Éva (1934–1994) Munkácsy-díjas keramikusművész. A fazekas kézműves hagyományok folytatója, tárgyait korongolta, vidám, színes engobe mázakat alkalmazott.

aztán mással kötötték meg a szerződést. Én ugyan a minisztériumban megkérdeztem, hogy tudnék kiutazni? Az ügyintézésre legalább fél évet kellett volna várni. Talán jobb is, hogy nem sikerült! Ki tudja? Béla bátyám meg csak írogatta nekem, hogy palotát épített, aki a feladatot elvállalta. Bár nem a pénz csábított leginkább, hanem az itáliai kultúra, ott tölthettem volna legalább három évet.

Maradtam hát, éltem tovább saját világomban, jártam a magam útját. Lassan elismerték munkáimat. Továbbra is a népművészetet tekintettem kiindulópontnak, ebből próbáltam valamit felépíteni. De semmi esetre sem népiest, vagy valami szocreál utánzatot, hanem igazabbat, ami elődeim munkájában gyökerezik.

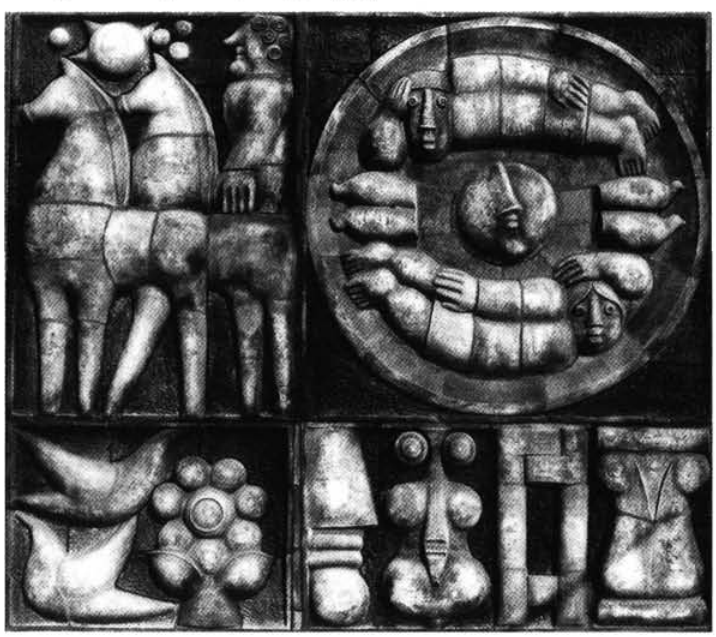

42. Lakodalmas menet, a kenyeri dombormű modelljének részlete, 1972

Újabb megbízásokat is kaptam: Kenyeriben a művelődési ház, Szombathelyen a tüdőszűrő állomás épületének külső falára. A legegyszerűbb korongozott geometriai formákat építettem munkáimba, próbáltam a pásztorfaragások formai egyszerűségét átmenteni, többkevesebb sikerrel. Odáig elmentem, hogy néha már így utólag üresnek érzem a formákat.

A zalaegerszegi kórház nagy fríze, ami 1973-ban készült, szintén e törekvéseim körébe tartozott. Úgyszintén a mezőgazdasági kiállítás három méteres oszlopa. (Modelljét a Göcseji Múzeum őrzi.) Ma már belátom, plasztikáim formái igen erőteljesek nagy térben, de kisebb távlatban hiányosnak hatnak. Így hát elindultam a kissé gazdagabb felületek irányába, az egyensúlyt keresgélve. Rájöttem, hogy az összhatásnak kell érvényesülnie, érezтetve azonban, hogy a mű a korongon született.

43. A szombathelyi Savaria dombormű, 1977

A hetvenes évek Magyarországát a Nyugat a szocialista tábor vidám barakkjaként emlegette. Úgy hiszem, ez igaz is volt. Bár ritkán, háromévenként utazhattunk Nyugatra, de munka és létbiztonság volt. A lektorátus elosztotta a feladatokat. Lakótelepek, iskolák épültek. A beruházások két ezrelékét műalkotásokra, murális munkákra fordították. Kicsit szabadabb lett a gondolat. Nem volt már kötelező a „szocreál", vagy legalábbis

44. Szent Kozma és Damján egy szerzetessel. Részlet a kórház frízéről, Zalaegerszeg, 1975

meg lehetett kerülni. Bőven kaptam megbízásokat. Szinte egyik munka hozta a másikat. Szerdahelyi Károly építész barátom állandó partnerem lett köztéri feladataimban, jó arány- és formaérzékét hamar felfedeztem. Közös alkotásunk többek közt a zánkai Neptun kút, a nagyatádi kút, a nagykanizsai térfal. A későbbiekben a vonyarci Sellő kút és a Halász emlékmű. Viszonylagos biztonság vett körül, dolgozhattam és odafigyeltek a munkámra. Mestereim is figyelemmel kísértek. Gádorhoz rendszeresen feljártam, Somogyival, Borsossal is jó kapcsolatom volt. Külföldi tanulmányutakra küldtek. Egy alkalommal Csehszlovákiába Csekovszky Árpáddal és Kovács Zsuzsa belsőépítésszel. Bejártuk Dél-Csehországot, és Prága nevezetességeit is egy hétig csodálhattuk. Egy másik alkalommal a romániai szövetség vendégei voltunk, Váro Márton,[66] Péri József,[67] Stefániay Edit[68] és én. Bukarestbe kötelezően utaztunk, egy hetet ott kellett töltenünk. Erdélyt nem ajánlották a Ceauşescu rendszer alatt. Moldvába mentünk, ahol megnéztük a csodálatos erődtemplomokat, kolostorokat Voronyetben, Moldovitában. A görögkeleti templomok 16. századi freskóin megállt az idő, a bizánci hatás a trecento korát idézte. Tanulságos út volt, a Kárpátok hegyei történelmünk néma tanúi. Az akkori román birodalmi művészet, a halk szavú, elővigyázatos emberi magatartás így együtt különös hatást váltottak ki. Érezni lehetett, hogy valami nyomasztja az emberek lelkét. A pusztuló falvak látványa ezt csak tetézte. Idehaza akkor azért más volt. Persze ez a változás bizonyosan nem jöhetett volna létre 1956 nélkül.

45. Neptun kút, Zánka, 1979

Vettünk egy darabka szántóföldet Vonyarcvashegyen 1972-ben, és egy év múlva elkezdtünk építeni egy hétvégi házat. Szerdahelyi Karcsi nagyon szép tervet készített. Alpesi típust idéző, jó arányú, érdekes ház lett belőle. Sokan megnézték, ilyesmi még akkor nem volt. Sóvári László kertész barátom segítségével szépen parkosítottuk a kertet. Ma is fejlesztgetjük. Köveket, szobrokat vittem le. Sajnos ez ideig mégis kevés időt tudtam ott tölteni. A műterem, a kemence megköt. Azonban mégis, az ott töltött napok mindig üdítően

[66] Váro Márton (1943–) szobrász, diplomát 1966-ban szerzett a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolán Kolozsvárott, ma Magyarországon él.

[67] Péri József (1933–) az Iparművészeti Főiskola ötvös szakán végzett 1956-ban. 1970-ben Munkácsy-díjat kapott.

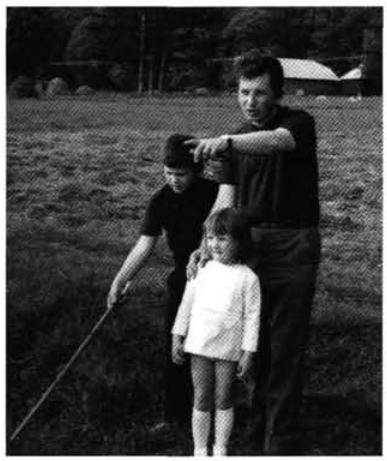
[68] Stefániay Edit (1936–) szobrász, iparművész, az Iparművészeti Főiskola díszítőszobrász szakán végzett 1962-ben.

hatnak, olvasok, rajzolok, gondolkodom, tervezgetek. A nyári kert gyönyörű.

A régi, első műteremlakásunk már szűkösnek bizonyult, főként a lakás. A család gyarapodott, anyósom is velünk élt, Tamás és Tímea növekedett. Szerettem az északi tájolású, világos műtermet, sok szép emlékem fűződik hozzá: Borsos Miklós, Gádor István, Kisfaludi Strobl Zsigmond[69] látogatása. Az emeleten lakott Dús Laci barátom, festő, őt Bernáth Aurél[70] is meglátogatta. Kedves vendégünk volt Somogyi József is. Jártak nálunk politikusok, többek közt Kállai Gyula[71] az országgyűlés elnöke, aki nagyon szerette a képzőművészetet. Ott készült az első ismeretterjesztő film munkáimról a Művek és műhelyek sorozatban, ahol rajtam kívül még négy művészt mutattak be. A rendező operatőr Kollányi Ágoston volt. Három napig készültek a filmfelvételek. Aztán a Hungária körúti filmstúdióba nekem kellett alámondani a kísérő szöveget. Végül mégsem az én hangommal készült el. Úgy látszik, nem felelt meg a kiejtésem, igen göcseji volt.

1973-ban a Göcseji Múzeum új épületében nyílt kiállításom. Három teremben, Sóvári László növényeivel kiegészítve. Nagyon meleg hangulatú, érdekes kiállítás jött létre. A megnyitót Katona Imre,[72] az Iparművészeti Múzeum osztályvezetője mondta. Szép katalógus készült, fekete-fehérben, Szabó Imre kitűnő, anyagszerűséget is jól érzékeltető fotóival. A Magyar Hírekben szép méltatás jelent meg róla, és ami fontos, az egerszegi barátaim mind eljöttek. Két év múlva Katona Imre bevezetőjével kiadtak egy színes műtárgyfotókkal illusztrált kötetet rólam a Mai Magyar Művészet kis könyvtára sorozatban. Termékeny évek voltak, sok külföldi kiállítással, biennálékon való részvétellel. (Faenza, Vilnius, Helsinki, Kuwait, Franciaország, Anglia, Csehország) A munkámban soha nem alkudtam meg, mindig azt csináltam, amit a szívem, lelkem diktált. Ha hibáztam, az is én voltam. Lépegettem előre, csiszolgattam elképzeléseimet.

Már régóta szerettem volna együtt látni eddigi munkáimat. 1976-ban végre izgalommal készülődhettem a Műcsarnokban rendezendő kiállításomra, melynek három termét kaptam meg. Marótiné Herczeg Ibolya rendezte a kiállítást, áttekinthetően, fotókkal illusztrálva a munkafázisokat. Borsos Miklóst, volt mesteremet kértem fel a megnyitóra. Végigjárta a termeket, s csak annyit mondott: szívesen nyitom meg.

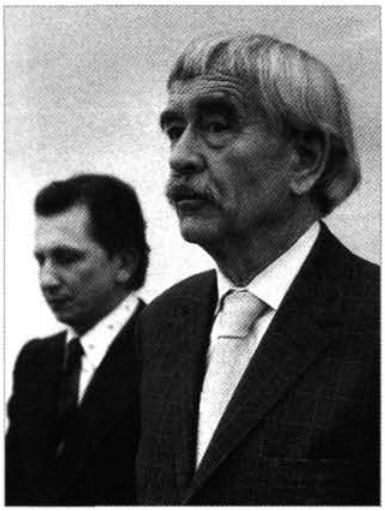
46. Tímeával és Tamással egy kiránduláson az 1970-es évek elején

[69] Kisfaludi Strobl Zsigmond (1884–1975) zalai születésű szobrász. Az Iparművészeti Iskolán Mátrai Lajos és Loránfi Antal, majd a Szobrászati Mesteriskolán Strobl Alajos tanítványa. Sokoldalú, elismert művész (többek között Kossuth-díj), közel 50 szobra áll magyarországi köztereken, a Göcseji Múzeumban 1976-tól látható állandó gyűjteményes kiállítása.

[70] Bernáth Aurél (1895–1982) festő, grafikus, pedagógus, művészeti író. Tudását 1915–1916-ban Nagybányán Réti István és Thorma János mellett szerezte. 1945-től a Képzőművészeti Főiskola tanára. 1984-ben emlékmúzeuma nyílt Marcaliban.

[71] Kállai Gyula (1910–1996) újságíró, 1931-től a KMP tagja, pártfunkcionárius. Magas politikai tiszteket viselt, többek között külügyminiszter, művelődési miniszter, miniszterelnök, az Országgyűlés elnöke volt.

[72] Katona Imre (1927–) művészettörténész

47. Borsos Miklós a Műcsarnokban, Budapest, 1971

A megnyitóra eljöttek a mestereim, Gádor István, László Gyula, a kollégák, barátok. A teremőr 542 látogatót vett számba. Borsos meleghangú szavakkal méltatta munkáimat. A sajtóban megjelent vélemények is többnyire kedvezőek voltak. Az Élet és Irodalom akkori kritikusa, Vadas József[73] azonban érdemeim mellett az „utolsó fazekasnak" titulált. Borsos Miklós azzal vigasztalt, örülj neki, a görögök is csak fazekasok voltak. Ma már belátom, talán igaza volt. Büszke vagyok rá. P. Szücs Júlia[74] is kérdőre vont, miért építek a népművészetre, ez ma már nem korszerű. Azért, mert más szívével, lelkével nem élhetek, válaszoltam. A kiállítás sokakat vonzott. Tudtam már, ez az én világom. Felismertem hibáimat is, és tudtam, hogy örök elkötelezettje leszek annak a törekvésnek, amit elkezdtem csiszolgatni munkáimban: felmenőim hagyatékához hozzátenni a magam üzenetét. Talán a kiállításnak, talán kitartó munkámnak elismeréseként 1978-ban Érdemes Művész kitüntetést vehettem át a parlamentben.

Vendégkönyvemből

Ki lelket lehelt az agyagba,
Isten volt; az az ember is,
Ha munkáját abba nem hagyva
lelket varázsol az anyagba:
így lehet tán még isten is.

Szeretettel és nagyrabecsüléssel
kíván jó munkát, sok sikert:
Keresztury Dezső
1977. I. 17.

Időközben több, felelősségteljes megbízást kaptam. (A már említetteken kívül: a rédicsi határállomás idegenforgalmi térképe 1970-ben, a Budapesti Centenáriumi Park[75] térfala 1973-ban, Helsinki magyar nagykövetség kerámiaszobra 1974-ben, kerámia térfal Nagykanizsán, a művelődési ház előtt.)

Ezek között vannak olyanok, melyeket átmeneti kísérletnek tekintek. A kenyeri faliképben maradéktalanul a pásztorfaragások világát próbáltam felhasználni, Lentiben a végső formai egyszerűséget. Már

[73] Vadas József (1946–) művészettörténész, kritikus. 1972-től az Élet és Irodalom képzőművészeti kritikusa, 1973–1983 között a Corvina kiadó főszerkesztője, majd főmunkatársa; a Műértő munkatársa. Munkácsy-díjas.

[74] P. Szűcs Júlia (1946–) művészettörténész, műkritikus, szerkesztő. Munkácsy-díjas. A Pécsi Tudományegyetem tanára.

[75] Pest és Buda egyesítésének 100. évfordulójára emlékezve hozták létre a Népligetben, minden megye felajánlott egy műalkotást a park szépítésére.

látom, hogy sajnos egyik sem teljesen megoldott. Az egyik túlzottan színpadias, a másik kevésbé telített. A túlságosan lekopaszított formák nem eléggé monumentálisak, inkább üresek. Ismét Borsos Miklós szavai jutnak eszembe, rosszat is kell csinálni ahhoz, hogy jót lehessen, mondta. Ezek még csiszolatlan alkotások, de mindenképpen engem képviselnek, a hibáimmal is. A nagykanizsai térfal már erőteljesebb, gazdagabb. Nagy, egyszerű, kubisztikus formáiban feszültséggel teli. A kecskeméti oszlopok (Kórház kert, 1980.) tervei a műtermemben járó Amerigo Tot[76] tetszését is megnyerték. Itt is felhasználtam a pásztorfaragványok, és tágabb értelemben az afrikai primitív művészet tanulságait, az arányok, az ornamentalitás értékét, egyszerűségét.

48. Pásztor, részlet a Göcsej térfalról, Budapest, Centenáriumi park, 1973

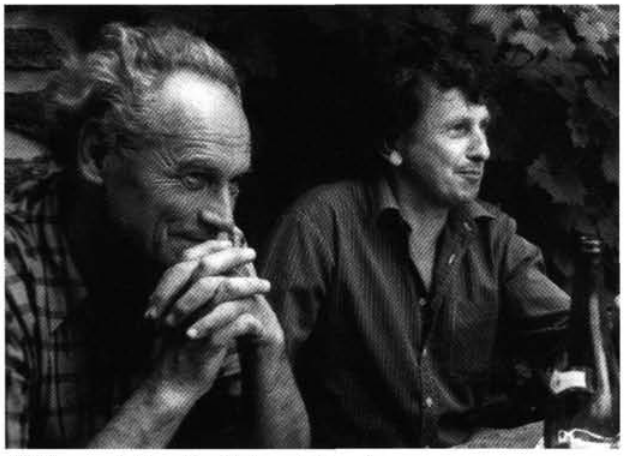
A mai nagyobb műteremlakásba 1978-ban költözhettünk be. Ha a kocsmahelyiségre gondolok, ahol kezdtem, és ahol télen befagyott a lavórba a víz, akkor ez a hatvan négyzetméternyi műterem, gázfűtésével, hideg-meleg vízzel, négy méter magas terével, maga a mennyország lett. Ragaszkodtam hozzá, mert úgy éreztem, megszenvedtem érte, a lépcsőket bejártam, semmi sem hullott ingyen az ölembe.

Amikor nagybátyám fazekas műhelyének sarkában tettem a dolgomat, álmodoztam erről. Ott a műhelyben Lajos bátyám, Tibi, és Lali unokatestvérem szeretete minden nehézséget feloldott. Ott építettük az első muffolás kemencét a fazekas kemence mellé, ott égettem első darabjaimat, s drukkoltam, hogy jól sikerüljenek. Esténként ültünk a fatüzelésű kemence előtt, és hallgattuk Lajos bátyám jóízű történeteit. Ilonka néném be-behívott ebédre vagy vacsorára. A család igaz, melegszívű emberségére édesanyám halála után még nagyobb szükségem volt. Megkönnyítette a kezdeti nehézségeket, hogy ilyen környezetben, a szakmájukat, hivatásukat szerető emberek közt lehettem. Büszkék voltak, ha munkámról hírt hallottak. Emlékszem az első, a rádió Kossuth adóján velem készített beszélgetésre. Lajos bátyám félbeszakította munkáját, és nagy Pacsirta rádiójuk mellé ülve hallgatta az interjút. Nagyon jól éreztem magam a műhelyben. Egy alkalommal ketten maradtunk. Egy idősebb hölgy érkezett, és kérte, ha lehet, sürgősen pucolják ki cserépkályhájukat, mert nagy a hideg. Lajos bátyám megértést, haladékot és kis türelmet kért. Az asszony

49. Új műtermemben 1980 körül

[76] Tot, Amerigo, Tóth Imre (1909–1984) szobrász. Tanulmányait a budapesti Iparművészeti Főiskolán kezdte, majd európai tanulmányutakon folytatta. Itáliában telepedett le. Nagyszabású megbízásokat kapott, világszerte rendezett kiállításokat.

50. Somogyi József szobrászművésszel Tihanyban 1980 körül

rám mutatott, nem olyan nagy munka az, mester, az inas is jó lesz, mondta. Akkor éreztem csak igazán, hogy teljes egészében beolvadtam a fazekas és kályhás műhely légkörébe.

Itt volt hát az új lehetőség, az új műterem, a tér, a Géva-hegyre néző ablakok. Tavasszal a virágok illata, a hegyen szorgoskodó emberek szava, a madárének a kitárt ablakon belopakodott a műterembe. Ha a korong mellől kinéztem a szőlőskertekre, a lágy csácsi dombokra, éreztem, hogy itthon vagyok. Ez ma is így van, bár a közeli szőlőskertek helyén a közelünkben lakótelepek épültek. A korong forog, és nem születhet más, csak ami e földből terem, hordozva a hazai föld lelkét, varázsát. Ha egy fáradt nap után szótlanul sétálok a mezőn és a kanyargós szőlőhegyi horhosban, rám köszönnek. Behívnak egy pohár borra, elbeszélgetünk munkáról, a világ dolgairól. Ez a hazám, itt tudok élni, ezért tudok tenni. Ha megbecsülnek jólesik, erőt ad.

Mi a korszerűség, teszem fel magamnak újra meg újra a kérdést? Úgy gondolom, az értékeket nem szabad elvetni. A hagyományt nem másolni, hanem arra építve, újrafogalmazni kell. A művészet nagy stíluskorszakaiban is a hagyományból született az új. Nem létezhet, hogy mögöttünk nincs semmi, mert akkor bárhogy erőlködünk, nem is teremhet semmi, ami az embert szolgálja. A nagy életművek mind az elődök tégláira épültek. Így volt ez Donatellonál, Michelangelonál, de Picassonál[77] is, a mi Medgyessynknél, vagy Borsos Miklósnál úgyszintén.

A kerámiaművészetben vajon a görög formák nem élnek-e tovább? A magyar fazekasság formakincse igenis jelen van mai életünk tárgyaiban, jól vagy rosszul. Feladatunk, hogy jól építsünk a múltra, a mai ember életviteléhez alkalmazkodva. Én olyan agyagmunkák közt nőttem fel, amelyek emléke végigkísér egész életemen. Tudom, a technikai civilizáció korában a ma emberének ezek már nem ugyanazt jelentik, de formai és szellemi értéküket átmenteni kultúránkba, úgy érzem, kötelesség. Könnyű annak, aki nem is tudna mást. Nehéz annak, akit a művészetkritika el akar távolítani ettől. Én mind a kettőt megélem.

[77] Picasso, Pablo (1881–1973) spanyol festő, a 20. század legnagyobb festőegyénisége.

Az elmarasztaló megjegyzések a megjelent kritikákban nem törtek meg, nem vittek más irányba soha. Tisztában voltam hibáimmal, de erényeimmel is. Borsos Miklós, Somogyi József, Keresztury Dezső,[78] Koczogh Ákos[79] barátsága megerősített hitemben. Nem lehetek más, nem adhatom föl. László Gyula, Juhász Ferenc,[80] Takáts Gyula is sokat jelentettek nekem. A műcsarnoki kiállításom után Juhász Ferenc az Új írás egyik számában megjelentette, nekem szánta az „Öröm szavait kimondó" című versprózáját, s több méltatást. Mindig új erőt kaptam Keresztury Dezső bíztató szavaiból és melegszívű barátságából. Nem voltam egyedül, és mellettem álltak az egyszerű zalai emberek, pásztorok, agyagosok, parasztok, városom lakói, egyszóval földijeim. Azt hiszem, ez a legnagyobb éltető erő.

51. Sinkovits Imre, Keresztury Dezső és Amerigo Tot látogatása műtermemben 1980 áprilisában

Keresztury Dezső dedikációi számomra

Én megmaradt könyvtárainak
lelkét foglaltam össze,
Te Göcsej életének adsz
életet, kedves öccse;
ezért hát kezed, szíved áldja: Dezső báttya 1983. okt. 12.
(Híres magyar könyvtárak, Budapest, 1982.)

Azért az agyag
a tűzben keményült forma
Több mint a hanyag
kézzel írt vers a porba!
Németh Jancsinak szeretettel: Dezső báttya 84
(Állandóság a változásban, Zalaegerszeg, 1984.)

Tettem, és teszem a dolgomat, amíg az égiek engedik. 1985-ben, az egerszegi Városi Hangverseny- és Kiállító Teremben (az egykori zsinagógában) ötvenedik születési évfordulóm alkalmából eddigi munkáimból válogatva H. Maróti Ibolya rendezett kiállítást. Ismét eljöttek az egerszegiek, és Somogyi József barátságos, ölelő szavait

[78] Keresztury Dezső (1904–1996) író. Zalaegerszegen született, elemi iskoláit és a gimnázium négy osztályát itt végezte, Budapesten érettségizett. Egyetemi tanulmányait a fővárosban, Bécsben és Berlinben folytatta, német-magyar szakon diplomázott. Sokoldalú kutató, irodalomtörténész, műfordító, szerkesztő 1945–1947-ben vallás és közoktatásügyi miniszter. 1968 után ismét szoros kapcsolatba került szülővárosával, melyről visszaemlékezésében is szeretettel szól.

[79] Koczogh Ákos (1915–1986) irodalomtörténész, művészeti író. 1934 óta jelentek meg kritikái, tanulmányai. Elbeszéléseket, regényeket és verseket is írt. 1946–1957 között a debreceni egyetem tanára, 1957–1963 között tudományos kutató a debreceni református kollégium könyvtárában, 1963–1975 között az Iparművészeti Tanács munkatársa, 1975–1986-ig a Református Zsinati Iroda Műemléki és Gyűjteményi Osztályának vezetője.

[80] Juhász Ferenc (1928–) költő, 1963–1974 között az Új Írás munkatársa, majd 1974–1991 között főszerkesztője. 1950-ben József Attila-díjat, majd a követő évben Kossuth-díjat kapott.

hallhatták a megnyitón. A kiállítás visszatekintés volt a megtett útra, én pedig folytattam tovább a hitem szerinti küzdelmet.

A nagy kihívásokat újabb murális munkáim jelentették, a nyolcvanas években sok szép feladatot kaptam. Új-Delhibe, a magyar követség számára egy pásztorszobrot készítettem.

1984-ben, Keresztury Dezső nyolcvanadik évére az egerszegi Jánka-hegyi ház[81] veranda falára egy domborművet helyeztünk el. „Otthoni táj, emléked, mint vér jár szívemben", írta ez alkalomból Dezső bácsi. Én pedig megpróbáltam e gondolatot kifejezni. A négy négyzetméteres dombormű szimbolikus alakjai: útszéli feszület présház előtt, gondolataiba roskadó, pihenő kaszás, életfaként magasodó gesztenyefa, hullámzó dombok, vonulatok, rusztikus formák. Sziéna és umbra színe közt villan elő az okker cserép. Meghatóan szép ünnepséggel köszöntötte a város Keresztury Dezsőt. Az atyai házba mind eljöttek a barátok.

52. Nyár, dombormű a Négy évszak sorozatból, Nagykanizsa, 1978 (agyagmázas samott, 60×60 cm)

Vendégkönyvemből

Minden szobrodban ugyan azt a bájos, de megrendítő részvétet érzem én is, ahogyan te látsz, és amit te hatsz át azzal az erotikával, ami olyan természetesen jelenik meg, hogy nem is tud önmagáról. Nagyon hatásos és ugyanakkor az ember jóérzésére apelláló művészet ez.
Mezei András[82]
1985. december 17.

Időközben egy zalakarosi és egy nagyatádi kút is készült a zánkai után. De különösen kedves feladatom 1986-ban: egy triptichon a zalaegerszegi Kígyó Patika szép belső terében. Szent Kozma és Damján, Hügieia és Aesculapius domborműve.

A nyolcvanas évek kiállításai közül fontosak voltak még számomra a Vigadóban (1988) és a Mannheimben (1989) rendezettek, mindkét alkalommal közel száz munkám került bemutatásra. A Vigadó tömve volt, Keresztury Dezső megnyitóját a Helikon vonósnégyes zárta. A televízió Stúdió című műsorában szépen méltatták a kiállítást.

Nagyon jó érzés volt magyarnak lenni Mannheimben, az ottani néprajzi múzeumban rendezett kiállításon. Az igazgató, Henning Bischop megtisztelő barátsága, a speyeri, heidelbergi tanulmányutak,

[81] A költő édesapja, Keresztúry József ügyvéd, 1915–1918 között Zalaegerszeg polgármestere. 1904-ben építtette a szőlőhegyi hajlékot. Ma irodalmi emlékhely és kutatóház.
[82] Mezei András (1930–) író, költő.

melyre a kocsit ő biztosította, maradandó élményt nyújtottak. Az újságok fényképes beszámolót közöltek a kiállításról.

Kiállításaim mindenkor megnyugvást jelentenek abban a harcban, ami a bensőmben zajlik. Megnyugvás a kétkedésben, ha együtt látom a feszülő formákat, a vörösbarna izzásban élő cserepeket. Ilyenkor érzem, nem hiába dolgoztam. Ha látom a lelki kapcsolatot a tárlatlátogató és a művek közt, mikor nem ásítozva bolyonganak a kiállító teremben, hanem rácsodálkoznak a tárgyakra.

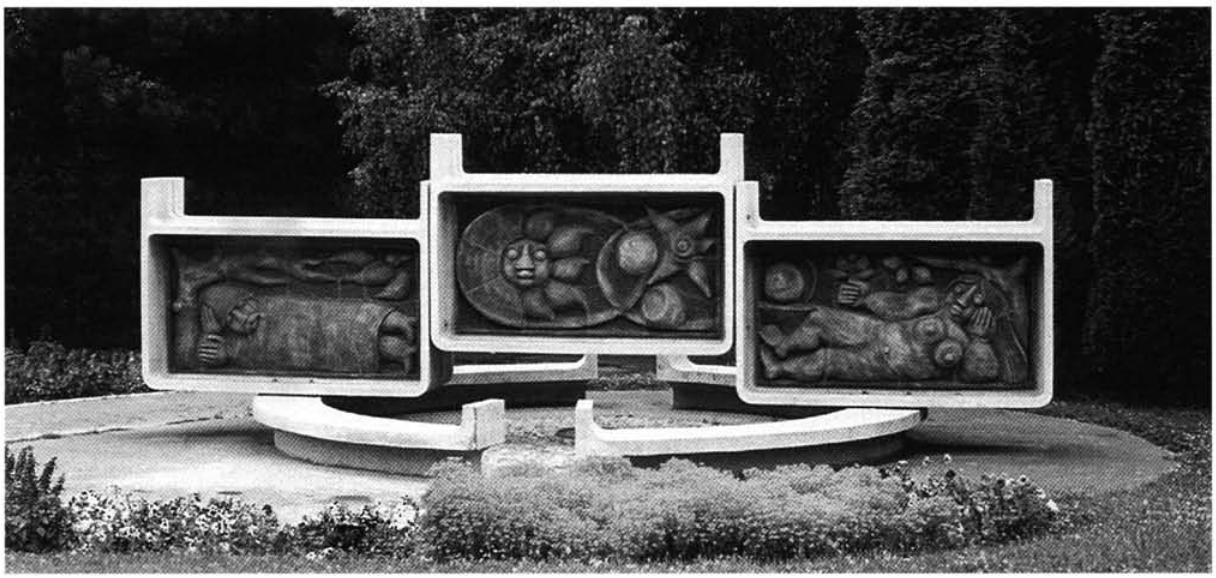
Mit lehet még tenni, alkotni újdonságot? Nem lehet, hisz mindent kitaláltak, érzelgőst és meghökkentőt egyaránt. Nem kell, csak önmagunkat adni, ahogy látjuk a világot. Ettől lesz egy kicsit más, talán új. Ez a legfontosabb.

Bár egyike voltam azoknak, akik sorozatban tizenkét biennálén és sok más közös kiállításon részt vettem, ma már nem szeretem a másoké között látni munkáimat, jobb nekik egyedül. Ezért is vállalok szívesebben egyéni kiállításokat. Ezt nem azért írtam le, mert talán nagyképű különc vagyok, hanem azért, mert úgy látom, sokszor valósággal szenvednek tárgyaim a sok új, „korszerű" alkotás között. Én nem korszerű, hanem mindig időszerű szeretnék lenni munkáimmal, ahogy a korábbi évszázadok mestermunkái sem megtagadhatóak. Vagyis amiben az ember jó lelke, mesterségbeli tudása, szellemi tisztasága, gondolatának kifejező ereje benne lakozik, az évezredek múltán is élő, tanulsággal szolgálhat.

53. Pásztor, Új-Delhi, 1981, (agyagmázas samott, 150 cm)

54. Évszakok térfal, Nagykanizsa, 1981 (agyagmázas samott, építész Szerdahelyi Károly)

A művész nem lehet független korától, kétséget kizáróan befolyásolja a korszellem. Elgépiesedett világban, a piac meghatározta társadalomban élünk, minden árucikkké vált. Ám a pénz hatalma, az anyagi javak hajszolása lélekölő lehet. Az érzelmi töltés, a lélek gazdagsága fogyóban! A művészet, vagy legalábbis amit annak vélünk, árucikk lett a kalmár módjára abból élőknek.

De ki óvja, gazdagítja a többség lelkét? Vajon a szenny, a terror, a gonoszság elé tükröt tartani, lehet-e? Vagy a harmonikussal, a lélekemelővel figyelmeztetni? Azt hiszem, láttatni és figyelmeztetni, így együtt igaz.

Vendégkönyvemből

Jánosnak (is), bár úgy látom, fölösleges

Útravaló

A szegénynek a veréb
hajnali rigó,
a fukarnak a világ
lyukas mogyoró.
Inkább hidd azt: a veréb
hajnali rigó,
Mint hogy azt lásd: a világ
lyukas mogyoró.

Tarbay Ede[83]

1986. március 19.

Hamarosan elérkezett egy újabb nagy megmérettetés. Az épülő új gimnázium (ma Kölcsey Ferenc Gimnázium) aulájának domborművét kellett elkészítenem, húsz négyzetméteres falfelületen. Jó surló fényt kap a fal, a tér is igényelte a plasztikát. Két festő, Eigel István[84] és Kántor Lajos[85] pannó tervei mellett én a Csodaszarvas legenda alapján készített, szimbolikus megfogalmazású tervet adtam be. A legtöbb szavazatot kapta, s így én a megbízást. Tervemben felhasználtam a legenda motívumait, de nem a történet eseményeit követve. Egy képzeletbeli göcseji tájban, dombvonulatok szabdalta, perspektíva nélküli háttérben, egymás mellett és fölött helyezkednek el a

[83] Tarbay Ede (1932–) költő, műfordító, dramaturg, József Attila-díjas. A zsámbéki Apor Vilmos Tanárképző Főiskola tanára.

[84] Eigel István (1922–) a Képzőművészeti Főiskolát 1941 1946 között végezte, mesterei Rudnay Gyula és Bernáth Aurél voltak. 1951-től az Iparművészeti Főiskola tanára volt. Munkácsy-díjas Érdemes Művész.

[85] Kántor Lajos (1922–) a Képzőművészeti Főiskolán 1949 1954 között tanult, mestere: Hincz Gyula, Domanovszky Endre és Bernáth Aurél. Munkácsy-díjas.

motívumok, jelentésüknek megfelelően. Baloldalon a megtorpanó, visszatekintő szarvas agancsai közt – mely a kép felső síkjáig húzódik – hordja a holdat és a csillagokat. Mellette felröppen egy gallyat vivő gázlómadár, a megtalált otthont jelezve. A vad szántott, szabdalt földön áll, melynek mélye amforát sejtet, utalásként arra, hogy itt valaha Pannónia volt. Az alsó részen páfrányok, vadvirágok közt sikló, sün, nyúl rejtőzködik, idézve a táj gazdagságát, szépségét. A dombormű mintegy kétharmadát kitölti az életfaként álló, Zalában honos gesztenyefa. Hétfelé feltörő ágai a hét törzset jelképezik. A fán megtelepedő, fészket rakó madarak. A szerteágazó gyökerek a dombormű jobb alsó sarkáig kúsznak. Közöttük álmaiból ébredő fejedelem, kiből valójában, mint a régi családfa ábrázolásokon, kiterebélyesedik a fa motívuma. A jellegzetes zalai harangláb kötelét két földből kinyúló kéz rántja meg. A harang kondulása történelmünk hangja – figyelmeztető, hívó, emlékeztető jel. Jobb oldalon, a dombvonulaton búzakalász és szőlőerdő. A kép jobb felső sarkaiban a holddal ellentétben a nap – nappal és éjszaka, élet és halál – az örök körforgást, megújulást jelképezi.

55. Részletek a Legenda domborműről, 1989

Amikor küzdöttem a feladattal, amikor kétkedtem, amikor örültem az első daraboknak, nem gondoltam sem modernségre, sem korszerűségre, csak lelkem kényszerítő ereje vezette kezem. Azt szerettem volna, ha a diákokat megfogja az égetett cserép varázsa, évezredek, nomádként ébredő létünk agyaghangja.

Talán a diákok, a majdani felnőttek továbbadják gyermekeiknek a mesét, a hitet, az éltető erőt:

„Száll a madár ágról, ágra,
Száll az ének szájról, szájra."

Keresztury Dezső megható avatóbeszédet írt. A domborművet 1989-ben adták át a jövő nemzedékének.

AUSZTRÁLIA — CANBERRA

A következő évben megbíztak az újonnan épült ausztráliai magyar nagykövetség fogadóterébe kerülő dombormű elkészítésével. Az építésszel, Gergely Istvánnal Budapesten találkoztam, aki Sydney-ből érkezett, s közölte velem, hogy a beépítendő falfelület

majd tizenkét négyzetméter. Miután elkészítettem az 1:5 léptékű tervet, és bemutattam, elkezdhettem a munkát. Szorongó érzéssel, roskadozva a feladat súlya alatt. Talán könnyebbséget jelentett, hogy előtte készült a Legenda relief, és annak tanulságait itt is felhasználhattam. A hely eleve meghatározta: olyan munkát kell készítenem, amely nemcsak külsőségeiben, de belső hangjában is magyar szellemiségű. A kompozícióba beépítettem néprajzi jelképeket, lágy dombvonulatú táji háttérrel. Itt is ragaszkodtam a takarás nélküli, síkbeli ábrázoláshoz. A fő motívum két életnagyságú férfi és nőalak népviseletben, életfa ággal, végén virágbimbóba foglalt magyar címer. Az ég horizontján hold és csillagok között jelképes fekvő pásztor a nyájjal, alatta domborulat parittyás haranglábbal és kopjafával, melynek oldalára bevéstem: készült Németh János műhelyében Zalaegerszegen. A kompozíció alját a magyar táj növény- és állatvilágából vett figurák sora zárja.

56. Pásztor a canberrai falképről, 1990

Míg a falkép szerencsésen elkészült, fél évbe telt. Aztán vártuk a szállítást és az utazást, mert a helyszínen kellett beépítenünk. A külügyminisztérium raktárában három szigetelt, bélelt ládába csomagolták a darabokat, és hajóra rakták. Megérkezéséig majd három hónap telt el. Végül 1990 januárjában Sinoros Szabó Gábor építész, Lovonyák Adorján mester és én útnak indulhattunk az Ausztrál fővárosba, Canberrába. A külügyminisztérium küldöttjeként „Business Class"-on utaztunk a Swissair gépével. Zürich, Bombay, Singapur, Melbourn útvonalon, némi kerülővel, mert alattunk, Kuwaitban épp akkor dúlt az öbölháború, és a Swissair nem kockáztatott. Huszonkilenc órás repülőút után landoltunk Melbournben. Onnan az Ansett légitársaság belföldi járatával még másfél óra volt az út Canberráig.

Szikrázó nyári napsütésben, a Vízválasztó hegység, kiszáradt folyómedrek és a vörös sivatag látványa után ereszkedett le a viszonylag kis gép a zöld eukaliptusz ligetekkel teli Canberrába. Itt a levegő tiszta, a távlatok óriásiak. Ingujjra vetkőzve szálltunk ki. A követség fehér Mercedese és kedves sofőrje várt bennünket. Meghatódva néztem körül, nem gondoltam, hogy a göcseji dombokról egyszer a munkámnak köszönhetően eljutok Ausztrália földjére. Azt hiszem, kedves Adi barátomat is hasonló gondolatok foglalkoztatták. Nemsokára a város és a kezdődő vadon szélén épült, a napsütésben fehéren

szikrázó követségi épülethez értünk. A régi magyar, tornácos kúriák hatását idézte. A hivatali épületből árkádos, tornácos folyosón lehetett eljutni a fogadó épülethez, balról a fogadóteremhez és jobbról a rezidenciához. E tornácos folyosó teljes záró falára kellett a domborművet beépíteni. Lovonyák Adival kicsomagoltuk a ládákat. Minden sértetlenül megérkezett, a segédanyagok is, amelyeket még otthon raktam egybe a csomagba. A nagykövet szeretettel fogadott bennünket. Pordály György és felesége szegediek voltak. Rajtuk kívül három követségi alkalmazott lakott itt családjával. Szívélyesen fogadtak, és meghívtak lakásukba jó magyaros vacsorára. Lassan beilleszkedtünk, és megismertük új otthonunkat. Komfortos, szép vendégházban laktunk. Adi külön vendégszobában, munkánkhoz közel, mondván, ő járkál éjszaka az elemeket locsolni, hogy megkössenek. Jellemző lelkiismeretes munkájára. Én Sinoros Gáborral egy szobában voltam.

57. Ausztrália, a canberrai magyar nagykövetség épülete, 1990

Kellemes szép nyári idő volt, néha jólesett a ház uszodájának vizében megmártózni. A levegő sokszor túl száraz volt, a szájpadlásunk összeragadt, furcsa, de nyelni alig tudtunk. Ilyenkor whiskyt kell inni, mondták. Kéznél volt mindig, a tanácsot megfogadtuk, minden rendbejött. Munkánk szépen haladt, igaz, volt helybeli segítség is, mégis az én kedves, kitűnő munkatársam, erőn felül sem kímélve magát dolgozott, olyannyira, hogy még szabadidőt is alig engedett magának. A domborművet két hét alatt beépítettük. Pordályék ünnepi vacsorájára voltunk hivatalosak, és éjfél körül, pezsgőt bontva avattuk fel a domborművet, rövid méltatással, szóltam én, az építész, és köszöntőt mondott a követ. Feszültségem oldódott. Elkészült, idekerült valami egy zalai városból, Magyarországról. Remélve, hogy jól szolgálja hazánkat. Több jeles magyar művész munkáját helyezték el a kertben és az épületben. Bráda Tibor[86] a fogadótér mennyezet címerét, Melocco Miklós[87] a belső udvar szobrát készítette, Szabó László textilképet, Szabady Veronika[88] kútfigurát.

Canberra érdekes város, mintha egy hatalmas kertben lennénk, külön épültek az egyes városrészek, amelyeket fasorral szegélyezett utak kötnek össze. Másutt a bevásárlóközpont, az irodaházak, az iparnegyed és így tovább. A hatalmas távlatok miatt gyalog nehéz

[86] Bráda Tibor (1941–) A képzőművészeti főiskolán Papp Gyula, Sarkantyu Simon és Szentiványi Lajos növendéke 1960–1970 között. 1984-ben Munkácsy-díjat kapott.

[87] Melocco Miklós (1935–) A Képzőművészeti Főiskolán Pátzay Pál és Kmetty János tanítványa. 1990-től a főiskola címzetes egyetemi tanára. Többek között 1973-ban Munkácsy-díjat, 1998-ban Magyar Örökség-díjat kapott

[88] Szabady Veronika (1933–) A Magyar Iparművészeti Főiskola díszítőszobrász szakán diplomázott 1958-ban, mestere Borsos Miklós volt. Rakott, mintázott, épített samott szobrokat, térplasztikákat stb. készít.

lett volna közlekedni. Kilenc kilométerre van Queanbeyan falu, ahol egész utcasorokat magyarok laknak. Nagy közösségi házat építettek. Étterem, teniszpálya, könyvtár, színpad és sok minden van a magyar házban. Akkor egyik vezetője Trefeli József volt. Sokszor felkeresett, meghívott lakásukba, a magyar napra is, ahol főzték a paprikást, a néptánccsoport díszes viseletben bemutatta tudását, és az asszonyok kiállították hímzéseiket. Megható volt, hogyan őrzik, miként próbálják megóvni, átadni magyar hagyományaikat gyermekeiknek. Ez lehet kapocs a távoli anyaország és az új haza között. Tudom, titokban sokuk lelkében élt a vágy Magyarország iránt, amit soha nem láthatnak, nem érhetnek el többé. Trefeli Jóska ragaszkodott hozzánk, és vitt bennünket, ahova tehette. Általa megismerhettük a hatalmas nemzeti park szépségeit, eukaliptusz erdőket, vízeséseket, aranysárgában izzó puszták monumentális, természet csiszolta kőszobrait. Kenguruk ugrándoztak, emuk – egyébként Ausztrália címerállatai – futottak autónk körül.

58. Szarvasok a camberrai falképről, 1990

Eljutottunk a Canberrai művészeti akadémiára, éppen előttem volt itt egy magyar fiú, Korompai Péter[89] tanulmányúton. Az ő ajánlására hívott előzőleg Alan Watt a kerámia tanszékére, hogy ott készítsem el a domborművet, a növendékek okulására. Ez ugyan a kint tartózkodás féléves költségei miatt nem jött létre, de elkészült munkámmal kapcsolatosan egy oldalas, színes képpel illusztrált méltatás jelent meg az ottani kerámia szaklapban.

Emlékezetes élmény volt számomra a NASA űrközpont hatalmas teleszkópjaival, az űrkutatást bemutató műholdjaival, űrhajóival, berendezéseivel.

Különleges ereje, tisztasága és egyszerű jelképrendszere van az óceániai bennszülött művészetnek, amit több alkalommal is láthattuk, először a Canberrai Nemzeti Múzeum totemoszlopait, kultikus szobrait, festményeit. Egy másik alkalommal a nagykövet felesége, Csikós Rózsika elvitt bennünket egy angol tulajdonosnő galériájába. A bennszülöttek (aboriginal művészet) pontokból álló, színes képeit állította ki. Temperamentumos, alacsony, kedves, középkorú hölgy fogadott, a képeket is ő hozta, a sivatag és a termőföld találkozásánál, törzsi közösségben élőktől. A bennszülött tanítómesterek amúgy a földre festenek, a köréjük ülő gyerekeknek magyarázatul. Földfes-

[89] Korompai Péter (1958–) 1983-tól keramikus. 1984-ben a Kecskemét Nemzetközi Kerámia Stúdió műhelyvezetője, 1988 óta Móron, a Művészeti Szabadiskola Alapítvány műtermében dolgozik. Funkcionális tárgyakat, épületkerámiákat, cserépkályhákat és objekteket készít. 1990-ben a Canberra Institute of Arts meghívására Ausztráliában dolgozott.

tékkel, szénnel és kaolinnal, rendszerint vörös, fehér, fekete, kék színekkel rajzolnak kezükkel, ujjhegyükkel a földre a többféle jelentésű ábrákat. Minden geometrikus ábrának megvan a jelentése, a táncnak, állatnak, víznek, a természet lényeinek és így tovább. Akárcsak a mi szuszékainkon. Valóban népi művészet ez. A galériás hölgy papírt, farostot vitt nekik, arra festtette az ábrákat. Mindez a galériában kiállítva nagy újszerűséggel hatott, itt és Amerikában is. Valójában azonban az ősi tradíció felhasználása vált üzleti fogássá a műkereskedelemben.

59. Sydney, 1990

Nemsokára búcsúztunk Canberrától, új barátainktól. Egy érdekességről azonban még nem szóltam, a parlamentről. Kívülről egy nagy zöldellő dombot látni, tetején hatalmas árboctorony, rajta zászlót lenget a szél. A domb tetején park, sétány és gyönyörű kilátás a városra. Valójában azonban alattunk a parlament elrejtett épülete. Végigjártuk, érdekes volt, a mi parlamentünk azonban ünnepélyesebb.

Készülődtünk Sydneybe, hogy ott elbúcsúzzunk Ausztráliától. Várt bennünket Gergely István építész barátunk, hogy megmutassa a várost. Én meg a találkozást unokabátyámmal, Németh Jóskával, aki 56 után Ausztráliáig menekült, az öcs, Karcsi még tovább, Új-Zélandig. Az építész és a rokonok már vártak. Meghatódva, könnyezve borultam Jóska vállára. De mielőtt hozzá mentünk volna, ismerkedtünk a várossal. Gergely István szép, öreg Jaguárjába ültünk, és irány a város. A patkó alakú part körbezárja az öblöt, melynek a legszebb panorámája Gergelyék házából látszott. Beléptünk a házba, melynek falain a magyar festészet jeles alkotóitól, köztük Rippl-Rónaitól[90] egy-egy kép, a beugró fülkékben antik szobrok. Látva ezeket, ajándékomat, egy keretezett kerámia domborművet szerény dolognak tartottam, mégis örömükre szolgált, így félszegségem feloldódott. A feleség a teraszon terített, amely az öblöre nézett, és még két terasszal folytatódott a kertben a part felé. A kedves fogadtatás, a reggeli után, beszélgetés közben, felvetődött a gondolat, nem csinálnék-e egy kör alakú domborművet egyik általa tervezett épületre. Megtisztelő kérés volt, de a technikai akadályok ezt nem tették lehetővé. Utaznunk kellett vissza, és Ausztrália messze van. Búcsúztunk a kedves

[90] Rippl-Rónai József (1861–1927) 1884-től Münchenben, J.C. Herterichnél, majd két évet Munkácsy Mihály párizsi műtermében dolgozott. 1892-től Neullyben élt és alkotott 10 éven át. 1902-ben Kaposvárott telepedett le. Gazdag festői termése mellett bútorokat, üvegablakokat tervezett. Több mint 2000 olajképet és pasztellt festett. Megvásárolta a Kaposvár melletti Rómavillát, ahol ma emlékmúzeuma van.

háziasszonytól, újra beszálltunk a Jaguárba, átsuhantunk az ötsávos Herber hídon. Megálltunk, körbejártuk, megcsodáltuk a tenger kékjét, a szinte álló vitorlásokat, az opera épületét. A vakító fehér formák belehasítanak az ég kékjébe, jelezve az új civilizációt az ősi földrészen. A gondolat fenséges, belső praktikuma, mint hallom, kevésbé.

A kiugró földnyelv másik részén a régi kikötő dokkjai, faházai, raktárai, melyek ma elegáns áruházak lettek, anélkül, hogy a belső tereket lebontották volna. Jártunk egy olyan üzletsorban, amely a régi börtön celláiból alakítottak ki. Sydney régi negyede hamisítatlan angol gyarmati hangulatot őriz. Szűk utcák, szűk házsorok, az erkélyek, kerítések korlátjai fehérre festett díszes vasrácsok. A kávéházaknak ugyanilyen a terasza. Sok építőelemet Angliából hoztak a hajók. Jellegzetes, érdekes hangulata lehetett már a múlt századi városnak is. Ebben az új világban egy évszázad rengeteg fejlődést hozott. A régebbi kis települések metropolisokká nőttek, ezt igazolják a ma is meglévő negyedek.

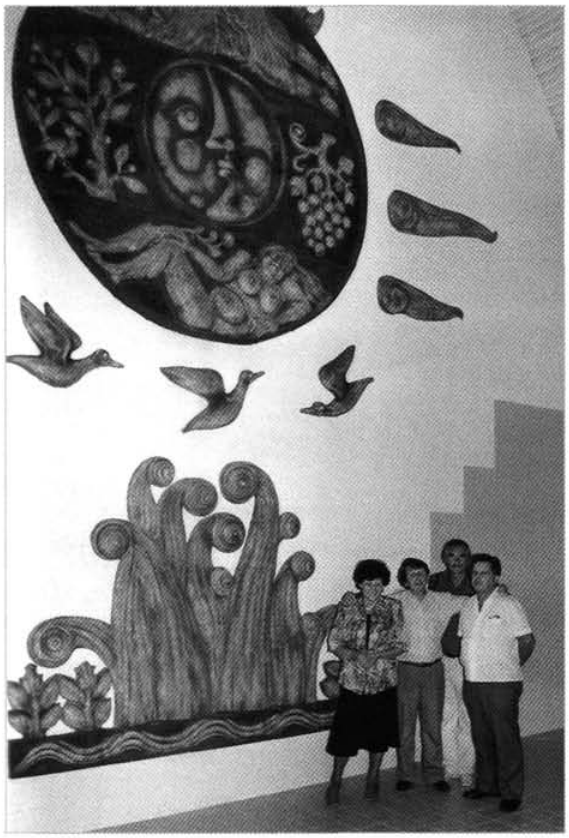
A város nagyjából 60 km^2 területen helyezkedik el, de ebből csak a centrum épületei, irodaházai, bankok és üzletházak, szállodák, felhőkarcolók, magas házak emelkednek ki a belvárosban. Sydneyben, ahogy kifelé haladunk, földszintes, kertes házak sora. Egy órát autóztunk, mígnem egy ilyen utcában, ahol az eukaliptuszok lombjánál magasabb ház nincs, és kerítés sincs, csak előkert, megtaláltuk Jóska unokabátyám házát, aki már várt bennünket feleségével, Marikával. De nemcsak ő, hanem egerszegi földijeim, vagy azok hozzátartozói. Eljött Ostoros Karcsi feleségével Sherlyvel, Óházi Tibor, egerszegi földim bátyja. Jóskának nagy, kertes házában bőven elfért a népes társaság. Rokonom kedvenc időtöltése, hogy különböző orchideákat nevel szép kertjében Itt sütöttük az ínyenc húsokat, az est beálltával a tágas hallban éjszakába nyúló beszélgetés kerekedett. Nem tudhattam, hogy akkor látom utoljára unokabátyámat, de éreztem ragaszkodását szülőföldjéhez, amit el nem érhetett. Nem lett világfi, a lelke magyar és egerszegi maradt. Karcsival hosszas telefonbeszélgetést folytattam. Másnap búcsút vettem földijeimtől, Ostoros Karcsitól, Gergely Pistától, az építésztől. Jóska mellemre borulva búcsúzott: Isten veled, üzente szüleinek is.

A Boeing kigurult, lassan felemelkedett. A távolban még feltűntek Sydney felhőkarcolói, majd a végtelen tenger. Isten veled Ausztrália. Szép emlékem, kézjegyem őrzője.

Szingapúrban szálltunk le először. Ez a repülőtér termináljaival, azt hiszem, a világ egyik legszebb légiforgalmi létesítménye Lenyűgöző a trópusi virágok kavalkádja, a vízi játékok, mesterséges vízesések látványa. Az érkezőt már itt azonnal megragadja a szubtrópusi világ hangulata. Böröndjeink a nagy kábítószer ellenőrzés következtében lemaradtak. Megérkezésünk után a MALÉV kocsija hozta Egerszegre. Amikor útra indultunk, a csinos légikísérő mindenkit szép orchideával köszöntött. A futómű hibája miatta Bombaiban két órát időztünk, majd újra az ég kékjébe hasított a hatalmas test, és a következő állomás már Zürich volt. Két órás várakozás után a rádiózenekar tagjaival, akik koncertjük után utaztak haza, egy gépre szálltunk. Alattunk hamarosan feltűntek az Alpok havas csúcsai, másfél óra elteltével Budapest házai. Napsütéses télben érkeztünk. Adi fia várt bennünket. Elbúcsúztunk Sinoros Gabitól, és irány Zalaegerszeg. A szingapúri orchideát végig a kezemben szorongattam. A kapuban várt a hír, aznap született első unokám, Tamás kislánya, Ágika. Az orchideát bevittem a kórházba a kicsinek és anyukájának.

Jó volt újra itthon, jó volt emlékezni a távoli földrészre. Márciusban szivet melengetően jött a hír, több száz magyar ünnepelt a dombormű előtt.

A kilencvenes évek lényegesen megváltoztatták életünket. Az új rendben az intézmények szerepe átalakult. A Művészeti Alap és a Lektorátus nem azt jelentette, mint eddig. Nem kellett mindent lektoráltatni. A műalkotások elhelyezése a megrendelő joga lett. A Művészeti Alap államilag már nem dotált fiókintézményei összeomlóban voltak. Valahogy megszerveződött és létrejött a Magyar Képzőművészeti Közalapítvány. Megszűnt a lektorátusi munkaelosztás. A megrendelő dönt, ha egyáltalán van anyagi fedezete és elképzelése. Új korszak kezdődött egy kapitalista piacgazdaságban, társadalomban, ahol minden árucikk. Van előnye is ennek, de a legrosszabb is elkezdődött, a nagytömegű „kultúrszemét" beáramlása az országba. Aki nem a divatot és a pénzt tekinti fontosnak, annak meg kell küzdenie elveiért, művészetéért, vagy időlegesen elvész. Talán azonban azért, mert már ismerték és megszerették cserepeim, Zalában és a Balaton vidéken több szép megbízást kaptam. (1991 Hévíz, Hotel Carbona, a gyógymedence kerámia domborműve, 1992 Zalaszentiván, Eleset-

60. A jól végzett munka öröme. A hévízi Hotel Carbona Forrás falképe előtt feleségemmel, Lovonyák Adorján kőműves mesterrel és Szerdahelyi Károllyal, 1991

tek emlékműve Pietà szoborral, a Kinizsi és a Báthory iskola domborművei, 1993 Vonyarcvashegy, a halász emlékkápolna domborműve.)

Ezek a munkák további lépést jelentettek. A formák megőrizték egyszerűségüket, de részleteikben tovább gazdagodtak. Úgy érzem, a kiteljesedést az egykori egerszegi Ispotály falára készített dombormű jelentette, a frissen felújított épülettel teljes formai és színbeli egységben. A közel három méter magas falfülkébe Szent Rókust ábrázoló művet készítettem. Az életnagyságú álló alak korabeli hangulatot áraszt, annak ellenére, hogy a korongon készült formai elemekből összetevődő figura teljesen egyszerű, az általam fontosnak tartott részletek kiemelésével. Az arc, a kalap, a kéz arányainak megváltoztatására gondolok. A sebre mutató kéz arányaiban nagyobb, de mégis így hiteles. Ezek nagyon fontos dolgok, amikor elképzelek egy kompozíciót. Nem lehet minden egyformán hadaró, ez olyan, mint a ritmus, vagy a zenében a szünet, jutnak eszembe ismét Borsos Miklós szavai. A kéz nemcsak a sebre, de a főalak mellett levő kóbor kutyára is mutat, külsőleg is jelezve a kapcsolatot az ember és a hűséges állat között. Természetesen ezen kívül a belső érzéseket, a szeretetet, a ragaszkodást is érzékeltetni kell. Oldalt, a kutya mögött egy felfelé törő ág lombjaival, rajta repülni készülő madár. A következő pillanatban csillagok és égitestek között szárnyal a végtelenbe. A szeretetreméltó vándor zarándokútjának vége, a tragikus halált követően élete az égben folytatódik tovább, majd újra a földi létet, az embertársi szeretetet szolgálja ez a szép jelkép. Ezt szerettem volna, ezt akartam érzékeltetni.

OLASZORSZÁG – SZICÍLIA

Ezekben az években családunkban több, a további életünket meghatározó esemény történt. Tamás fiam a mesterségünket folytatja, Ági kis unokánk megszületett. Tímea az ötvös- és aranyműves mestersé-

get tanulta, nagy ambícióval, szeretettel és főleg jó érzékkel. Mesterei szerint munkája példamutató. Gyulaiék aranyműves és vésnök műhelyében tanult Zalaegerszegen. Az iskola és a vizsga befejezése után mestereivel együtt útra keltünk Velencébe, egy szép hetet töltöttünk ott. A Santa Maria della Salute templom melletti szálláshelyünkről reggelente elindultunk megcsodálni a város történelmi emlékeit. A Szent Márk székesegyház ötvös és aranyműves remekeit, a mozaikokat, Verrocchio[91] Colleoni zsoldosvezér lovas szobrát, a Fraribán Tiziano[92] Máriai mennybemenetele c. festményét, Donatello Keresztelő Jánosát, a velencei Belliniek[93] műveit, majd hajóra szállva Murano üvegművészetét. Mindez útravalóként egy mesterségre készülő lánynak. Az ambíció olyan nagy volt, hogy a család és a barátok kapcsolatai révén Tímea hat hónapra egy svájci ötvösműhelybe került. Az ottani lehetőségek nagy tanulsággal szolgáltak. Ha a kislány szép és kedves is, akkor elkerülhetetlenül, előbb-utóbb megismerkedik egy fiúval, aki neki is kedves. Így történt, így került egy kedves, jó fiú, az olasz származású Currenti Domenico a családunkba. Szülei mediterrán lelkületű emberek, közvetlen, vidám kedvességgel megáldott szicíliaiak. Így jutottunk mi is Szicíliába 1993-ban. Utunk Svájcból Pisába, majd Livornóba vitt. Itt hajóra szálltunk, a következő nap érkeztünk Palermóba, majd Messinát, Taorminát érintve a szülők lakhelyére, Malvagnába. Ebben a 710 méter magas hegytetőn lévő faluban van a Svájcban dolgozó család háza. E csodálatos emlékű nyáron azonban otthon, Szicíliában együtt voltak mindannyian. Vártak bennünket. Mi az, hogy vártak, az óhajainkat is lesték! Megérkezésünkkor rövidesen megjelentek a család tagjai, a rokonok, aztán Domenico járta végig az itt hagyott barátokat, ismerősöket. A legelső kérdés, hogy vannak a szüleid, és aztán Te hogy vagy? Ahova bemész, ajándékkal látnak el. Egyszerűek, kedvesek. Minden háznak van egy nagy helysége, vagy a konyha, vagy azon kívül, rendszerint ott, ahol a kenyérsütő kemence is van. Itt sokszor tucatnyi ember összejön egy-egy jeles esemény vagy ünnep alkalmával. A házat, ha több szintes, szintenként erkély veszi körül. Az épületek egymáshoz szorosan tapadva spirálisan utcasorokat képeznek, melyek a hegy csúcsán álló templom terébe torkollnak.

61. Malvagna, a kedves szicíliai emberek között, 1993

[91] Verrocchio, valójában Andrea del Cione (1436–1488) olasz szobrász, festő, ötvös, a quattrocento második felének legjelentősebb firenzei szobrásza. Leonardo mestere volt.

[92] Tiziano, Vecellio (1488/1490–1576) olasz festő. Hatalmas életműve egész stíluskorszakot ölel fel, a quattrocento végétől a barokk küszöbéig. Uralkodók és a pápa megbecsült festője volt. Nemesi rangot kapott, velencei palotájában fogadhatta a kor híresség eit.

[93] Jacopo Bellini (1400 k.–1470) velencei festő, fiai Gentile (1429 k.–1507) és Giovanni (1430 k.–1516).

Itt zajlik a piac, mert üzlet alig van, a heti mercato aztán annál zajosabb. Mindenki az utcán van. Az esti élet is itt zajlik, minden ház előtt pad, szék. Ülnek, beszélgetnek, vitatkoznak, az utcasarkokon, a templomtéren mindig vannak emberek. Nappal inkább az idősebbek. Hamar befogadják az idegent. Jól éreztük magunkat.

A régebbi épületeket ma már gazdasági célra vagy állattartásra használják. Egyszer hazafele tartva egy kövérkés, sildes sapkás ember a szamarát itatta. Mondtam, lehetne akár göcseji parasztember is, olyasféle volt. Megkértük, felültünk a szamárra, mindenki tett egy kört. Az ember kedves volt, behívott az új lakásába, feleségével együtt barátságosan traktált étellel, gyümölccsel, ami a házban volt. Az udvarban különféle mezőgazdasági gépeket láttunk, de a szamár, amely az itteni ember segítő útitársa, nélkülözhetetlen. Felvisz a leggöröngyösebb emelkedőre, bár mindenkinek van háromkerekű, platós tricikli motorja. Nem is kell hozzá jogosítvány. Én ezt csak technikai szamárnak neveztem.

62. Malvagnában szamárháton, 1993

Szicília alig egy Dunántúlnyi, mégis nagyok a távolságok a hegyek kerülői miatt. Ellentétben Zalával, itt a sok napsütés miatt sárgászöld a fű, jellegzetes, sárgán virágzó növényekkel. E növény karvastagságú szárából készül a habkönnyű, támla nélküli utcai szék. Az olajfa ligetek fái ezer évesek is lehetnek. A narancsfák sokszor utcai vagy országúti fasorokat képzenek. A szőlő édességét, a bor zamatát, melynek színe mélyvörös, ez a nap adja. Az emberek beszélgetés közben aszalt olívabogyót, sajtot esznek, és kóstolgatják a jóízű nedűt. Az ételek színét nem a paprika, hanem a paradicsom adja. Megszoktuk hamar, átálltunk minden nehézség nélkül a különböző tésztás, paradicsomos ételre.

Szicíliában a század eleji élet nehézségei miatt régebben sok volt az írástudatlan ember. Történelmi emlékekben gazdag, az arab, normann, görög, római kultúra sok értéket hozott itt létre. A palermói Capella Palatina is bizonyítja, hogyan épültek egymásra, s élnek együtt különböző hitű népek alkotásai. Ezek emlékeit Palermo, Monreale templomai őrzik legjobban, vagy Taormina egyes középkori terei. A monreale-i bazilika a biblia történeteit megörökítő, lenyűgözően szép mozaikjai, azt hiszem ebben a műfajban itt a legszebbek, a templom belső terét egyértelműen uralják, hangulatát meghatározzák.

A görög kultúra emlékeit leginkább Agrigento őrzi. Az új várostól elkülönült dombon állnak a régi város romjai, várfalai. Három

temploma közül – Concordia, Jupiter, Juno – a legelső maradt meg legépebben, köszönhetően annak, hogy keresztény templomként használták. A dór oszloprendű építmény megjelenésében, épségében is egyedülálló.

Taormina ékessége s egyben legnagyobb turisztikai látványossága a görög színház. Amikor ide eljutottam, tudtam igazán megérteni Csontváry[94] képének meghatóan szép látványát. Valóban igaz, még így a romjaiban is monumentális építmény, az Etna háttere előtt festői látvány.

A Tindari-fok legmagasabb pontján álló 16. századi Fekete Madonna szentély búcsújáróhely. Magasról letekintve egy különös természeti jelenség figyelhető meg: a tengerpart sekély vízéből kilátszó homokpadon Mária alakja rajzolódik ki, karjában a kisdeddel. A fennsík hatalmas parkjában, az ókori Tyndaris romváros római villái, a mozaikok, az amfiteátrum talán a legszebb emlékek a szigeten.

63. A taorminai öböl Szicíliában, 1993

A Szicíliához tartozó kilenc vulkanikus sziget közül Lipari szigetére hajóztunk Barcellonából. Hatalmas múzeumában rengeteg görög kerámiát őriz. Itt látható egy görög hajó amforákkal teli raktere és számtalan terrakotta szobor az archaikus korszakból. A vulkanikus, sziklás part, a tengerből kiemelkedő kőoszlopok látványa az Odüsszeiát idézte. Amikor egy halász kis motorcsónakjával áthajóztunk a közeli füstölgő Vulcano szigetére, már messziről kénszagot éreztünk. Rotyogó, kénes termálforrások iszapos, sárgás vizében ülnek a gyógyulást keresők. A sziget kénsárga hegyei alatt már a római időkben bányák működtek. A rozsdás, füstölgő, gőzölgő hegy szigete mintha úszna a tenger azúrkék vizében, együtt a fehér hajókkal és vitorlásokkal. A Malvagnához közeli Alcantara szurdok folyómedrében elbűvölt a kőfalak, kőrétegek plasztikai érdekessége, az érintetlen természet szépsége. Ez Szicília, nemhiába versengtek érte birodalmak.

Az agyagművességnek ősi gyökerei vannak itt. A fajanszot, a fehér fedőmázas kerámiát olyan érzékkel készítik, akár a 15. században. Városok vannak, pl. Caltagirone, ahol egymást érik a kerámia műhe-

[94] Csontváry Kosztka Tivadar (1853–1919) festő, a gimnázium után kereskedő volt, majd gyógyszerészetet, jogot tanult. Gyógyszerészként dolgozott, szakkönyvet is írt. Későn, 41 évesen kezdte festői, akadémiai tanulmányait: Hollósy Simon müncheni szabadiskolájában, majd Karlsruhében, Düsseldorfban és Párizsban. Festői munkássága 1909-ben lezárult, ezt követően önéletrajzát, pamfletjeit írta. Pécsett, 1973-ban nyílt meg a hagyatékát őrző Csontváry Múzeum.

lyek. A reneszánsz, a barokk stílusjegyeit átültetik munkáikba, vagy egyszerűen csak másolják, van, amikor nagyon jól. Sok esetben azonban zavaros, a turisztikai kívánalmak szerinti háziipari termékek kerülnek ki műhelyeikből. Nagy hagyománya van a tereken, utcákon elhelyezett méteres terrakotta vázáknak, virágtartóknak. Ezekben is érezni az ősi görög kultúra leheletét. Taorminában bementem egy műhelybe, amelyiknek egyik helysége az utcára nézett. Az ajtó előtt álló nagyméretű, az ősi formákat idéző kerámiaedények hívták fel rá a figyelmemet. Egy idős asszony ült a kerámiákkal zsúfolt raktárban. Mondta, a mester meghalt, kénytelenek eladni mindent. A rusztikus, anyagszerű, szép formák és tárgyak, különösen a szenteltvíztartók elárulták, jó mester volt. A mesterségbeli tudás nem, csak a közízlés romlott, és a jövedelem érdekében kénytelenek ezt szolgálni a műhelyek.

Vendégkönyvemből

Aki megért
s megérttet
egy szépet
megéltet

Kányádi Sándor[96]
1993. március 29.

Búcsúzva a családtól, barátoktól a Messinai-szoroson átkelve egy hónap után elhagytuk a mediterrán vidék egyik gyöngyszemét, Szicíliát. Reggio di Calabriában partot érve folytattuk utunkat és Assisiben álltunk meg először, megcsodálni Giottót,[95] a ferences bazilikát. Itt egy másik, de egy töről fakadt kultúrával találkoztunk. A hegyen régi város, falakkal körülvéve. Rusztikus terrakotta téglaházai, sikátorai középkori hangulatot árasztanak, Szent Ferenc nemcsak Cimabue[97] képéről tekint ránk, köztünk jár, találkozunk vele mindenütt. A falakról letekintve alattunk Umbria ligetei, mezői, valahol harangszó. Talán ott legelteti nyáját a még pásztorgyerek Giottó.

Élményekkel gazdagodva és meghatódva vettünk búcsút Assisitől. Mint feltöltött akkumulátor, fáradtságot nem érezve ültünk a Temprába. Tímea és férje, a kedves Domenico, feleségem a narancstól, fügekaktusztól, egyéb gyümölcsöktől és a számunkra kedves tárgyaktól megrakott kocsiban alig fértünk el. Utunk Tarvisio felé vitt, irány Magyarország.

[95] Giottó di Bondone (1267 k.–1337), firenzei festő, szobrász és építész. Ő vezette be a perspektívát, a három dimenziójú megjelenítést a festészetbe.
[96] Kányádi Sándor (1929–) erdélyi költő, író, műfordító. A Bolyai Farkas Tudományegyetemen szerzett 1954-ben tanári diplomát. 1993-ban Kossuth-díjat kapott.
[97] Cimabue (1260 k.–1302 k.) firenzei festő, az olasz festészet első nagy alakja, művészete összekötő kapocs Cavallini (a bizánci korszak jelentős művésze) és Giottó között.

SZÁMVETÉS

Találkozás újra Tomiékkal, a műteremben cserepeimmel. Gondolataim újra munkára késztettek. Közeledett tervezett egerszegi kiállításom időpontja 1994-ben, a városi kiállítóteremben. Forró nyárban, júniusban készülődtem harmincöt, szorgos, küzdelmekkel teli év ter-

mésének bemutatására. Szerettem volna együtt látni, mit tettem jól és mit rosszul. Hogy él együtt a sok forma, egységes-e a hang, hiszen a munkák között néha 30–35 év a távolság. Százötven tárgy képviselte eddigi munkámat, murális megbízások tervei, kútszobrok, figurák, domborművek és edények. Az alsó nagy teremben és a galérián. Izgalom, nyugtalanság és feszültség lett úrrá rajtam, amíg el nem rendeződött a kiállítás anyaga az amúgy szép, de bonyolult, nagy térben. Megnyugtatott a látvány egysége. Az emeleti galéria egyik saroktermében az első darabjaimat állítottam ki, 1959-ből a Háry János borpincecégér és a vörös Kakas a kiindulópontot jelentette. Innen indult minden, és folyamatosan egyszerűsödött az általam alkalmazott szín és formavilág is. Az agyagszobrok égetett sziéna, umbra és fekete agyagmázakkal készültek, visszatörölve a plasztika kimagasló pontjait, az égetett agyag okker színe adja a világos színeket, és hangsúlyozza, rajzolja a felületet. A szobrok, domborművek nem tarkák, színesek. Ezért is hagytam el a nagy színskálát, mert nem segítenék a szobrot formailag, csak gyengítenék. Legalábbis azokat, amiket most készítek. A korsóim, edényeim a matt zöldek és barnák tónusaival gazdagok. A fekete redukciót is jól tudtam hasznosítani egyes tárgyaknál, a csillogó fémfényű, redukciós, ún. raku mázakat azonban nem. Nem illenek munkáimhoz, így kísérleteknél többet nem is foglalkoztam velük. Az említett technikával készült kerámiák így is változatossá tették a kiállítást.

A hatvanadik évemet elhagytam. A megnyitóra eljöttek barátaim, földijeim, vidékről is, az egykori zsinagóga nagy belső terében alig volt hely. Takáts Gyula[98] költő meleg hangú szavakkal méltatta munkámat. Bánffy György[99] prózája, Chak István[100] verse után Kostyál László,[101] a Göcseji Múzeum művészettörténésze mondott köszöntőt. Meghatóan szép kórusmuzsikával kedveskedett a zalaegerszegi vegyes kar. Nem bírtam meghatottság nélkül. Egy könnycsepp, kettő, kicsordult. Jöttek, jöttek sorban: Isten éltessen János! Aztán a meglepetés, a nagy torta hatvan szál gyertyával. Nem tudom leírni azt az érzést. Köszönöm atyámfiai, egerszegiek. Érdemes élni, dolgozni, szeretni a zalai dombokat. Így adott nekem ez a kiállítás erőt a továbbiakra, talán egész életemre.

1994-ben, az emlékezetes és megható kiállítás, köszöntők után Zalaegerszeg díszpolgárává választottak. Az ünnepségen egész családom részt vett, Tímeáék is hazautaztak Svájcból. Az ünnepi ülésen

64. Kaszás férfi alakja a Kereszturyház domborművéről, 1983

[98] Takáts Gyula (1911–) költő, író, műfordító. 1934-ben a pécsi egyetemen szerzett diplomát és bölcsészdoktorátust. Középiskolai tanár, majd 1949–1971 között a kaposvári múzeum, illetve a Somogy Megyei Múzeumigazgatóság igazgatója. Vízitükör kötete Egry József rajzaival jelent meg 1955-ben.

[99] Bánffy György, (1927–) színművész, 1950–1954-ben a Színház és Filmművészeti főiskolán szerzett diplomát. Hosszabb ideig a József Attila Színház és a Nemzeti Színház művésze. 1985–1995 között országgyűlési képviselő. Többek között 1965-ben Jászai Mari-díjat, 1971-ben Érdemes Művész díjat kapott.

[100] Chak István zalaegerszegi költő. Versei, önvallomása olvasható: Egerszegi füzetek 2. Zalaegerszeg 1985. 65–87.

[101] Kostyál László (1962–) régész, művészettörténész. 1985-től a Göcseji Múzeum művészettörténésze, 1992-től a Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága igazgatóhelyettese.

Budapest főpolgármestere, Demszky Gábor[102] és Portisch Lajos[103] nemzetközi sakknagymester, szintén díszpolgár, gimnáziumunk egykori diákja is itt voltak. Minderre nem tudok hidegen emlékezni, erősebben dobban a szívem, egy könnycsepp is kicsordul szememből. Itt nyugszanak szüleim, felmenőim. A felelősségérzet még nagyobb bennem. Szeretett városom, vajon tudok-e még többet tenni érted? Nem vágytam el innen soha, a göcseji agyag nemcsak matériám, de takaróm is lesz. Bár fizikai erőmet az évek emésztették, de lelkem, hitem növekedett. Érdemes élni, tenni, még akkor is, ha számtalan keserűség, vadhajtás van túlcivilizált világunkban.

A kilencvenes években, a hatvanadik évem multával is sok megbecsülést és szeretetet kaptam földjeimtől. Talán ad Isten még annyi erőt, hogy mindezt szívem szerint viszonozzam.

65. A vonyarcvashegyi halászemlékmű, 1993

A hatvan utáni évek is hoztak számomra kedves feladatokat. Ezeken kívül is megtisztelő volt a vonyarcvashegyiek felkérése. Szerdahelyi Károly építész barátommal a Vashegyi temető hegyoldalba vájt ravatalozóját alakítottuk át halász emlékhellyé. „Az jó Isten segedelmével egy jégdarabrul 40 ember megmenekült." E történet[104] szerint a hátfalra készítettem egy négy négyzetméteres domborművet. El kellett térnem a valós történettől, negyven embert nem ábrázolhattam, ezért négy Balaton vidéki embertípust választottam, a tragédia pillanatában, amint a hálót mentik és egymásra pillantanak. Az első az égből lesuhanó, kezét nyújtó angyalra tekint. A negyedik szigonyoz, a jégtorlaszokra mutat, a tragédiára. Az esti égbolton vadludak szállnak. Az ív középpontjában a lenyugvó nap és a hold sarlója. Az arcok, a kezek, a mozdulatok jelzik a megrettenést, de a menekülés lehetőségében a megnyugvást. A dombormű az egész hátsó falat kitölti, a háttér sötét umbra, ebből villannak elő a világos sziéna és okker színeiben gazdag alakok. A kápolna parasztbarokk homlokzata a kereszttel és a vasrácsos kapu szépen illeszkedik a mediterrán hangulatú tájba. Az avatáson ott volt a község népe, az elöljárók, a halászat képviselői. Azóta a Szent Mihály-dombon minden augusztus első vasárnapján megemlékeznek a halászokról és megkoszorúzzák az emlékhelyet. Így teremtettünk hagyománytiszteletet egy ősi temetkezési helyen a romokból.

Vonyarcvashegynek nagy nyári idegenforgalma lett. A régi strand egyre terjeszkedik. Szerdahelyi Karcsi tervei szerint ide készült el

[102] Demszky Gábor (1952–) politikus, jogász, szociológus. 1990-től Budapest főpolgármestere.

[103] Portisch Lajos (1937–) sakkozó, Zalaegerszegen született. Számtalan címet és elismerést szerzett: 1960-ban már sakknagymester, 1978-ban olimpiai bajnok lett.

[104] 1729 hideg telén 46 vonyarcvashegyi halász munkába indult, hajótörést szenvedtek, közülük negyvenen egy úszó jégtáblán sikeresen földet értek a Szent Mihály-domb lábánál, melyre hálából fogadalmi templomot építettek.

az a kút, amit a keszthelyi Hullám szálló előtti partszakaszra terveztünk eredetileg, melynek tervei azonban az akkori vezetőknek nem tetszettek. Az én sellőm dundi, kebles figura, vízililiom koronát visel a fején, és a víz fölött siklik. A képzelet szülötte, az én képzeletemé. Amikor megkérdeztem, láttak-e már sellőt, megtorpantak. Hát én sem láttam, de remélem ilyen. Azóta a strandolók megszerették, vonzza az érdeklődő embereket. A bejárattal szembeni parton, csobogó víz és virágerdő közt áll, hátterében az ég kékje és a csillogó víztükör szikrázik. Lélekben mindig itt, e tájon éreztem magam pannóniainak, a Keszthelyi-hegység, a Szent Mihály-domb, a tanúhegyek koszorújában. Úgy érzem, most testben is idevalósi ember lettem. Rám köszönnek, behívnak egy pohár borra.

66. Kedves Sellő figurám, 1990 (agyagmázas samott, 60 cm)

SZLOVÉNIA

A szlovéniai Lendván és környékén él a magyar nemzetiség egy része. A régvolt magyar országrész Zala megyéhez tartozott. Igen szorgalmas és tehetséges nép lakja, szlovének és magyarok jó barátságban egymással. Lendván dolgozik a kis ország egyik legkitűnőbb szobrásza, Király Ferenc.[105] Megjárta Amerikát. Magyar lelke visszahozta szülőföldjére, felesége, Suzanne[106] követte. Itt élnek az 1960-as évek eleje óta szép, műtermes házban. Feri hidat teremtett művészetével, munkájával az anyaország és Szlovénia között. A Bánffyak egykori lendvai várában létrehozott galéria és nemzetközi művésztelep (1972) azóta is jól működik. Több alkalommal dolgoztam itt nyáron, és a várkápolna falára megkorongoztam a törökverő, de végül a török által elveszejtett kapitány, Hadik Mihály lovas domborművét. Barátom segítségével emlékezetes kiállítást is rendeztem. Aztán későbbiekben nemcsak Lendván, hanem Szlovénia több városában, Zalec, Laško, Tržić, Ljubljana, Muraszombat. Mindenütt szeretettel fogadták munkámat. Újságokban, a rádióban, a televízióban híradások jelentek meg e kiállításokról A zaleci kiállítást megtisztelte a művelődési miniszter, a magyar nagykövet. Ljubljanában a főpolgármester. A követség fogadásán a nagykövet vendégül látott, kedves egerszegi szponzorommal, Meizel Istvánnal együtt. Meglepetés volt számomra,

[105] Király Ferenc (1936–) A ljubljanai formatervezői szakiskola elvégzése után a Ljubljanai Képzőművészeti Akadémia szobrász szakán tanult, majd a Zágrábi Képzőművészeti Akadémián szerzett diplomát. A Szlovén Képzőművészek Egyesületének tagja. Számos díjat és elismerést kapott.

[106] Suzanne Király-Moss (1937–) Festészeti tanulmányait az Art Students' Lauge of New York-ban kezdte, majd a Zágrábi Képzőművészeti Akadémián folytatta. 1967-ben a Bécsi Képzőművészeti Akadémián szerzett diplomát. 1968 óta Lendván él.

hogy éppen ez időben hozták ide, és helyzeték el a követségi épület teraszán Diana kerámia szobromat. Korábban a kievi követségen volt.

A következő évben a MOL Rt. (az ott dolgozó Segesdi József sógorom) segítségével, Nagykanizsa város szervezésében szlovén-magyar találkozót tartottunk, és Király Ferenccel közös kiállítást rendeztünk a Hevesi Sándor Művelődési Központ teremiben. A tárlatot Bereczky Loránd, a Magyar Nemzeti Galéria igazgatója nyitotta meg. Jelen volt és köszöntőt mondott mindkét ország művelődési minisztere. A szlovén és magyar érdekképviselet sajtófogadáson számolt be tevékenységéről.

Budapesten a Vigadó termeiben rendezett kiállítás, 1988 óta nem volt önálló bemutatkozásom. Pogány Gáborék hívására a Vörösmarty téri Csontváry Teremben 1995 szeptemberében közel száz munkát állítottam ki. Az anyagot előtte az egykori várpalotai zsinagógában (Nagy Lajos Galéria) mutatták be. A Csontváry Terem szép kiállítóterében nagy méretű kerámiáim jól érvényesültek Marótiné Herczeg Ibolya szép rendezésében. A megnyitóra megtelt a galéria, barátaimmal, kollégáimmal, érdeklődőkkel. Eljött Dús Laci, aki épp akkor érkezett Amerikából, Béres Ferenc[107] népdalénekes, és sokan mások, kikkel rég találkoztam. A megnyitón Juhász Ferenc szép versprózájával köszöntött, Kostyál László művészettörténész ugyancsak méltatta munkámat. Eljöttek az egerszegiek is sokan. Ahogy később Pogány Gábor mondta, a kiállítás vitát váltott ki, pozitív-negatív érte-

67. Megnyitó a Csontváry Teremben. Balról Pogány Gábor, Juhász Ferenc, jómagam és Kostyál László, 1995.

[107] Béres Ferenc (1922–1996) dalénekes, furulyaművész. 1949-ben szerzett diplomát a Pázmány Péter Tudományegyetem néprajz-műv.tört. szakán. A népzene és népdal hivatott előadóművésze évtizedeken át. 1976-ban Liszt-díjat kapott.

lemben egyaránt. Ez számomra örömteli volt, mert kerámiáim, egyéni hangom felkeltette az érdeklődést, megítélésük pedig szemlélet, ízlés kérdése.

Vendégkönyvemből

Ahol jól érzem magam,
Oda mindig visszatérek.
Kedélyem ottan rendben van,
Kivirágzik a lélek.
Itt Jancsiéknál, szép az élet:
Kivirágzik a munka,
Itt újra jó vidáman élek.
Éljen a ház ura!
Szeretettel jegyzé: 1996 tavaszán
Keresztury Dezső

A zalaegerszegi egykori kvártélyház (volt megyeháza is) földszintjén a kaputól balra és jobbra volt két vakablak. Az építőmester valószínűleg a szimmetria kedvéért alakította ki azokat. Sokáig nézegettem, milyen alkalmas lenne domborművek elhelyezésére. Ajánlottam is e lehetőséget már akkor, amikor Béres János[108] Széchenyi domborművét mintázta. Elkészült, és jól harmonizált az épülettel. A baloldali fülke sokáig üres maradt, mígnem jött az ötlet, korongozzak egy Zala vármegyei koronaőrt. Hiszen valaha ezen épület kvártélyház volt az átvonuló katonaság tisztjei számára. Második emeletét 1928-ban építették hozzá neobarokk stílusban. A 18. századi lovas bandériumok, a késő barokk-rokokó stílus korának délceg, pompás huszárait kellett megjelenítenem. Kaptam egy régi metszetes ábrázolást is 1792-ből. Munkám kissé dekoratív megfogalmazása az akkori időket idézi. A fülke arányai nagyon megfeleltek elképzeléseimnek: a kompozíció kitölti a teret, üresen csak az ív két oldala maradt a fej mellett. A ló éppen megtorpan, a két fej az elhaladó vagy megálló emberre néz. A lovas huszár arányaiban kissé nagyobb, a ló erőteljesen felkapja fejét, horkant, a korongozott fejforma, orrlyuk, szem ezt hangsúlyozzák. A lovas méltóságteljes tartású, keze a kardmarkolaton pihen, a másik kéz visszafogja a lovat. A fej tiszta tekintetű, egyszerű. Talán a mesék

[108] Béres János (1954) szobrász, tudását önképzéssel szerezte. Mesterének Dús Lászlót és a Zalaegerszegen élő Szaboles Péter szobrászművészt vallja.

huszárja is, a képzelet szülötte, mégis egy nemes lelkű zalai magyar, az én lovasom lett.

A domborműnek emlékezetes avatása volt, díszszázaddal, sortűzzel. Akkor köszönt el a katonaság, az itt állomásozó volt hadosztály az új rendelkezés szerint végleg Egerszegtől.

Somogyországban, akár Zalában, mindig otthon érezem magam. Ennek a tájnak olyan hagyományai vannak, akár az én szülőföldemnek, hasonló lelke az embereknek. Néprajzi jellege azonos, pásztorainak, parasztjainak, mesterembereinek művészete, de népdalkincse is rokon. Írói, tudósai a pannon, a magyar szellemiséget képviselik. 1998 tavaszán meghívtak, megkértek egy kiállítás rendezésére a kaposvári tavaszi fesztivál alkalmával. A Vaszary Képtár szép termeiben mintegy nyolcvan munkámat állítottam ki. A megnyitón köszöntőt mondott Gyimesi Endre,[109] Zalaegerszeg polgármestere. Méltató szép beszédet tartott Takáts Gyula költő. Jöttek barátok, ismerősök Zalából, Somogyból. Otthon éreztem magam, akárcsak Zalában.

Volt iskolám, az Állami Deák Ferenc Gimnázium már Zrínyi Miklós nevét viselve 1998-ban ünnepelte centenáriumát. Diákéveimben kis létszámú osztályokba jártunk, a tornaterem is kicsi volt. Ennek a kis tornateremnek volt nagylelkű tanára a már említett Ostoros Károly. A nagy létszámú osztályoknak ez a tornaterem mára végképp kicsi lett. Az iskolai vezetés és a diákok régi vágya 1998-ban valóság lett, gyönyörű új tornacsarnok épült. De az iskola további része is gazdagodott étkezdével, előadótermekkel. Az alagsor, ahol a háború éveiben légiriadó alatt megbújtunk, ma teljesen átépült, az előtér is átrendeződött. A bejárattól balra és jobbra szép tetőtér megvilágítású belső udvar jött létre. A baloldali térben egy falfülkét alakítottunk ki, ahova kőtömbre helyezve egy vándordeák kerámiaszobrát mintáztam meg. A sziklán egy pillanatra megálló, a messzeségbe tekintő deák, az életút kezdetén. Egy ifjú ember, akit az alma mater útjára bocsát. Ajándéknak szántam, emlékül egy volt diáktól.

Ekkoriban történt, hogy a keramikusok társasága munkásságomat mesteremről, Gádor Istvánról elnevezett díjjal méltányolta. Nem vártam, de jóleső érzés volt ez a számomra néha fájó, visszhangtalannak tűnő világban.

[109] Gyimesi Endre (1952–) bölcsészdoktor, 1994 óta Zalaegerszeg polgármestere, 2002-től országgyűlési képviselő.

SVÁJC

Soha nem gondoltam volna, hogy Svájc szinte második otthonom lesz. Amikor átlépem a határt St. Margarethnél, valóban ilyen érzés fog el Timiék közelségének köszönhetően. Mióta ott él, úgy dobban a szívem, ha Seewen felé közeledek, mintha Zalaegerszeghez érkeznék: Öröm a két fiúgyerek – akár Donatello puttói –, Lorenzo és Aurelio. (Időközben két kis iker unokám is született.) Vőm, Domenico kedves figyelmessége, olasz mediterrán optimizmusa. Tímea várakozása, szeretete, érzékeny lelkű léte. Otthont teremt nekem is. Ha jövünk, természetesen várnak a barátok és a múzeumok gazdagsága, amely feltöltődést jelent a továbbiakban. Svájc gazdag, ezért talán az átlagember lelki, érzelmi világa ridegebb. Ebben az országban minden megtalálható. Kerti törpék gyűjteménye ugyanúgy, miként Picasso remekművei, vagy elmúlt stíluskorszakok kiemelkedő alkotásai. Remek kiállítások és múló divatok blikkfangjai. A nemzetközi műkereskedelem monopol urai, irányítói élnek itt. Baselt ismerem a legjobban. Minden itt tartózkodásunk idején elmaradhatatlan a Kunstmuseum, a Baseli Ókori Múzeum és Ludwig Gyűjtemény, valamint újabban a Beyeler Alapítvány modern anyagának megtekintése. Felüdít és elgondolkodtat. Elgondolkodtat, mert valójában igen szélsőséges ez a civilizált ország. A modern giccsektől a művészi értékű tárgyakig mindent kaphat, ki-ki az ízlése és műveltsége szerint. Ez kapitalista társadalom, mindenkit ki kell szolgálni, akinek pénze van. Valójában azonban van egy gazdag és jómódú középosztály, amely igényli és támogatja a kultúrát. A város első céljai között szerepel a múzeumok fenntartása és fejlesztése. A baseli Kunstmuseum részére számos Picasso művet vásároltak, és rendszeresen gyarapítják a modern gyűjteményt. Georg Baselitznek[110] is sok festménye van a múzeumban. Nagy figyelmet fordítanak saját művészeikre is. Az elhunyt Tinguely-nek közelmúltban épült múzeuma a Rajna parton.

A nagy mágnások a művészet támogatói. Peter és Irene Ludwig gyűjteményének egy részét a város rendelkezésére bocsátotta. Antik gyűjteményének hatalmas kerámia anyaga lenyűgöző. A nemrég meg-

[110] Baselitz, Georg (1938–) Deutschbaselitzben, Szászországban született mint Hans-Georg Kern. Kelet-Berlinben tanult művészetet az ötvenes években, majd a karlsruhei és berlini képzőművészeti főiskolák tanára. A Hildesheim melletti Derneburgban él. Művei New-York, Los Angeles múzeumaiban szerepeltek.

nyílt Beyeler Galéria mágnás mecénás tulajdonosa Picasso barátságát élvezhette. Külön villamos közlekedik a Baseltől két kilométerre lévő Riehenbe. Az építészetileg is nagyszerű múzeumot az olasz Renzo Piano tervezte, ugyanaz, aki a Pompidou kultúrközpontot Párizsban. Itt a modern művészet szinte minden jeles alkotója jelen van. Giacometti, Manet, Renoir, Degas, Picasso, Van Gogh, Max Ernst. Ünnep ide kijönni, ez látszik a látogatókon. Jó időtöltés, hasznos és embert gazdagító a kiállítás után a kertben, a szobrok közt sétálni, utána leülni ugyanitt, egy kávéra, beszélgetni az élmények hatása alatt. Mindez hozzátartozik egy magára adó múzeumhoz vagy galériához. Most kezdem megérteni, miért nincsenek hétvégén üres múzeumok. Jó lenne nálunk is, otthon, ha így lehetne.

Minden évben van egy nagyobb életművet felölelő kiállítás a Kunstmuseum-ban. Ilyen volt Lucas Cranach, Claude Monet, Picasso és Cézanne kiállítása, amelyeket megnéztem. Tanultam sokat, hallottam e nagy mesterekről, de így közelről szemlélve műveiket, több mindent elárulnak munkájukról, életükről.

Egy Van Gogh[111] kép például, a Magvető színei, hatalmas izzó napkorongja, a fa sötét sziluettje, a lázas zaklatott ecsetvonások, a földműves magányossága: vallomás az alkotó küzdelmes életéről is. Cézanne[112] „Fürdőzők" témájában közel száz kép, aquarell, tus, quas, olajkép volt kiállítva. Vázlatok tömegét készítette, amíg eljutott a végső műhöz. Minden kis változtatás egy-egy önálló alkotás. Lám milyen gazdagon ki lehet bontani egy témát, nyugodtan, kapkodás nélkül. Az újszerűség a megoldás mikéntjében rejlik. Sokan nem mernek egyes motívumokhoz nyúlni, mondván, azok nem korszerűek, pl. a vidéki, falusi élet alakjai. Igaz, sokszor meghamisították őket, de ebben nem a téma bűnös, hanem a feldolgozás. Hiszen akkor aktot sem lenne szabad ábrázolni, annyian foglalkoztak már vele.

Eszembe jutott a veleméri fazekas, Varga Ferenc. Amikor megkérdezték tőle, mi az, ami újat készített, mi az, amit ő talált ki, azt válaszolta, olyan nincs, már mindent kitaláltak. Legföljebb máshogyan csinálom. Lám ez a paraszti, falusi észjárás, s milyen érvényes a világ dolgaira. Ha önmagunkat nem hamisítjuk, biztosan más születik, kezünk, lelkünk által. A hagyomány életre kel, újrafogalmazva, másképpen lesz új.

Láttam a Kunstmuseumban Picasso húsz évet felölelő rajz és tusrajz termését, japán és kínai tusrajzokat, Chi' Pai-Shih[113] munkáit.

[111] Van Gogh, Vincent (1853–1890) tragikus sorsú holland festő, a poszt-impresszionizmus egyik legnagyobb erővel sugárzó alakja. Művészi állomásai: Hága, Brüsszel, London, Párizs, a belgiumi Borinage szénbányák, Arles.

[112] Cézanne, Paul (1839–1906) francia festő, a modern európai festészet útját meghatározó egyéniség.

[113] Ch'i Pai-Shih (1860–1957) kínai festő, a század legjelentősebb kínai mestere. Termékeny festő volt, főiskolai tanár, kiváló kalligráfus, pecsétfaragó, mindemellett verseket írt.

Óriási egyéniségek. Mindegyik mű újdonságként hatott, de bennük él az altamirai barlangrajzokat követő korok művészete.

A technikai vívmányok, gépek, komputerek korában élünk. Sok új anyag lehet a gondolkodó, alkotó ember matériája. Baselben jó példa erre Tinguely[114] munkássága. Gépelemeket, régi vaseszközöket, fémeket felhasználva alkotta meg legtöbbször működő térszobrait. Kezdetben idegen volt számomra, de jobban megismerve egy nagy egyéniség gondolkodó, szerkesztő, alkotó munkáit láttam. A műveknek nemcsak érdekessége, hanem formai kifejező ereje, monumentalitása is vonzza a nézőt.

Legjellemzőbb a színház előtti téren levő kút, melynek gépelemei, szerkezetei a víz játékát kihasználva ejtik bámulatba az arra járót. Minden darabnak funkciója van, térbeli kompozíciója minden nézetből érdekes. A rideg vasdarabok kedves, játékos szobrokká szelídülnek. A ligetben lévő tó és domb előtt álló hatalmas, csúszdázásra is alkalmas vasplasztikája talán egyik legnagyobb szabású alkotása. A négyszög alaprajzú építményre két lépcsősoron juthatunk fel, ahonnan a gyerekek lecsúszhatnak. A csúszda szerves része a „szobornak". A tó felöli oldal cső, korong, gömb elemei, a színes csigák, egy hatalmas, dohogó, élő gépszerkezetet idéznek. Olyat, amely csak a mesében létezik. A zöld füben álló, az ég kékjébe feszülő plasztika, a rideg vas megszelídül, s a kis emberkék barátjává válik. Így voltam vele én is: rácsodálkoztam, megszerettem. Éreztem benne az alkotó ember lelkét. Nem zárkóztam el tőle. Utánzóit látni a világban. Sokszor elszomorítóan ridegek, értelmetlenek, nagyképűek és igaztalanok e munkák.

Következő alkalommal egy napsütéses, szép januári napon barátommal elsétáltam a Rajna parti Kis Baselben lévő, nemrég épült, impozáns Tinguely múzeumhoz. A remekül megtervezett és megépített épület hatalmas, üvegfalú csarnokaiban érdekesen hatnak a látogatókra az alkotó izgő-mozgó gépkolosszusai. Ide nyitott lélekkel, talán gyermeki rácsodálkozással kell jönni. Más dolog ez, másfajta ábc-je van itt a művészi kifejezésnek. Korunk egyfajta tükörképét látjuk szatirikusan, gyermekien naivan, gépromcsokból, kerekekből, műanyagból, de mindenképpen igazan. Olyan a múzeum, akár egy látványtár, elvarázsolt kastély vagy vurstli. Így van, körülöttünk

[114] Tinguely, Jean (1925–1991) svájci festő és szobrász, sokáig élt Párizsban. Múzeuma 1991-ben nyílt meg Baselban.

dohog a technika civilizációja. Ezt érezzük, rácsodálkozunk, elgondolkozunk. A képek is gépek. Kilépnek a síkból, akár Hans Arp[115] kompozíciói. Rálépünk a gombra, és a motívumok egymás előtt, mögött elkezdenek mozogni, újabb és újabb rendet alkotni. Ugyanígy a hatalmas csarnokban a fal síkja előtt a több négyzetméteres kerekekből, szíjakból épített kép. Mindennek megvan a maga helye, egyik rész segítségével mozog a másik, az egész egy nagy felépített képrendszer. A másik oldalon egy kis vidámság. Több emeletes, színes, kerekekből, hintalovakból, kerti törpékből, játék babákból épített látvány lassú mozgásaival ismétli, darálja az időt. Néha megzörrennek a szerkezetek. Rókabőr álarc mozog, jelzi a farsangot. Sötét helyiségben, akár Charon ladikja, túlvilági hangulatban elszenesedett faelemek, csillogó fémdarabok közt hatalmas muflon koponya bólogat feketeszárnyú madár szárnya előtt. Ez is világunkat mutatja, akár a hatvanas évekbeli versenyautó mögött ülő hamuszürke alakok, akik áldozatai a nagy versengésnek.

Egy művész sajátosan összeépített vallomásai. Utánozni nem lehet. Értelmetlen.

Azt, hogy mennyire érdekes lehet két különböző téma, és hogy megfér egymás mellett, példázza az ugyanebben az épületben, egy időben kiállított anyag. Itt mutatták be a New-York-i Morgan Library gyűjteményének egy részét. A középkori kódexek, itáliai, németalföldi mesterek, Tiepolo, Rembrandt, Rubens tus és pác rajzai, tervei, levelezései, a zenei géniuszok – Bach, Mozart, Beethoven levelezései, kottái sok érdeklődőt vonzottak. Nézni Bach kézírását, kottáját, és hallgatni zenéjét, érezni elmúlt korok közelségét, szívet melengető élmény.

Nyitottság, befogadó készség, érdeklődés kultúrák iránt: ez Basel. Gazdag gyűjteményei közt nagyon jelentős az etnográfiai múzeum anyaga is. Itt Afrika, Óceánia, Amerika népművészetének gazdag gyűjteménye látható. Órákig bolyongtam a termekben. Vonzott, lekötött, elgondolkoztatott, mennyire egyetemes az a hang, ahogy a különböző népek gondolataikat elmondják kőben, fában, szobrokban, bár óceánok választják el őket egymástól.

A Ludwig Múzeumban minden évben van egy ókort bemutató kiállítás az állandó görög-római gyűjtemény mellett. Korábban Pompei, az etruszkok, most legutóbb Egyiptom szerepelt. Ezt néztük

[115] Arp, Hans (1877–?) elzász-lotharingia szobrász, grafikus, költő, a nonfiguratív szobrászat jelentős mestere. Weimarban, Párizsba, Münchenben tanult, ott csatlakozott a Blauer Reiter csoporthoz. 1916-ban a „Dada" mozgalom egyik alapítója. 1930-tól mintázta térbeli szobrait, objetjeit. 1964-ben francia Nemzeti Díjjal tüntették ki.

meg ott jártunkkor. Óriási anyag, szobrok, ékszerek, múmiák, kultikus tárgyak gyönyörű kiállítása volt. A legnagyobb tanulságot számomra a legkisebb szobrokon, reliefeken az egyszerű, de nagyon érzékeny, részleteiben is igényesen megmunkált felületek látványa nyújtotta. Eddig jobbára csak a nagyobb méretű, monumentális szobrokat ismertem, most rácsodálkozhattam a kicsikre is. Az ismeretlen képfaragók domborművei kecsesek, lényegre törekvők. Tömb-szerűségükben, zárt formarendjükben mégis mozgalmasság, feszültség van, tiszta hangon szólnak.

Volt egy öreg apó.
Volt néki, volt néki
Kilenc szép szál fia.
Testéből sarjadzott
Szép szál kilenc fia,
Nem nevelte őket
Semmi mesterségre,
Szántásra-vetésre,
Ménesterelésre;
Csordaterelésre:
Hanem csak nevelte
Hegyet-völgyet járni,
Szarvasra vadászni.

Bartók Béla:
Cantata profana
A kilenc csodaszarvas
(részlet)

A KERÁMIAMŰVESSÉGRŐL

Ha egy művészeti ág gazdag és sokrétű, akkor a kerámia az. Magába foglalja azt az ősi mesterséget, a fazekasságot, amelyet a görögök oly művészi fokra emeltek, hogy ma is tanulhat belőle a világ.

Mindmáig nem tudok szabadulni attól a látványtól és hatástól, ami főiskolás koromban a néprajzi múzeum kerámia kiállításán ért. A magyar fazekasmesterség közel száz, remek korsójából az anyagszerűség varázsa, a művészetre emelt mesterség szeretete sugárzott. Ott valóban „szaga" volt a munkáknak. Ilyen remekeket lélekkel, teljes odaadással, a mesterség maradéktalan ismeretével lehetett, lehet csak létrehozni. Ünnep a mesternek, ha elkészül, öröm annak, aki asztalára teszi az ünnepen. Ám ünnep azoknak is, akik környezetükben láthatják. Aki egy ilyen míves darabot el tudott készíteni, azt tisztelte a szakma. Mesternek szólították.

Jó, hogy megmaradtak ezek a szép formájú korsók. Tanulhat belőle, aki agyagot vesz a kezébe Az első, ami megfog bennük, a bővérű formák ereje. A kezdet és a befejezés szépsége: a lezáró szegély, a fül feszülő íve. Együtt az egész, akár egy szép formájú szobor. Mindezt a díszítés frissessége, az agyagfonatok, szalagok, alakok puha agyagszépsége teszi teljessé. A réz-zöld máz megcsúszik a plasztikákon, beleül a mélyedésekbe, rajzolja a díszítményeket, nem rontja, hanem segíti a formát. A szabadtűz, a redukció gazdagítja a színt. Ha a máz megcsúszik, vagy nem egyformán takar, az

68. Cantata profana korsó, 1987 (48 cm, matt fedőmázas kerámia)

nem hibája, inkább erénye a tárgyaknak. A kézműves munkája így igaz. Ezt tette tönkre a gyáripar, melynek révén a kerámia árucikk lett. Lemeózott árú, „szobatiszta" tárgy. De kár a céhkorsókért!

Én magam megpróbálom nem másolni, de átmenteni ezt az értéket. Elhatároztam hát, megcsinálom a magam „céhkorsóit", újrafogalmazva azokat egy más műhely, más világ viszonyai között. A formák nyújtottak vagy hasasok, idézik a régebbieket. A korsók domborművein is felhasználom a korongozást: a csövek, kúpok, gömbök félmetszetei rendeződnek mondandómmá. Kedvelt mázaim a matt zöld, olívzöld, barnásvörös. Csak olyan színeket használok, melyek segítik a plasztikát. A domborművek fő témáit a mitológiában, a legendákban, a magyar mondavilágban találom meg. Kedves elkészült munkáim: a Cantata profana, az Ádám és Éva, a Csodaszarvas legenda korsói. Szeretem ezt a munkát, pihentet, ha korsóimmal foglalkozhatom, mert tiszta forrás vizét őrzik. Már nem is használati tárgyak, hanem szép formájú szobrok, erőt adnak. Vajon kell ennél több?

69. Tyúkocska, a főiskolásként készített érem, 1958 (bronz, 6 cm)

Ha egy témában elfáradok, akkor előveszem a másikat. Ahogy a korsók, úgy állatszobraim is kedvenceim közé tartoznak. Mindig is szerettem, figyeltem, rajzoltam az állatokat. Főiskolás koromban Gádor mester különösen kedvelte ezeket a munkáimat. Kijártam rajzolnia az állatkertbe, vagy az Aeros cirkuszba, a főiskola ezt ingyenjeggyel ösztönözte. Rájöttem, hiába próbálom a mozgó állatot rajzban követni. Nem megy. Mégis legfontosabb az állat mozgását megismerni, utána papírra vetni. Figyelni egész tömegét, jellegzetességeit. Azt kihangsúlyozni, ami rá a legjellemzőbben emlékeztet. Így aztán, ha agyagszobrokat készítek, már a korongra olyan formáknak kell kerülniük, melyek tömege, aránya legjellemzőbb az állatra. Ezeket összeépítve a részletformák már csak gazdagíthatják az egészet, de sohasem ez utóbbi a fontos. Főiskolás koromban, a nyári szünetben beültem Ilonka néni baromfiudvarába, és figyelve a mozgó, járkáló, csipegető tyúkokat, egyből gipszbe, negatívba véstem. Az egymáshoz kapcsolt formák tömege akár a régi görög érmeken, megadta a mozgást lényegét, a figura karakterét.

A tálakba hasonlóképpen az ecsetvonások összekapcsolásával festettem repülő madarakat, lovakat. Ekkor lényeges az ecset kezelése és a rajz. Egészen más, mint papíron, mert az agyagfestéknek vastagsága van, ha egy húzással tesszük fel, szép rajzos, lágy, és előtűnik a

vonások alatt az alapszín is. Felületét még gazdagíthatja égetés után egy áttetsző máz is.

Sokat írtam már a szobrokról, domborművekről. Ezek mindenképpen mások, mert a magam keze nyomán születnek. Itt az agyag nem segédanyag, hanem az alap, amely a végső formát, a kerámiaszobrot meghatározza, csak az enyémek, a saját törvényeim szerint készültek

Mindig forrásnak tekintettem a népművészetet, a pásztorművészetet. Nemcsak a magyart, Afrika, Óceánia művészete is vonzott, hiszen egymástól távol élő népek alkotásai sok közös vonást hordoznak. Rokon lehet a gondolkodásmód, a látvány kifejezése, a lényeg megragadása, az arányok, a komponálás, a felület ornamentális kitöltése. A természettel szoros kapcsolatban élő ember lelkéből alkotás közben elemi erővel tör elő az érzelem, határozottan alakítja mondandóját. Vagyis nem tanultsága vagy taníttatás által, de lelkéből, ösztönösen, határozottan formálja meg azt is, amit anatómiailag nem tud. Az elkészült szobor természetes, kapcsolatteremtő ereje nagy.

Így van a középkori művészetben is. Az arányok kedvessé teszik a látványt. Nem zavar bennünket, ha egy fa akkora, mint az ember. Nem kérjük számon, miért? Mindez jelen van a naiv művészetben, az út menti keresztek korpuszaiban, a Nepomuki Szent János és a Szent Vendel szobrokban. A népi mesterek munkáiban, akár a népdalban. Ezért tekintem előképemnek a népművészetet, és szeretném, ha szobraim, domborműveim ezt a hétköznapi, emberi melegségszívűséget hordoznák. Kapcsolatteremtés embertársaimmal: e nélkül azt hiszem, értéktelen lenne munkám, számomra ez a művészi érték.

70. Korpusz a Keresztury-ház dombormű véről, 1983

Vendégkönyvemből

Beírás!
A Művészet egyértelmű, nem stylus, nem divat, nem politika, hanem életforma, állapot, tény a születés és a halál között, amivel eljegyeztük magunk!

Engelsz József
1993

NÉMETH JÁNOS PÁLYÁJA ÍRÁSOK TÜKRÉBEN

„... Nagy öröm számomra ez a találkozás, mert annakidején, amikor az Iparművészeti Főiskolát végezte, jó három-négy éve, éppen én voltam felkért bírálóinak egyike, s akkor láthattam néhány szép munkáját. De most egész kiállításnyi van előttünk. Nem tudom, Önök hogy voltak, amikor ide beléptek, nekem kivirágzott a lelkem, a világos színek andalító hangulata s a kedves, játékos formák gyermekkorom mesevilágának szépségeit idézték fel bennem. Peckes Háry Jánosa, tisztalelkű juhászlegénye, a dülledtszemű búsképű lovag, vagy a fazekas, a szüretelő alakja, az emberi s állati testek lappangó formáiban fogalmazott vázák, a szépséges mázak enyhén-fátyolos színei mind-mind az otthonosság, a derű szépségét keltették bennem...

Németh János a korong mestere és művésze... Az anyag szava közvetlen természetességgel, erőltetés nélkül érvényesül e munkákban s talán ez egyik oka annak, hogy könnyedek, kedvesen közvetlenek.

71. Váza, 1958 körül (fedőmázas kerámia, 27 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona)

... Még elvont vázáiban is felfedezheti az ember a gunnyasztó vagy nyújtózó mozdulatot, s így a korong pontos körforgásának mértani rendjét áthatja az élet szépsége.

Mindezt megkoronázza mesevilága. Témáiban a magyar nép évszázados hagyománya, mesévé szőtt emlékezete sugárzik felénk. Valami olyanfélét akar Németh János is, mint amit Bartók Béla, Kodály Zoltán, Veress Sándor megalkotott: kibontani a népi szépségekből azt, ami mai emberségünk szépségeit szólaltatja meg. A gyökértelen formai játék helyett, a népben gyökerező s évszázadok alatt csiszolódó formák új tartalommal való felerősítése vágya Németh Jánosnak."

László Gyula kiállítás megnyitója 1961. április 30-án a zalaegerszegi múzeumban.

72. Váza, 1958 körül (fedőmázas kerámia, 16 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona)

„Az ördög és az öregasszony egyességet kötött: ha az ördög egy éjszaka körbe szántja a nagyharsányi hegyet, megkapja a lányát. Az ördög befogatta a kakast, a kecskét, a macskát és szántott. Az öregasszony éjfélkor kitekintett az ablakon, látta, hogy az ördög az utolsó barázdákat hasítja, cselhez folyamodott. Kukorékolt, hadd higyje az ördög: hajnalodik. Kukorékolt erre a környék minden kakasa, az ördög meg ledobta az ekét a hegy csúcsáról, a három állat heggyé változott, ebből lett Göntér, Beremend és a villányi hegy, ő maga meg leugrott a csúcsról, s ahol befúródott a földbe, ott fakadt fel a harsányi büdös víz. Így tudta meg a népmese, így írta meg Pákolitz István versében, így mintázta meg a harkányi fürdő falára Németh János.

Vagyis *nem így,* hanem *ezt* írta át a kerámia nyelvére. A mese logikai, epikai, történeti összefüggései természetesen elmaradtak, s helyettük duzzadó formák nyugalma, negatív formák ijesztő üressége, megdőlt és egymásra zúdított alakzatok feszültsége váltotta fel. Fáké, úgy hogy a népi ábrázolásból

ismerjük, míg a macska és az ördög Hyeronimus Bosch látomásaival vetekednek. Kakas tarajában, kecske szarvában, macska szemében a kerámiában járatlan is felismerheti a korongolt formák szabályait, s ha innen elindulva, már nem csupán arra az élményre figyel, amely pontosan megfelel a mese nyújtotta izgalomnak, akkor nyomon követheti a teret formáló művész módszerét: hogyan lett a népmeséből egyetemes értékű, korszerű kerámia.

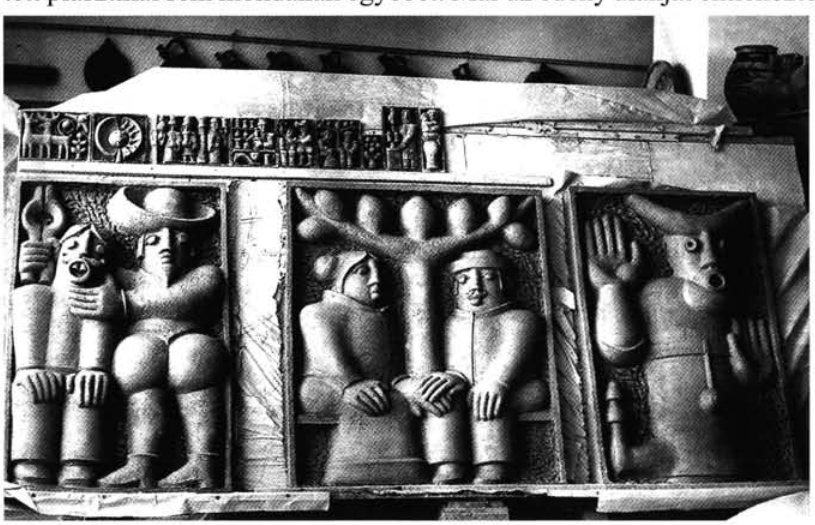
... Németh János formaalkotásában visszatért a korongon képzett hengerig, kúpig, gömbformákig. A korongozás lehetőséget ad arra, hogy minél nagyobb méreteket csinál, annál jobban kifejezhesse magát. Ami kicsiben csak jelzés, az nagyban tiszta forma s elveszti egyedi értelmét. A falevél, a gyökér, a hal, a madár olyan formákká oldódnak fel, melyeket már csak együtt s egymáshoz képest értelmezhetünk, tehát nemcsak gyökérnek vagy halnak. A zalaegerszegi uszoda húsz méteres frízén a mitológiai alakok, a tenger állatvilága, a hold, a nap és a víz felborzolt agyagának kékje együtt példázzák az ember, föld, víz, égitestek nagy egységét, s az alapformák játéka a lebegést, siklást, a kiemelkedés és alámerülés örök változását, a víz folyásával az idő múlását sejtető magunkra eszméltető valóságát.

Ez a szemlélet a zalaegerszegi tanács kórházának folyosóján Hyppokrates gyógyító kezének, a fogász, borbély figaró-szakállának, vagy éppen doktorok és tégelyek egyetlen értelmében úgy válik egyetemessé, hogy a horizontálisan osztott tér alsó formái átmennek a felsőkbe (életfa, gyógynövények), s míg tartalmilag a születés, elmúlás, föld, ember, tudás, természet, mindenség egységét példázzák, a bőséget sugárzó formák maguk a vegetációt, az élet értelmét...

73. A harkányi dombormű ördögalakja, 1970 (fedőmázas kerámia, 100 cm)

A plasztika dekoratív értékét tartalma adja, tartalmát dekoratív elemei tolmácsolják. Új korsóinak román kort idéző s kis méretük ellenére is monumentális erejű, fazekasedények formavilágában felépített plasztikái sem mondanak egyebet. Már az edény alakjai emlékeztetnek a felületképző figurára, s míg karaktert hordozók, funkciójukat is jól betöltők. Ezzel valójában elmondtuk Németh Jánosról, ami a tolmácsra hárul. Emlékeztessük jellemzőire: hagyomány, örökség, anyagismeret, formabőség, életigénylés, erő, funkcionalitás, monumentalitás, korszerűség, hűség önmagához, művészi tisztes jóakarat társadalmához – és ebben minden benne van."

74. Műtermemben: készül a zalaegerszegi kórház domborműve, 1975

Koczogh Ákos
(A kecskeméti kiállítás katalógusa, 1976)

„Németh János fazekascsaládból származik. Ez a tény akár életrajzi adat is lehetne, ha Németh János – történetesen – festene, vagy – uram bocsá' – a hollóházi porcelángyárban formaterveket készítene. De Németh Jánosból nem festő lett: az Iparművészeti Főiskolára járt és – Borsos Miklós meg Gádor István növendékeként – maradt az, aminek indult: diplomás iparművészként is fazekas. A mestersége elhalásáról szóló elméletek és a design térhódítása korában minden művét kézi korongolással készíti.

Mert mit látunk a Műcsarnokban? Korsókat és fedeles edényeket, feszületeket és fali tálakat. Legfőképpen azonban szobrokat: térplasztikákat és domborműveket. Méghozzá: sárgásbarnára égetett agyagból, többnyire máz nélküli kerámiából. Művészetének valóságos szimbóluma – egyszerre jelzi a fazekas örökséget és a szobrászi jelent – az a kétméteres plasztika, amelynek edényhasából emberpár bújik elő. A harangforma mintegy a lány szoknyája, a kompozíciót tehát szerves és szellemes egésznek érezzük, akár gyönyörködhetünk is benne.

75. Kanonok korsó, 1962, Kóbor Tibor gyűjteménye, (mázas kerámia, 48 cm)

... Finom és kaján irónia jelzi: régi történeteket látunk. Mesék és mesebeli figurák, a falusi élet népköltészetből ismerős jelenetei elevenednek meg Németh János feldolgozásaiban. Mintázás közben pedig az úgynevezett primitív kultúrák és az archaikus szobrászat emlékei vezetik kezét. Csak néhány sajátosságát említek: reliefjeit – az egyiptomi művészet hatása alatt gyakran a legnagyobb felületek törvénye szerint alakítja, azaz minden elem a legkarakterisztikusabb oldaláról mutatkozik meg. Az edények ormótlan bája románkori akvamanilékra emlékeztet; az egymásra fűzött figurák gótikus épületdíszítmények tanulmányozásáról vallanak; az arcok maszkszerű megjelenítésén a néger plasztika hatása érződik.

Miért eklektikus hát ez a vállalkozás? Nem azért, mert Németh János stílusokat kever, hiszen bravúros leleménnyel fedezi fel a legkülönbözőbb korok művészetében a közös szemléletet. Még csak azért sem marasztalhatjuk el, mert nem lett belőle formatervező. Mondhatnánk: száz évvel ezelőtt a fazekasság élő iparművészet volt, a ma követelményei viszont mások, a mai iparművészet – a formatervezés új népművészete – szükségszerűen a gyárhoz kötődik. De efféle szemrehányásokat tenni értelmetlenség. Hiszen joga volt hozzá, hogy más utat válasszon, és más·utat is választott magának: szobrász lett belőle. Nem is akármilyen szobrász: a legrafináltabb művészek egyike, aki mindazt átvette a modern plasztikától, amit a modern plasztika vett át az ősi kultúráktól. Pontosabban: kizárólag ezt a dekoratív örökséget – a nagy fejeket, a bogyó szemeket, a dundi végtagokat, a kerek kebleket – vette át. Ez az illusztratív művészet bonyolult korunk ábrázolásával nem foglalkozik. Ezért mondhatjuk: Németh János: fazekas, aki nagyszerűen és élvezetesen reprodukál korábban már kitalált dolgokat."

76. Angyal és ördög butélia, 1970 (fedőmázas kerámia, 38 cm)

Vadas József, Élet és Irodalom, 1976. április 3.

Keresztury Dezső: Németh Jánosnak

Ahogy a gyermek kréta, szín, vonal
játékával formálja látomását,
amit az ős emlékezés sugall,
s ocsudó lelke friss napsugarán lát,
s bár a világot újraképzeli,
amit létrehoz: örök – emberi –

úgy gyúrtad a kezessé tett anyag
göröngyeit szép, értelmes formába;
ember-hasznúvá tetted az agyag
közönyét őseid, s magad szavára:
eszközül véve korongod, kezed,
égetve puha földből cserepet.

Nem volt elég, mi csak hasznodra van:
végtelen változata az edénynek;
új módokat kezdtél kíváncsian,
hogy azt fejezd ki, ami benned éled: –
s kiléptél, megcserélve birtokod,
a térbe, nem tudván, mi várhat ott.

A térben kínálkoztak a falak,
hívott a nagy forma, az önmagában
megnyugvó mű, a művészi alak,
mely mozdulatlanságából kiszárnyal,
és olyan ép marad széthullva is,
mint a remekbe koptatott kavics.

A tér tied. De vele be ne érd!
Ne hagyd kővé dermedni ifjúságod!
Hogy növény lehetsz, ne add semmiért:
nevelj lombot, erősíts törzset, ágat;
hazai földben vesd meg gyökered,
s hagyd benned játszani a gyereket!

Balatonfüred, 1986

„Németh érdeme, hogy sohasem akart más lenni, mint aki, s mást csinálni, mint amihez valóban ért. ...Nem a feltétlen újat akarás és a felszínen maradás foglalkoztatta, sokkal inkább a bensőtől vezérelt önmérséklet és önismeret. ...Németh János számára legjobbnak ígérkező programot állított maga elé. A korongozás mesterségét emelte olyan szintre, ahogy nála jobban aligha művelik mások. A korongolt alapformák kompozíciós rendje, formáinak alakítása már az önálló alkotó továbblépését bizonyította.

...Táblaképein, domborművein...kiegyensúlyozott, harmonikus rend, fegyelmezett monumentális nagyvonalúság jellemzi... Korpusza, Ádám – Évája rusztikus egyszerűséggel fogalmazódott, a román kori kőplasztika tömörségével rokon szellemiségű munkák ezek.

...A keramikusnak, szobrásznak egyaránt figyelemre méltó Németh János legnagyobb próbája figurális térplasztikái, kerámiaszobrai. Mindez az erény, ami rá jellemző, a kézjegy megbízhatóságával épített életút itt valamelyest leválik. A mesterségbeli tudás, a korongolás élménye végképp csak „csendestárs". A tér dimenziós törvényei, azok megragadása – a szobor szerkezetén keresztül – téri látást és építést igényelnek. Ezek az igen elhihető erejű és hallatlanul puritán szobrok természetes egyszerűséggel birtokolják mindezt. Az ülő, gondolkodó, alvó helyzetek egyfajta meditatív, befelé forduló állapotot, állandóságot sugallnak. Olyan természetes emberi gesztusok, amelyek méltósága szükségszerű; elkerülhetetlen kényszerük a kifürkészhetetlenségre figyelmeztet, bölcs belátásra, a titkok elfogadására. Az ókori szobrászat szellemiségét idézik anélkül, hogy azok akarnának lenni. A formák összefogottsága, zártsága a megőrzés és megtartás kikezdhetetlen biztonságával párosul. Az apró esetlenségek (kéz-, fej-, lábtartás) elvontságukban is örök emberit, eleven tapasztalást hordoznak. Nagyvonalú, erőteljes, gyakran groteszk formáik biztonságos térbeli kapcsolatok, amelyek jellegzetes, személyiségéből fakadó egészséges népi humort hordoznak.

Valószínű, hogy Németh János nem teremt iskolát. Az ő hitelessége egyedi és egyszeri. Életútja, szakmai programja és értékei azonban túlmutatnak önmagán. Bárki tanulságára szolgál."

Pilaszanovich Irén, Művészet 1988. 9. 51–54.

„...Ezek a több mint ezer Celsiuson kiégetett, s legalább ekkora eszmei hőfokon megálmodott és megformált figurák kihűlt agyaglétükben is megtartanak valamit a kemence melegéből.

Az ilyen nők vagy sellők köldökéből inni lehet – sőt ez elvárható –, kút mélységű és csendességű öbleik termékenység-mítoszok, barlangban fogant idolok képzetét idézik..."

Magyar Hajnalka, Zalai Hírlap, 1994. június 18. 7.

„...E kiállítás minden darabja egy igen egyéni látásvilágot bizonyít. Így építkezve, ilyen világra nyíló távlatú ez a pannon – ne féljünk kimondani – provincializmus. Oly ősi és egyszerű, akár a zala-vas-somogyi népmese, és olyan gazdag jelképeivel, színeivel, formáival, mint a világ minden provinciája, mint a Kodály–Bartók kutatta népdal, népzene. És oly tiszta, mint a természet, azaz a leggazdagabb művészet és líra. Németh János művészete ebben és ebből él. Műveivel tehát úgy idézi a provinciát, hogy Zalából Provánszot, Umbriát és Attikát is egyszerre vigyázza, mert a disznópásztor és felesége az ő világfája alatt egyszerre Ádám és Éva is. A Dionüszosz-korsó a becei bort hozza. Vénusz a balatoni kagylóból lép elő és Neptun szigonyával a Mihályhegy alatti jégtáblán rekedt negyven györöki halászt

hozza közénk. És a veszély fölött a szabadító angyalt is hozza. Az angyalt, azaz az anyagból, fából, kőből és a világ szép, de kegyetlen realizmusából az embert szabadító művészetet. Németh János kiállítása egyes darabjaival és összességében egyszerűségével és világos és derűs gazdaságával útravalónak ezt adja nekünk, mert az anyag mögött, akár az igazi költészet, azt a szellemet keresi, amely a világ és minden valóság igazi teremtője."

Takáts Gyula: Németh János művészetéről. Megnyitó a Zalaegerszegi Hangverseny- és Kiállítóteremben rendezett kiállításon, 1994. június 3. Új Ember. 1994. június 6. 5.

Juhász Ferenc: Őseremtő boldog áldozat. Németh János a Föld-Ember (részlet)

„Akár a föld. Mert Németh János, akár a föld. Mert a földben minden ott van. Minden élet és minden halál. Nemcsak a mérhetetlen tömegű mikroorganizmusok. Kövek, sziklalemezek, temetők, gyökerek. A földben a zene is, a jaj, a dübörgés, a repedés-vágy, a láthatatlan lantok uszony-vonulata, az átok, az üdvözülés, a gigász-súly kín, a pokoldörgés csönd-zuhataga. A föld önmagából mindent fölépít és sötét zárt anyagában mindent lebont. Segíti a víz, segíti a fény. A föld: minden keletkezés és minden megszűnés.

...Mert Németh János: Föld-Ember! Maga a föld. Maga is föld. És munka-anyaga is a föld: sár, agyag. És az emberiség őskora, az ember-tartomány ókora is Németh János. Amikor a cserép, amikor az égetett agyag! Amikor a sár meg a tűz találkozása! Amikor teremtmény lett az emberkézben a sár. Amikor szentté szilárdította a megformált sarat a tűz. Mint mikor szentté borostyánosodik az embertestű áhítat, gyötrelem, szenvedés. Amikor a sárból alakot formált az élethasználat, idő-tudat, jövő-akarat: edényt, mítosztestet, mitikus szellemcsoportot megtestesítve. Mint Isten agyagból az embert az ős-mítoszban. Amikor a kiégetett agyag lett: vízedény, gabonatartó-edény, földből fa-agyarral kikapart, bokorról-kézzel szedett magok, gyümölcsök, gumók, lárvák edénye, szűrő-lap: likacsos agyag-deszka, főzőedény. És halottas-edény. Halott emberszívek, kézzel, tűvel, kanállal kikotort emberi belső-részek öröklét-tartálya, rothadás-korsója, hamvak halotti urna-háza, amikor kancsók, vázák, korsók, üstök, fésűk, evőeszközök, fazekak égetett sárból, szent kanopusz-edények, holttest-rész urna-korsók.

...Németh Jánosról beszélek most is, az emberiség égetett agyag-múltját idézve. Mert Németh János az emberiség egyik történelme. Műve: az emberiség-történelem agyag-hűsége. Mert az agyagban megtörtént ihlet az emberiség egyik történelme. Egészen máig. A huszadik századig. A huszonegyedik előtt. Még mielőtt fölrobban a Föld. És világhaláltartály lesz a cseréppé égett Földgolyó. Vörös cserépkoporsónk. Ó, milyen közel a távol! Ó, milyen ma a múlt! Gyermekkoromban még én is cseréptányérból ettem, csöcsös cserépkorsóból ittam, pricedliből: ahogy nálunk mondták, cserépbögréből ittam: kamillateát, hagymateát, dióhéjteát, hársfateát, cikória-kávét. És cserépköcsögben volt a szilvalekvár, a disznózsír, a tej, a méz, a lépesméz, aszaltszilva. Németh János azt csinálja: ami a maradandóság. Maradandóságot teremt az ősanyagból. Vidámat, játékosat, monumentálisat, figurákkal-pezsgőt, alakokkal-tenyészőt, szomorút, szentet, táncosat, halál-ünnepestét. Németh János tudja: csak ami tündér-vonulatában halandó: az a megmaradásban nem-múlandó. Mert föld. Mert égetett föld. Mert sár, mert agyag. Mert létezés-ősanyag. Születés, temetés. Üdvözítő üdvösség, hiszen teremtés."

Napút 5, 1999. június, 49–51.

„Minden itt kezdődött, a zalai dombháton, a szelíd gesztenyéseket bújtató völgyekben. Abban a hullámzásban, amely természeti tünemény, ám magával ragadja a lelket is. Kemény, tiszta formák – mintha az egész dombság egy csöcsös kancsó volna –, és mégis lebeg minden. A teremtőerőnek köszönhető mindez, a Fennvaló akaratának, hogy súlyos, égetésre megérett agyag – épp a formázó kéze által – lassan kezdi magába szívni az alkotó lelkületét is. A hajdani kisfiú, az ősök mesterségét – művészetét – folytató Németh János ezzel az életre szóló gyurkálással megteremtette a maga Kozmoszát.

Kitartó munkával, a szépség igézetében élve.

...Ám ennek az égetett agyagvilágnak lelkülete van. Lelkülete? Csöndes mosolya. Az átszellemült anyag valamiféle mítoszi erő révén így válik egy bölcsességet sugalló életforma esszenciájává.

...Németh Jánosnak, az isteni sugallatot meghalló s aszerint cselekvő Föld-gyermeknek sikerült valami: a kerámia – mert esztétikum teremtő alázattal – szoborrá varázsolása. Ez a szobor – akár tíz-húsz centiméter, akár torony magasságú - megteremti maga számára a teret. Álljon köztéren, parkban, középületek falán vagy díszítve akármelyik Kálváriát, arány, mérték, harmónia, a külső palást megett rejtező bölcselet és a szimbólumokban föltárulkozó életszeretet együttese. A magyar mitológiából ismert Nap, Hold, Csillag agyagban megformázott érzéki elem, nélküle szegényebb volna az életmű. Mint ahogyan a bibliai jelképek is tág világra nyitnak kaput.

...Bibliai hősök – Keresztelő Szent János, Assisi Szent Ferenc – hirdetik Németh János paraszt mitológiájának a Bibliával nem is keskeny sávban érintkező egyetemes igazát. A bot, az út, a küldetés attól szép, hogy a vándor nem csupán földi tájakon kalandozik, hanem föl-föllép ama bizonyos égi útra.

...Ha sosem láttad a zalai dombságot, a szelíd lankák ölelésére hívó hullámzását, nézd Németh János kerámia asszonyait, mindannyiunk ős-Éváit, s azonnal előtted e nem mindennapi univerzum létbölcselete. Ember és táj, ha jól gazdálkodunk érzékeinkkel, bennünk válik eggyé, csak át kell adnunk magunkat eme zseniális kerámiaszobrok igazságot sugalló révületének."

Szakolczay Lajos: Az agyag lelkülete. Németh János kerámiaszobrairól. Művészet, 1999. 39–40.

„...Nagy lélegzetű, ízig-vérig históriánk gyökeréig visszanyúló alkotás Százhalombattán, a *Makovecz Imre* megálmodta templom előtt elénk táruló *Csodaszarvas legendája* díszkút. A Hunor és Magor történetét megörökítő dombormű, érzékletesen mintázott, magyar motívumokkal gazdagon traktált részletekkel hűen idézi az eredetmonda légkörét. Az életteli plasztikán élményszerűen szüremlik át a népmesék, népballadák hangulata. Az igen összetett és felsőfokú művészi igénnyel megjelenített kompozíció középpontjában az ívó szarvas áll. Tervezői telitalálatként értékelhetjük társítását az elterülő, tükröző vízfelülettel.

Megjelenik a Nap-Hold motívum, az idő-halál-tudás jelképeként bagollyal, az életet, a kezdetet szimbolizálóan almával találkozunk. A párosan feltűnő életfa gyökerei erősek és mélyre ágaznak. Keleti szép örökségünk hagyott nyomot a csillagos, üstökös égbolt alatt álmot látó Hunor és Magor arcvonásain. A testvérpár összetartozásában lovaik lelkülete is osztozik. A lombkoronán kerecsensólyom ül. De Németh János nemcsak e nagy ívű mondát sűríti plasztikájába. Tehetségéből telik, hogy a város történelmi múltján is elidőzzék. A rómaiakig kalandozunk vele. Vízen úszó korabeli gálya mutatja, itt valamikor kikötő fogadta a hajókat. Zárómotívumként halomsírok emelkednek.

A mester szinte egész művészi tárházát felvillantja. Fontos megemlítenünk, hogy a köztéri feladatok, programok megoldásánál, tervezésénél és kivitelezésénél mindenkori méltó alkotótársa Szerdahelyi

Károly építész. Kettejük összehangolt alkotószellemét tanúsítja és dicséri a Galgamácsán megvalósított *Szent István emlékmű*. Az államalapító, korára utaló boltíves fülkében, naiv szentként jelenik meg, kezében karddal és kereszttel, palástján galgamácsai motívumokkal. A háttérben magasodó templommal összecsendülve ünnepélyes légkört áraszt, egyszersmind kijelöli a már említett uralkodó szellemi teret.

Ugyancsak a vallásos ember attitűdjét rejti a nemes egyszerűséggel mintázott *Szent István-portré* Mendén. A kereszt motívumos keretező vertvas diadalív arra a kemény és céltudatos tevékenységre utal, amely által a keresztény magyar állam megszületett. E Szent István-i kettősség – szelídség és szigor – érzékeltetése mindkét alkotó érdeme.

A millenniumi eszmekörben fogant Zalaszentmihály védőszentjének samott domborműve is. Szent Mihály az angyalok fejedelme, az Apokalipszis szerint az angyali seregek vezére, aki legyőzi az ördögöt jelképező sárkányt. Az emlékmű három csúcsíves elemből álló kompozíció, a közeli műemlék templom szentélyének gótikus ablakait ismételve átírt formában. A középső térfalba építve ölt formát az arkangyal szárnnyal, koronával, kezében pallossal, a lábánál heverő sárkánnyal. A csúcsívben Nap, Hold, és csillagok ragyognak. *Szent Mihály*, „ki olyan, mint az Isten" rendíthetetlen bátor harcosként, a hit fegyverével, a tisztaság páncéljában áll előttünk. A közel két méter magas figurában számos szimbólum egyesül. A főhős lángpallost markol, amivel kiűzte *Ádámot és Évát* a Paradicsomból, de megfelel az utolsó ítélet mérlegének is, melynek serpenyői döntenek az élők bűneiről és érdemeiről. A szent története mozdulatlanságába is belevéződött. Szigorral tart rendet. A formáknak hatalmuk van, s ez ma külön jelentőséget kap. Itt ugyanis a kuszaság, a formaanarchia idején és helyett a szélsőségeket szabályozó egyensúly irányít. A művön vallás, történelem, természet fonódik össze. A feltűnő csillagok a szellemi lény szférájára utalnak.

77. Szent Mihály arkangyal, Zalaszentmihály, 2001, emlékmű részlete (agyagmázas samott, 100×300 cm)

Németh János munkássága szerves egész. Láncszemként kapcsolódnak egymáshoz az egyes darabok, ugyanakkor azonban önálló műalkotások. Ennek a folyamatnak újabb opusa e népi ornamentikával gazdagított plasztika.

...A művész birtokosa és örököse egyetemes kultúránknak, aki agyagban hirdeti mondanivalóját. Egész eddigi tevékenységét nemzeti tradíciónk ismerete és tisztelete hatja át, melyet kollektív emberi szeretet és boldogságkeresés vezérel. Ez élteti és működteti elpusztíthatatlan műveit."

Benedek Katalin: A millenniumi eszmekör kerámiafüzére. Németh János köztéri alkotásairól. Új Balaton, 2002. március, 16–20.

„Történelmi emlékművet avatunk, a magyar história egy rendkívül nehéz, másfél százados korszakára emlékezünk, az ország sorsát meghatározó, fejlődését visszavető, maga után pusztulást hagyó, az országlakosságot megfogyatkoztató 150 esztendőre. Ugyanakkor a nagy emberi teljesítményekre, Dobó István, Balassi Bálint, Thury György, a két Zrínyi Miklós, a százezernyi névtelen végvári vitéz önfeláldozó hősiességére is. Az Egri csillagokra csakúgy, mint a mai megyei bíróság helyén állt egerszegi végvárra, melynek cölöpjei pár hónapja kerültek felszínre.

Önök előtt mégsem egy nagy pátoszú, romantikus, harcokat, párviadalokat, netán pusztulást idéző alkotás áll, hanem két művész – Németh János és Szerdahelyi Károly – kedves, kiegyensúlyozott gondolatokra serkentő közös műve. Nincsenek itt ágyuk, kardok, horkanó lovak és elszánt bajvívók. Olyan egymásnak feszülő indulatok sem, mint a közeli Kis makrancos alkotójának, Kisfaludi Strobl Zsigmondnak egri szoborcsoportján, a végvári harcosokén. A két művész a hetvenhez közeledők letisztult bölcsességével már tudja, hogy a históriákhoz másként is lehet közeledni. Ismerik a költői és történelmi igazságot:

A harcot, melyet őseink vívtak,
Békévé oldja az emlékezés.

Tudják, hogy a török elleni harc kegyetlen, kitörölhetetlen időszak volt, de már a költő Zrínyi sem engedte feldúlni Szulimán szultán Sziget melletti, türbéki sírhelyét. Kanizsa felszabadítása után negyedszázaddal a száműzött Rákóczi már török földön talált menedéket, s Rodostóban keletkezett a század magyar irodalmának egyik remeke, Mikes leveleskönyve is.

A török elleni harcok másfél százada sok szállal fonódott népünk életébe.

Eleink nemcsak rettegtek tőlük, hanem megtanulták a *kávé* élvezetét, a *töltött káposzta* elkészítését, a török *tarhanából tarhonyát*, a *duhánból dohányt*, a *dolomából dolmányt* magyarítottak, a lábravaló *papucs és csizma* nevével együtt ugyancsak török örökség. Szigetváron a keresztény hívők máig is török dzsámiból formált templomban imádják az Istent, a pécsi gyökerű Szerdahelyi Károly is a város főteréhez tartozónak érzi a törökök által Allah dicsőségére emelt, de immár három évszázada keresztény istenházat. Nem zavarja a hívő keresztényt, hogy a kanizsai templom szenteltvíztartója valaha mohamedán temetőben álló török sírkő volt. Unokáink az óvodában azt tanulták:

Gólya, gólya gilice, mitől véres a lábad,
Török gyerek megvágta, magyar gyerek gyógyítja ...

Kertünkben otthonos a *török szegfű*, s holnapután a Gébárti tónál a magyar állam ezeréves ünnepét köszöntő vigadalomban bizonyára nem sajnáljuk unokáinktól a *törökmézet* sem.

Városunkban sok polgártársunk neve megegyezik egy nép nevével. Az egerszegi telefonkönyvben legtöbben Horváthok vannak, aztán mi Némethek következünk, majd a Tóthok, de negyedikként – 73 előfordulással – a Törökök. A többi: Cseh, Rácz, Román, Orosz, Olasz, Lengyel, Jász, Kun együtt kevesebb, mint a török. A mellettünk lévő kis temető két sírboltján is a Török családnevet olvashatjuk. Ez is történelmi megbékélés.

A példákat még gyarapíthatnám, de mindez együtt talán igazolja, hogy a korszakra nemcsak hősi pátosszal lehet emlékezni. Olyan emlékművel is, amelynek tetején már békésen megfér a kereszt és a félhold, s melyen egy kedves, bumfordi török és magyar vitéz feje látható. Szigetvárnál is egymás közelében áll a hajdani két ellenfél, Zrínyi és Szulejmán szobra. A kereszt és a félhold egy haranglábacskát koronáz, amely akár a közeledő veszélyt jelzi, akár e liget egy másik pontján 1935-ben felépített, fél százada tönkrement – egykor a közeledő veszélyt jelző – haranglábra emlékeztet. Ott van egy Szűz Mária dombormű is. Akár a Szigeti veszedelem Jézust kiáltó hőseit idézi, akár azt, hogy e helyen a

18. század elején, a mai kápolna felépítése előtt állt egy kis templomocska, közelében remeték éltek, s ahova évenként búcsújáró zarándoklatot vezettek. Mi, régebben itt élők arra is jó szívvel gondolunk, hogy valaha az alsóerdei, padokkal körülvett tölgyfán függött egy Mária kép. Most itt ülhetünk le a közelébe.

Jobb oldalt a régi egerszegi népszokás, a húsvéti határjárás egyetlen szöveges eleme olvasható:

Sánc regiment, sánta kapitány,

Félre török magyar elöl, jön a vicispán.

Ma már ki tudná megfejteni e töredékes, kopott szöveg pontos értelmét. De tudjuk, hogy a határjárás ősi szokás, jóval régebbi a török korszaknál, a 16. században is megtartották. Összefüggött a tavasz ébredésének köszöntésével, a határjelek megújításának jogi tettével.

Aztán amikor ezekre már nem volt szükség, hiszen II. József óta térkép rögzítette azokat, a 19. század első évtizedeiben, a nemzeti romantika korában, amikor a Megyeháza körül a vár régi árkát is betemették, szép hiedelem kapcsolódott hozzá: a várost elfoglalni készülő törököt a húsvéti körmeneten nagy zajjal járó, ruhájuk alatt fegyvert viselő egerszegiek elrettentették. A kor szelleme adta e magyarázatot, s Vörösmarty is ekkortájt írta:

Régi dicsőségünk hol késel az éji homályban ...

Filológiai akadékoskodás ugyan fennakadhat a határjárás e magyarázatán, de a szokás, a népi legendateremtés, a költői igazság mégis csak hitelesítette. Így lehet e szokás felidézése a török elleni küzdelem emlékművén is. A szöveg alatt a dob bizonyára azért szerepel, mert a dombormű megformálója, Németh János több mint félszázada, kisdiákként még szorgos dobosa volt az innét induló határjárásnak.

Szép gondolatébresztő, hazánk és városunk múltjának több fordulatára is emlékeztető alkotással gazdagodott a város. Köszönet érte az Egerszeg arculatát négy évtizede nagy szeretettel, hozzáértéssel alakító Németh Jánosnak és Szerdahelyi Károlynak. Köszönet érte a várost irányító testületnek, amely e mű istápolásával is elősegítette, hogy pátriánk hatvanezer lakója ne csak jobban éljen, hanem jobban otthon is érezze magát e városban."

Németh József

(Elhangzott a török elleni küzdelem emlékművének avatásán, 2001. május 13-án.)

78. A török elleni küzdelem emlékműve, részlet, Zalaegerszeg, 2001, (agyagmázas samott reliefek, 75×60 cm)

Kostyál László

Németh János művészetéről

Kis, mokány ember. Arcát ráncosra cserzette az idő, az elmúlt csaknem hét évtized. Kétharmad évszázadnyi idő, a magyar nép zivataros századai közül való. Emberünk szeme élénken csillog, mindent észrevesz, mindent megvizsgál, mindent megjegyez. Lát minden láthatót, s néha látja a láthatatlant is. Tekintete nem hidegen vizsláló, mindig melegséget, jóindulatot hordoz. Mondhatnánk úgy is: szeretetet, belülről fakadót. Németh János tudja, hogy e nélkül is lehet ugyan élni, de nem érdemes. Tapasztalatból tudja. Fejében, szemében, ujjaiban, zsigereiben évezredek tapasztalata halmozódott fel, s vált a sajátjává. Tudja így azt is, hogy a művészet egyik legfontosabb alkotóeleme a szeretet. A szakma szeretete és az ember szeretete. Ha e nélkül készül a mű, valami megfoghatatlan hiányérzetünk támad előtte. Nagy titok ez, igazából nem is tanítható, szívből kell buzognia. Ez lesz a szobor vagy kép hatásának sava-borsa. Évezredek művészetének leszűrt, elrejtett, s mégis érzékelhető titka ez, amit Németh János alkotásai ugyanúgy sugároznak, mint az etruszk kerámiák, a monumentális reneszánsz szobrok, vagy a göcseji pásztorfaragók munkái.

A Pápáról Egerszegre származott, egykor talán csakugyan német család felmenői a harmadik generációig a kerámiával foglalkoztak, ismerték az agyag minden csínját-bínját. Kályhások voltak, nem gerencsérek, s közülük is a legjelesebbek közé tartoztak. Németh János Gábor nevű nagyapja messze környék legismertebb kályhásmestere volt. Műhelye az otthonául választott várost, Zalaegerszeget a mesterség jelentős központjává avatta, az itt készült kályhákra a Nyugat-Dunántúl számos kastélyából is érkeztek megrendelések. A nagy történelmi stílusok és a népi szemeskályhák hagyományait egyaránt felhasználó, a millenniumi kiállításon aranyéremmel elismert kályhásmester nagy megbecsültségnek örvendett. Műhelyét halála után fia, id. Németh János örökölte. Itt ismerkedett meg az agyaggal az ifjabb Németh János is, s talán a különböző korok és kultúrszintek alkotói mentalitását szintetizáló hajlama is ide vezethető vissza. A kerek kályhák a műhelyben – nagy, másfél méter átmérőjű korongon, egyben készültek, s csak az égetés előtt kerültek feldarabolásra. Éppen ugyanúgy, ahogyan ma az egykori kályhásivadék nagyméretű domborművei. A különbség a technikában csupán annyi, hogy a reliefeknek az egyes rész-elemei kerülnek le a korongról, s egészítik ki egymást ízes kompozícióvá. A gyökerekhez való ragaszkodás Németh János esetében egyértelmű, technikai téren jelképesnek is tekinthető. A jelkép az ősök bölcsességére utal, amit mindig elismer, tisztel, felhasznál, ápol, és lehetőségei szerint kiegészít. E tág értelemben vett, tapasztalaton és hiten alapuló bölcsesség azután művészi tehetsége által megtermékenyítve alkotásainak kifogyhatatlan kincsesládájává válik.

A szellemi kincsestár alapvető rétegét a népi kultúra alkotja. Göcsej föld- és erdőszagú, titkokat rejtő, legendákkal átszőtt dombjainak népművészete és hitvilága, az itt lakó egyszerű emberek generációk hosszú során át felhalmozott bölcsessége. A földet művelő paraszté, a botjára, csutorájára csodálatos díszt faragó pásztoré, a szépen csengő edényeket remeklő fazekasé, a primitív voltában is tökéletes bútorokat összeállító asztalosé vagy a borzongató regéket mesélő öregemberé. A betűt – televíziót, számítógépet, mobiltelefont stb. – sokszor nem ismerő embereké, akik valamilyen titokzatos módon mégis tökéletesen, helyes értékrendet kialakítva, a jót és a rosszat nevén nevezve tudtak eligazodni a világ-

ban. Németh János elleste tőlük természetességüket, közvetlenségüket, jelképeiket. Megtanulta, hogy rohanó, a tűnő időt megragadni egyre kevésbé tudó világunkban is vannak állandó értékek, amelyek nem függnek a változó korok illékony eszméitől, mert felettük állnak. Elsajátította spekulációtól és sallangoktól mentes látásmódjukat, amellyel a látott dolgokat a maguk vaskos valóságában ábrázolják, és nem elmélkednek térbe helyezésen, kompozíción, árnyaláson és hasonló úri huncutságokon. Nem ismerik Brunelleschi tudományosan megszerkesztett perspektíváját vagy Tiziano koloritját, motívumaikat, figuráikat „csupán" úgy ábrázolják, „ahogyan kell", de mégis hozzájuk hasonló meggyőző erővel. Ugyanezt az akadémikus európai szemlélettől eltérő lényeglátást figyelte meg Németh később az egyiptomi és a mezopotámiai művészetben is, vagy akár a bennszülött népek ábrázolásain, és megfigyelése – akár a múlt század elején az avantgárd művészeket – megerősítette abban: jó úton jár.

Az ősforrás megtalálása – bár nem is nagyon kellett keresnie, hisz gyerekkora óta benne élt és lélegzett – biztos alapként szolgált az építkezéshez, vagy ha úgy tetszik, a kincsestár további rétegeihez. Az építkezésben, faragatlanságának cizellálásában, szemléletmódjának tökéletesítésében nagy segítségére voltak kiváló főiskolai mesterei, Borsos Miklós és Gádor István. Ők hamar felfedezték benne a csiszolatlan gyémántot, és megfelelő hátteret biztosítottak az előrelépéshez. Tanulmányai során szinte minden nagy korszak művészetében megtalálta a számára fontos, adaptálható és szintetizálható elemeket. Ilyen volt az egyiptomi szobrok zárt tömbszerűsége és időtlensége. Ezek nem a halandók, hanem az örökkévalóság számára készültek, nem is mulandó, földi dolgokat ábrázolnak, hanem a túlvilági lét hitt és remélt eseményeit vagy szereplőit. Bár másképpen jelenik meg, de ugyanez az időtlenségre és nyugalomra törekvés tűnik fel Németh János kerámiáin is. Iziszből és Oziriszből Ádám és Éva lesz, Ádámból és Évából parasztember és parasztasszony, az örökkévaló Férfi és az örökkévaló Nő, a lényegét tekintve megosztott emberi lény egymásra utalt, csak együtt létezni tudó két pólusa. Egyiptom jelképe, a szfinx Göcsej egyik jelképeként szarvassá változik, lényében őrizve a távoli totem-ős ködbe vesző emlékét.

Hasonló, reveláns elemet jelentettek a krétai-görög kultúra hatalmas, olykor ember nagyságú amforái. Bár a népi fazekasság is ismer számos nagyméretű edényformát, ezek monumentalitásukban nem közelítenek ezekhez a szinte szobrászati hatást keltő amforákhoz, amelyek ráadásul a kiégetett agyag rusztikus felületét nem fedik el mázzal. A karcsú, tömegükben lenyűgöző hatású edények óriásira nyitották a mindenkori keramikus látóterét. A technika oldaláról ezt tovább tágították az etruszk kerámiaszobrok és épületplasztikák, amelyek készítésekor a korábban nemtelennek tartott agyagot rendelték a sokszor szakrális mondanivaló hordozójául. Ennek fényében a keramikus és a szobrász fogalma összemosódik, az egyik nem tartható „csupán" használati tárgyakat készítő mesterembernek, a másik pedig elvont tartalmat nemes anyaggal kifejező művésznek. Az is egyértelművé vált, hogy a jól mintázható és viszonylag könnyű kerámia számos tulajdonságában versenytársa lehet a súlyos és nehezebben faragható kőnek.

A klasszikus stílusok esetében a minden részletre odafigyelő tökéletességre törekvés keltette fel Németh János figyelmét, az az igényesség, amely a történelem folyamán először a természet „hibáinak" kijavítását tűzte – mi már tudjuk: önámító módon, elérhetetlenül – zászlajára. Talán ennél is fontosabb volt azonban számára a korai középkor művészete, amely a látható helyett a láthatatlan valóság megragadására és ábrázolására törekedett. A szobor vagy kép által megjelenített figurák tulajdonképpen utalások és szimbólumok, amelyek a néző figyelmét az elvont, szakrális tartalmakra irányítják. Ennek következtében a kompozíciónak – akárcsak Németh kerámia-reliefjein – nincs közük a valós látványhoz, térbeli szerkezethez, színvilághoz. Az elvonatkoztatás azonban nem önmagáért való, hanem a célnak alárendelt, ezért kiindulópontja éppen ellentétes a huszadik század absztraháló törekvésével.

Kiindulópontját tekintve közelebb áll hozzá a következő meghatározó korszak, a manierizmus és a barokk emblematikája és szimbolizmusa, amely viszont a reális, valós látvány illúziója mögé rejti – jelképek, allegóriák formájában – a valódi, mélyebb jelentést. E folyamatnak és a népi művészetnek a gyökerei megegyeznek, és e felismerés szintén nagy jelentőségű volt számára. A múlt század művészetének szerepe mindezek mögött lényegesen csekélyebb, elsősorban a formai összefogottságra és koncentrált lényeglátásra való törekvését használta fel.

A művész lelkületéhez ezek mellett közel áll a göcseji embernek a hétköznapokat átszövő vallásossága is. Megfeszített Krisztusai, Madonnái, szentalakjai nem elvont misztikájú, anyagtalan – és ezáltal elérhetetlen – lények, hanem az életben nagyon is jelen lévő, vaskos, súlyos figurák, akik „szentségük" dacára együtt élnek, lélegeznek, izzadnak, adott esetben szenvednek az egyszerű emberekkel. Nélkülöznek minden arisztokratizmust, természetes közegüket a parasztok közelében találják meg, akik rendes körülmények között az anyagukul is szolgáló földet megművelik. E vallásosság a teológusok sokszor dogmatikus hitének csupán távoli, az ősi hitvilág elemeivel átszőtt, a transzcendencia köznapi megtapasztalásain alapuló lecsapódása, amely azonban generációk hosszú során át az emberi élet szilárd vezérfonalának bizonyult.

Íme, előttünk a recept. Bár lehet, hogy a fűszerek sora nem teljes, de már közel járunk az ízek titkának megfejtéséhez. Az alkotóelemek feltárása azonban a titoknak csak az egyik részét világítja meg. A másik az arányokban rejlik, s ennek feltérképezése még bonyolultabb, hiszen ezek az idők folyamán változtak. A népi ihletettségű alap, a korongolt elemekből – hengerek, kúpok, halmok, karikák és metszeteik – való építkezés állandó, a fenti elemek érvényesülésében azonban hangsúlyeltolódások figyelhetők meg. A korai pályaszakaszban jelentkező többszínű máz-használat így visszaszorult, és az anyagszerűség hangsúlyozása mellett az alkotások árnyalására is alkalmas fedő-agyagmáz alkalmazásában állandósult. Végérvényesen lemondott a művész az eleinte fel-felbukkanó perspektivikus kompozícióról, ennek helyét a jelképes elemek egységes szerkezetben egymás mellé rendelt struktúrája vette át. Letisztult és kikristályosodott a jelképrendszer, rögződött a motívumok (nap-hold, repülő madarak, virág, szarvas stb.) szimbolikus tartalma. Mindez alátámasztja a régi igazságot: a legjobb recept sem ér sokat, ha a szakács nem „főzi bele" saját egyéniségét is az ételbe. Másképpen fogalmazva: összetevő elemeinek vizsgálata révén csupán felszínesen érthetjük meg Németh János művészetét, hisz annak lényegi elemei a művész egyéniségéből fakadnak, amihez konkrét alkotásai előtt állva juthatunk közelebb.

79. Déli földrész, 1971, (fedő- és agyagmázas kerámia, 29, 5×41, 5 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona)

A hatvanas évek közepének egyik legsikerültebb remekműve a *Déli földrész*. Ezen a kisméretű domborművön egy, a hullámzó tenger habjait hasító vitorlás hajót látunk az előtérben, fedélzetéről szakállas férfifej kémleli a távolt. A hajót három játékos hal kíséri, a messzeségben feltűnő – és a képmező jobb felső sarkát éppen kitöltő – sziget pálmafái között feltámasztott fejjel, időtlenséget sugallva hasal egy bennszülött. A tenger hullámai kék mázzal színezettek, a hajó és a sziget őrzi a kerámia

barna színét. A kompozíció még alapvetően a perspektivikus elvre épül, a sziget és a rajta lévő fák a hajóhoz és a halakhoz képest kicsinyek. Az egyes motívumok között ugyanakkor erőteljes aránytalanság figyelhető meg, a távlat érzékeltetésére való törekvés mellett az önálló jelentést (is) hordozó képi elemeket a művész oly módon rendeli egymás mellé, hogy méretük tartalmi hangsúlyukkal is összhangban álljon. A formáknak a metszett forgástest voltukból adódó erőteljes plaszticitása és hullámzása különös bájt kölcsönöz az alkotásnak. A megrontó civilizációtól távoli, érintetlenségükben az örökkévaló békességet sugárzó paradicsomi szigetek felfedezése és – egyéni – meghódítása Gaugin óta nosztalgikus vágya a művészeknek, de mint gesztus, ugyanakkor szimbolikus is: a művészi egyéniség akár a társadalomtól független érvényesítésének jelképe. E szabadságra utal a tengerben úszkáló három hal, de a két ábrázolt figura is: az egyik törekedik feléje, míg a másik számára már ez a természetes állapot.

Németh János kerámia-szobrainak fontos darabja az egy évtizeddel későbbi, már „csak" sötétbarna agyagmázzal színezett *Egy lovon*. Ketten ülnek a ló hátán, az ember lovagló ülésben, „férfi módra" üli meg a hátast, az asszony oldalt, mintha széken ülne, kezeivel az ölében, a férfinak hátat fordítva. Mindketten magas gallérú, polgári ruhát viselnek, a férfi még keménykalapot is. A ló rövid, hengeres lábakon álló, kicsiny fejű, gömbölyded jószág, arányai gazdái tömzsi lábaihoz illenek. Az emberpár satnya alsóteste és a ló jelzésszerű megformálása hangsúlyossá teszi a férfi és a nő büszke, merev, hideg tartását. Közös lovon ülnek – talán éppen ez az a bizonyos túrós hátú? –, egy irányba is haladnak ez által, de már régen nem élnek közös életet, másfelé néznek, másra utal ülésük is, egymáshoz a közös lovon túl nincsen közük. Az évek múlásával egyre jobban elhidegül, kiüresedik kapcsolatuk, bár a felszín mást mutat: a látszathoz tartják magukat – hiszen egy lovon ülnek. A zárt, kerekded, tömbszerű, önmagukban szimmetrikus formák és a pufók arcok népiessége kiegyensúlyozza a polgári viseletet, valamint a mindennapoknak a 20. századi kortünetként értékelhető elidegenedését és szekularizációját pellengérre állító művészi gesztust. Németh nagyon egyszerű eszközökkel nagyon mély problémát világít meg, amelyet a megfogalmazás könnyedségével tesz derűsebbé és emészthetőbbé.

80. Egy lovon, 1980 körül (agyagmázas samott plasztika, 80×55 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona)

Szintén a hetvenes évek alkotásai a hagyományos, illetve a modern ikonográfia szabályai szerint megfogalmazott *Életfa (Ádám és Éva) I.* és *II.* című nagyméretű falitányérok, amelyek a kimeríthetetlen férfi-nő kapcsolat egy másik aspektusát világítják meg. Az első tányér reliefjén a paradicsomi állapotot látjuk viszont: a középre helyezett életfa két oldalán, tükörképes helyzetben, egymás kezét fogva ül a ruhátlan emberpár. Az idillt a fa törzsére tekeredő, emblematikus motívumként is felfogható kígyó töri meg, amely már az ős-tökéletességnek ebben a nosztalgikus állapotában elhinti a kísértés és a viszály magvát. A másik tányér az első emberpárral szembeállítva a negyedszázaddal ezelőtti Ádámot és Évát mutatja: az életfa helyén egy lemezjátszó lejátszó-karja és korongja jelenik meg, aminek két oldalán két hippi

81. Életfa (Ádám és Éva) I., 1980 körül (agyagmázas samott, 54,5 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona)

kuporog: hosszú hajú, bajuszos-szakállas, magas sarkú csizmát viselő fiú és hosszú hajú, csizmás lány. Az első emberpárt Isten adta egymásnak és kötötte össze, ezért ülnek az életfa mellett, hisz kapcsolatuk egy életre szól. A modern kor emberpárját a szórakozás igénye és a vágy rendeli egymás mellé, kapcsolatuk csak addig tart, amíg lejár a lemez. Az első emberpár ruhátlansága és maga a fa az időtlenséget tükrözi, a mainak öltözete és életfa-pótló zeneszerszáma kor- és nemzedék-függő, azaz mulandó. A két tányéron két értékrend, két világ néz egymással szembe. Ha azonban mélyebbre ásva a következő jelentésréteget vizsgáljuk, már nem az antagonisztikus szembenállást látjuk, hanem egy folyamat első és utolsó állomását, a génjeiben determinált módon összetartozó férfi-nő kapcsolat ábrázolásának – kvázi – első és utolsó állomását. Ádám és Éva, valamint a modern hippi-pár között azonban ott sejthető minden kor misztikus vagy mesés emberpárja Izisztől és Ozirisztől kezdve Orfeuszon és Euridikén, Daphniszon és Chloén, Antoniuson és Kleopátrán, Lanceloton és Guinevrán keresztül Rómeóig és Júliáig, vagy Dantéig és Beatricéig. Birodalmak születnek és pusztulnak el, kultúrák követik egymást, önmagukat egyedül üdvözítőnek hirdető civilizációk alakulnak ki és tűnnek el a történelem süllyesztőjében, de a férfi és a nő összetartozása és egymásra utaltsága nem változik, mert az emberi életet – ezért az életfa – ez az összetartozás hordozza.

Németh János murália-sorozatának jellegzetes állomása a canberrai magyar nagykövetség egyik falát díszítő, 1990-ben készült *Folklór* (56, 58. fekete-fehér kép, 52. színes kép) című alkotás (kisméretű terv-változata a Göcseji Múzeumban). A domborművön a művész ragyogó, tömör összefoglalását adja a magyar népi motívumoknak, életformáknak, hiedelemvilágnak, élettérnek. Jobboldalt hagyományos, hímzett, ünneplő paraszti ruhát viselő emberpár áll a virágos mezőn, ők ketten tartják a virágzó életfát, melynek középső ágán a magyar címer díszlik. Az asszony mellett faragott kopjafa utal az elmúlt generációk sorára (íme, a magyar népi Ádám és Éva), föléje emelt kezében kendőt tart. Baloldalt domboldalon legelésző nyáj, a subás, kampós botját fogó pásztor a dombháton heverész. A domb alján jellegzetes göcseji harangláb. A pásztor fölött a hold és a nap összevont szimbóluma ragyog (a sarokban), alatta csillag: az állandóság, az időtlenség jelképei. Előbbi felé kitárt szárnyú madár repül: ez köti össze a földet és az eget, a változót és az állandót. Az előtérben dúslombú erdő, hűs árnyában gondtalanul legelésző szarvasünő és pihenő bika (itt is megjelenik a hím-nőstény kettősség), a fák lombjai között kismadár énekel. Mindössze

82. Eletfa (Adám és Eva) II., 1980 körül (agyagmázas samott, 56,5 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona)

néhány motívum, és mégis az egész univerzumot hordozzák. A születés ugyanúgy ott van benne, mint az elmúlás, a hétköznapok ugyanúgy, mint az ünnepnapok, s a kettő ismétlődő láncolatában elrejtve az állandóság, egy népnek és kultúrájának folytonossága. Ilyen pompás megfogalmazását csak az adhatja, aki maga is részese, benne él, s a szíve csordultig van iránta.

A gazdag szimbolikájú alkotás a népi ábrázoló művészet logikájával komponál, térbehelyezést, távlatokat hiába keresünk rajta. Nincsen rálátás a tájra, csak horizontvonal (több is), nincs a mozdulatok térbeliségének a relief-technika által lehetővé tett kihangsúlyozása sem, vagyis mindent oldalról, jellemző nézetéből látunk. Az egymás mellé rendelt motívumok önálló, egyformán jelentős jelképeket hordoznak, így egységes képi struktúrába rendezésük helyett logikusabb és egyértelműbb is ilyen módon történő megjelenítésük. Ez persze nem a kompozíció, hanem csupán a perspektivikus, egy nézőpontú képszerkezet hiányát jelenti. A népi ábrázolások logikáját és tömbszerű, összefogott formáit ugyanakkor a méretekben, a sűrített tartalomban és a ragyogó képi szerkezetben megnyilvánuló „nagyszobrászi" megoldások hordozzák. E kettősség Németh János művészetének egyik legnagyobb titka.

Újabb fél évtizednyi ugrással, 1995-ben készült a zalaegerszegi egykori „ispita" (ma Postabank) épületének *Szent Rókus-domborműve* (47. színes kép). A mai banképület falán egykori funkciójának hivatott emléket állítani, erre utal felirata is (E HÁZBAN VOLT AZ ISPOTÁLY / 1848- 86 SZT. RÓKUS DOMBORMŰ / A POSTABANK ADOMÁNYA 1995). Szent Rókus nagykalapos, hosszú zarándokköpenyes öreg vándorként jelenik meg, jobb kezével embermagasságú botjára támaszkodik, baljával pestises lábsebét mutatja, övéről orvosságos tégely lóg. Mellette a neki betegségében élelmet hordó kutya ül, e mögött alacsony fa – tetején madárral – utal a szentet elrejtő erdőre. A felül félköríves tükörbe készült kompozíció felső részén három madár repül a napot és a holdat egyszerre jelképező gömb felé. Összekötik a földet és az eget, de utalnak az elröppenő, örökkévalóságba költöző lélekre is. Öregség, betegség, halál, gyógyulás, irgalmasság, élet, örökkévalóság... – ezeket jelenti az ispotály, és mindez benne van e nemesen egyszerű kompozícióban. Szent Rókus az egyik legtöbbet ábrázolt pestis elleni védőszent, ikonográfiája, szimbolikája a leginkább kikristályosodottak közé tartozik. Megjelenítését a hagyományok megtartásával és gazdagításával újrafogalmazni rendkívül nehéz művészi feladat, aminek Németh János könnyed eleganciával tett eleget. A szent legendájában is szereplő erdő fáját a tetején ülő madár életfává teszi, a szárnyaló madarak egyszerre utalnak az égiekre és az elmúlásra, a Németh művein szinte állandósuló nap-hold szimbólum az irgalmasság erényének elmúlhatatlanságára. A tradicionális tartalom az új megfogalmazásban olyan elemekkel bővült, amelyek azt az ispotály vonatkozásában árnyalják, illetve egyéni leleményt hordoznak.

A Németh János szobrai, kisplasztikái, domborművei, tányérjai, korsói, butéliái világában való további kalandozás hasonló felismerésekre vezetne. Vaskos, népies formáik gyakran ízes humorral fűszerezett, gazdag mondanivalót hordoznak, melyekhez a szimbólumokba belekódolt további jelentésrétegek társulnak. De már e néhány munka rövid elemzése is elegendő ahhoz, hogy művészetének analizált összetevői mögött kirajzolódjon a lényeg, napjaink egyik legjelentősebb magyar keramikusának művészi szemlélete és személyisége.

Így lesz lélekké az agyag:
Örökké szívünkben marad!

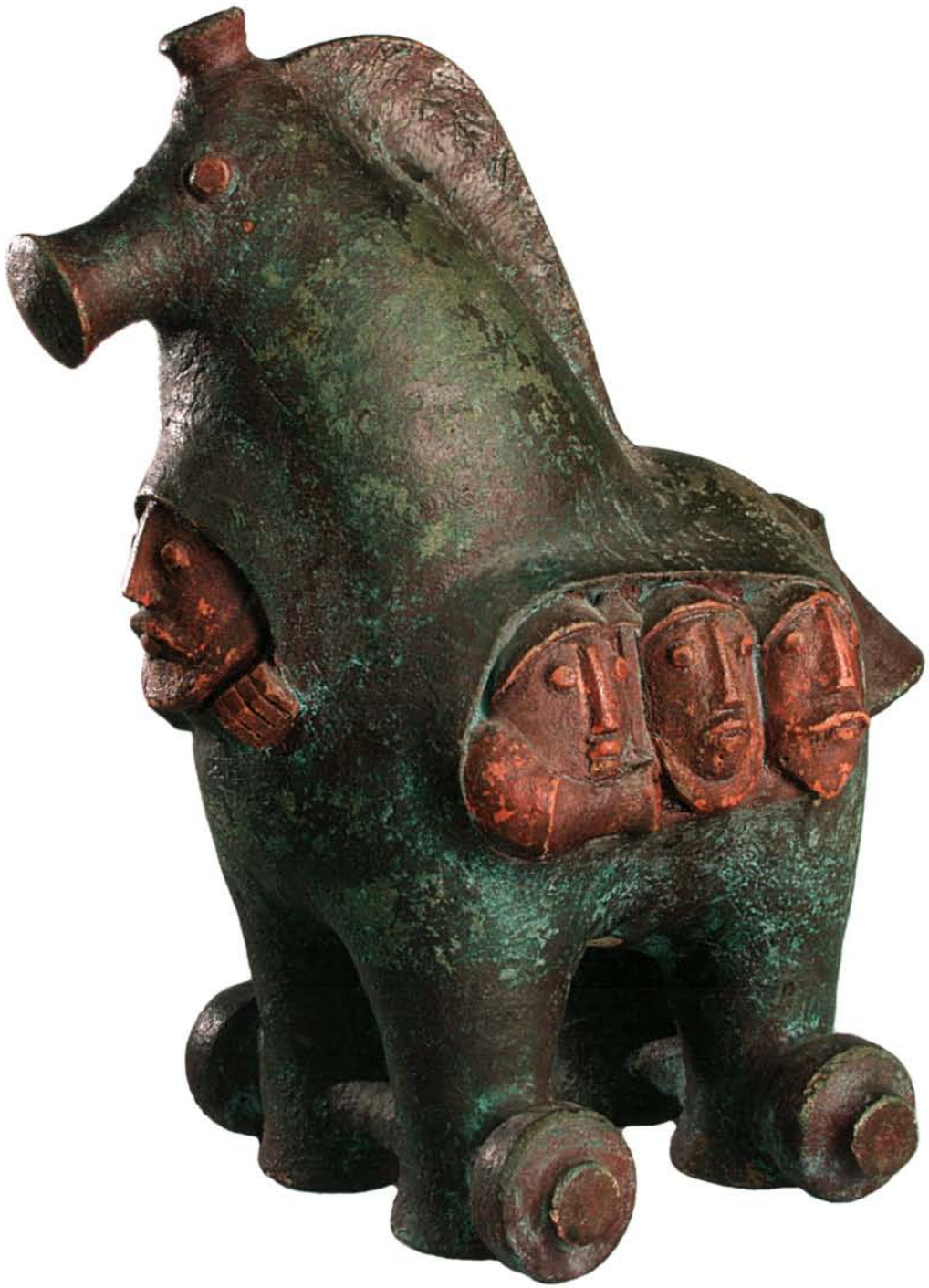
Keresztury Dezső, 1973

Németh János alkotásai (válogatás)

A művek többsége a művész birtokában van.

1. **Kakas** • 1959, fedőmázas kerámia, 78 cm. Az Iparművészeti Múzeum tulajdona

2. **Trójai ló** • (1968) 1988, fedőmázas kerámia, 45 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona

3. **Gyertyatartó** • 1980, feketére redukált kerámia, 55 cm

4. **Bogrács fedővel** • 1980, feketére redukált kerámia, 40 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona
5. **Bogrács fedővel** • 1980, feketére redukált kerámia, 43,5 cm, a Göcseji Múzeum tulajdona

6. **Ádám és Éva; Paradicsom butélia** • 1993, fedőmázas kerámia, 55 cm

7. **Korsó apostol figurákkal** • 1970, fedőmázas kerámia, 38 cm

8. **Ádám-Éva korsó** • 1988, fedőmázas kerámia, 57 cm
9. **Dionüsos-korsó** • 1983, agyagmázas kerámia, 48 cm
10. **Emese álma-korsó** • 2002, fedőmázas kerámia, 44 cm
11. **Korsó vadkacsákkal** • 1988, fedőmázas kerámia, 44 cm

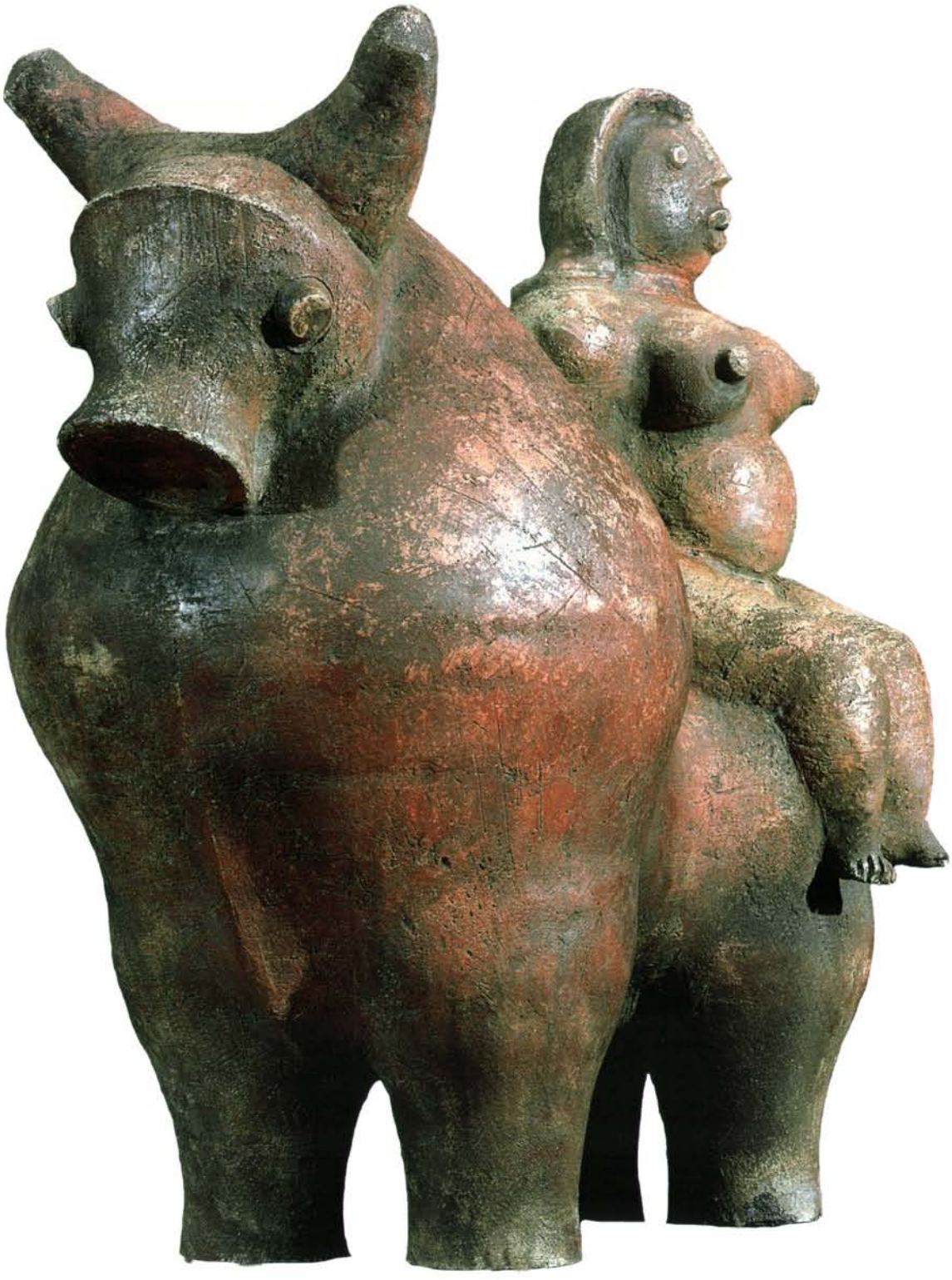

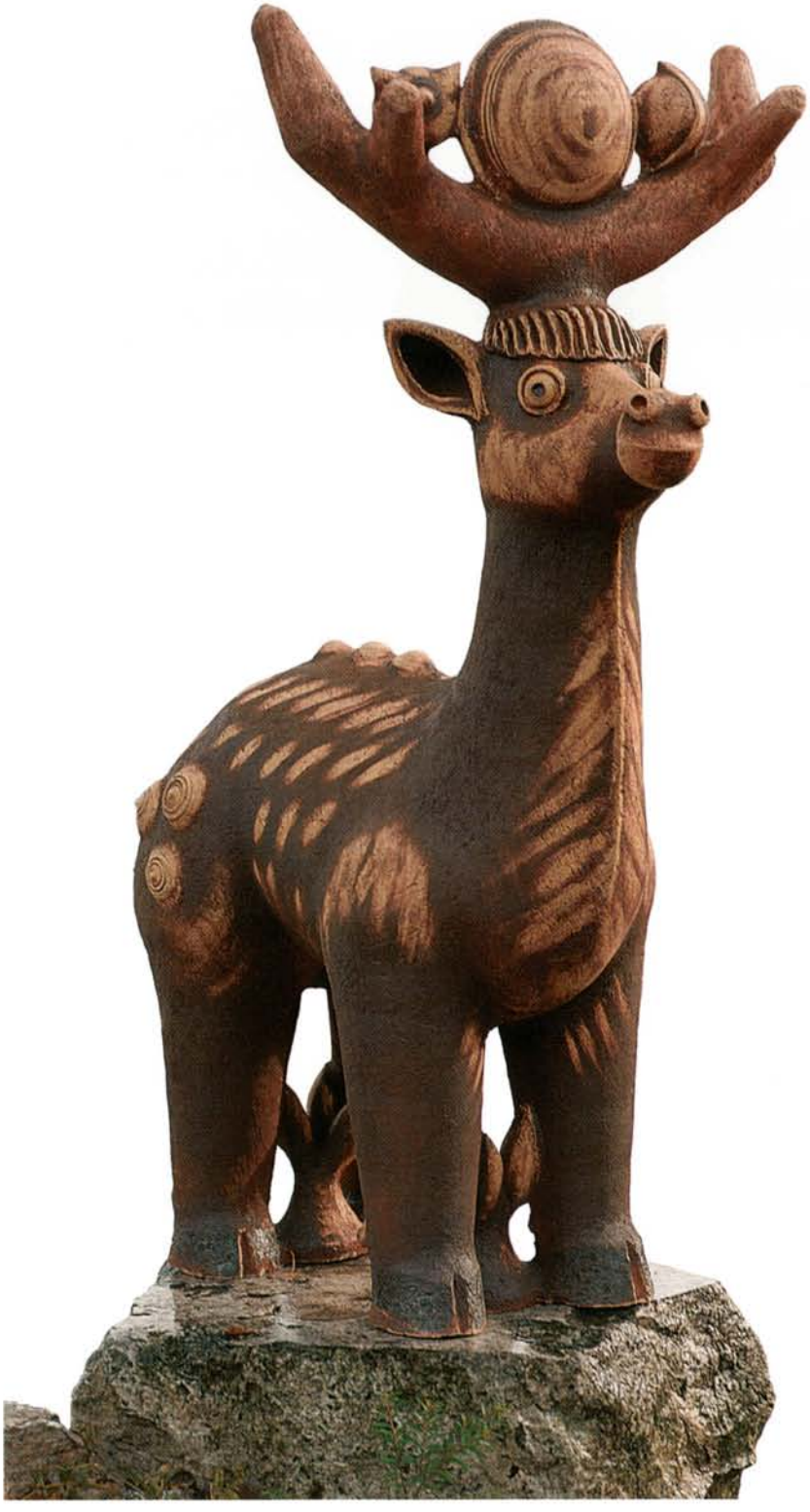
12. **Zala-korsó** • 1992, fedőmázas kerámia, 47 cm, Baki László tulajdona
13. **Korsó Betlehemmel** • 1992, fedőmázas kerámia, 47 cm, Baki László tulajdona
14. **Vérszerződés-korsó** • 1993, fedőmázas kerámia, 40 cm, Baki László tulajdona
15. **Hunor-Magor korsó** • 1993, fedőmázas kerámia, 42 cm, Baki László tulajdona

16. **Európa elrablása** • 1973, agyagmázas samott, 70×80 cm

17. **Kecske** • 1993, agyagmázas samott, 88 cm

18. **Csodaszarvas** • 2000, agyagmázas samott 100 cm, Ljubljana, Magyar Nagykövetség

19. **Oroszlán** • 1993, agyagmázas samott, 55×70 cm

20. **Meditáció** • 1986, agyagmázas samott, 74×49 cm

21. **Paradicsomkert** • 1986, agyagmázas samott, 70×46 cm
22. **Öregapám esküvője** • 1996, agyagmázas samott, 70×46 cm
23. **Kezdet** • 1986, agyagmázas samott, 70×46 cm
24. **Élet és halál** • 1986, agyagmázas samott, 70×46 cm

25. **Évszakok** • agyagmázas samott dombormű, Budapest, Magyar Nemzeti Bank Székháza, 80 cm

26. **Sárkányölő Szent György** • 2000, agyagmázas samott, 67 cm
27. **A Megfeszített** • 1993, agyagmázas samott, 67 cm
28. **Charon ladikja** • 1984, agyagmázas samott, 65 cm
29. **Szent Kristóf** • 2001, agyagmázas samott, 60 cm

30. **Műlovarnő** • 1993, agyagmázas samott, 116×80 cm

31. **Pihenő nő** • 1993, agyagmázas samott, 55 cm
32. **Gondolkodó** • 1993, agyagmázas samott, 55 cm
33. **Fekvő akt** • 1999, agyagmázas samott, 38×88 cm

34. **Assisi Szent Ferenc** • 1993, agyagmázas samott, 87 cm
35. **Keresztelő Szent János** • 1993, agyagmázas samott, 80 cm

36. **Sarlós madonna** • 1988, agyagmázas samott, 80×46 cm

37. **Pihenő nő** • 1990, agyagmázas samott, 50 cm

38. **Pihenő férfi** • 1985, agyagmázas samott, 50 cm

39. **Hunor és Magor** • a százhalombattai díszkút részlete, 2001
40. **Lovak** • a százhalombattai díszkút részlete, 2001

41. **Szarvas** • a százhalombattai díszkút részlete, 2001

42. **Triptichon** • Higyea és Esculap, Szent Kozma és Szent Damján alakjával, 1986. A Kígyó Patika domborműve, agyagmázas samott 210×340 cm
43. **Életfa** • 1994, Zalaegerszeg, Kinizsi Pál Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Szakképző Iskola, agyagmázas samott, 5 m^2

44. **Szent Rókus** • Zalaegerszeg, Postabank, 1995, agyagmázas samott dombormű, 170 cm

45. **Zalavármegyei koronaőr 1797** • Zalaegerszeg, egykori kvártélyház, 1997, agyagmázas samott dombormű, 4 m^2

46. **A török elleni küzdelem emlékműve** • Zalaegerszeg, 2001, két agyagmázas samott relief 75×60 cm, plasztikák 35 cm, építész: Szerdahelyi Károly.
47. **Díszkút a Csodaszarvas legendával** • 2001, Százhalombatta, agyagmázas samott dombormű, 2 m², építész: Szerdahelyi Károly

Németh János művei köztéren és középületben

1960 Balatonföldvár, Iskola: Falikép, színes mázas kerámia, 4 m² (lebontották, tárolják)

1965 Szombathely, Egészségügyi Gyermekotthon: Dombormű, színes mázas kerámia, 3 m²

1970 Harkányfürdő, „Az ördögszántotta hegy legendája", baranyai népmese, nyolc agyagmázas, színes mázas samott dombormű, 35 m²
Rédics, Határállomás: Zala megye térképe, dombormű, samott, 4 m²
Budapest, Mezőgazdasági Kiállítás: Kerámia-oszlop, samott, 260 cm (eltűnt, modellje a Göcseji Múzeum tulajdonában)
Komló: Művelődési Ház: Kis lovacska, samott, 100 cm

1971 Zalaegerszeg, Fedett uszoda: Dombormű, agyagmázas samott, 24,5 m²

1972 Kenyeri, Művelődési Ház: Lakodalmas menet, agyagmázas samott 260×370 cm

1973 Budapest, Centenáriumi Park: Göcsej térfal, samott dombormű, 15 m²

1975 Zalaegerszeg, Megyei Kórház: Dombormű, színes agyagmázas samott, 180×1250 cm (lebontva tárolják)
Helsinki, Magyar Nagykövetség: Búsuló juhász, samott plasztika, 140 cm

1976 Lenti, Művelődési Ház: Dombormű, agyagmázas samott, 220×310 cm

1977 Zalaegerszeg, Petőfi Laktanya Művelődési Otthona: Hat dombormű a hadtörténetből vett jelenetekkel, katona figurákkal. Agyagmázas samott, együtt 5,5 m² (ma a Pénzügyi és Számviteli Főiskola nagyelőadójának aulája)
Szombathely, Tüdőszűrő Állomás: Savaria, dombormű, agyagmázas samott, 17 m²

1978 Nagykanizsa, Művelődési Központ: Négy évszak, agyagmázas samott domborművek, egyenként 60×60 cm
Zalaegerszeg, Egerszeg-hegyi kápolna, agyagmázas samott plasztika, 50 cm

1979 Zánka, Úttörőváros: Neptun kút, agyagmázas samott, 160 cm

1980 Budapest, II. Törökvész úti Bölcsőde és Óvoda: Nap-Hold-Széltündér, agyagmázas samott, 200 cm

1981 Nagykanizsa: Művelődési Ház előtti tér: Térfal: Négy évszak, agyagmázas samott domborművek, 12 m², építész: Szerdahelyi Károly
Kecskemét, Megyei Kórház: Kecskés és Ökrös oszlop-plasztikák, agyagmázas samott, 180 és 200 cm
Új-Delhi, Magyar Nagykövetség: Pásztor, agyagmázas samott, 150 cm

1982 Zalakaros, Magyar Hajó és Darugyár üdülője: Kerámiakút, agyagmázas samott, 220 cm, építész: Horváth Lajos

1983 Zalaegerszeg, Keresztury-ház: Dombormű, agyagmázas samott, 4 m²

1985 Nagyatád, Díszkút, agyagmázas samott, 200 cm
Zalaegerszeg, eredetileg Arany Bárány szálló söröző: Serfőző szerzetes és Hordón ülő Pán, agyagmázas samott faliképek, egyenként 110×77 cm (ma Hotel Arany Bárány)
Pécs, Csodaszarvas, agyagmázas samott plasztika, 100 cm
Zalatárnok, r.k. templom, Assisi Szent Ferenc, agyagmázas samott plasztika, 120 cm

1986 Zalaegerszeg, Kígyó Patika: Triptichon Szent Kozma és Damján, Hügieia és Aesculapius alakjával. Agyagmázas samott dombormű, 5 m²
Lendva: Lippa szálloda: Szarvas, tondó szarvassal, agyagmázas samott, 70 cm

1987 Zalaszentgrót, Négyfejű sárkány, ivókút, agyagmázas kerámia, 110 cm

1989 Zalaegerszeg, Ságvári Gimnázium: Legenda, agyagmázas samott dombormű, 300×550 cm
Alsónemesapáti r.k. templom, Stációk és Feltámadás. 15 db agyagmázas samott dombormű, egyenként 40×50 cm

1990 Canberra, magyar Nagykövetség: Népművészet, agyagmázas samott dombormű 210×550 cm
Zalaegerszeg, Béke Ligeti Általános Iskola: Életfa, agyagmázas samott, 300×200 cm

1991 Hévíz, a Hotel Carbona gyógymedencéje: Forrás, agyagmázas samott dombormű, foltkompozíció, 17 m² (lebontva, felállításra vár)
Zalaszentiván: Elesettek emlékműve – Pietà, agyagmázas samott, 120 cm, építész: Szerdahelyi Károly

1992 Zalaegerszeg, Kinizsi Pál Mezőgazdasági Szakiskola: Életfa, dombormű, agyagmázas samott, 5 m²
Kinizsi Pál tondó, agyagmázas samott, 1 m²
Lendva, Várkápolna: Hadik Mihály dombormű, agyagmázas samott, 140×200 cm

1993 Vonyarcvashegy: Sellő, agyagmázas samott plasztika, 100 cm
Szent Mihály-domb: Halászok emlékműve, agyagmázas samott dombormű, 4 m²

1994 Budapest, Magyar Nemzeti Bank Székház: évszakok, agyagmázas samott dombormű, 80 cm
Rezi: Szent Orbán, agyagmázas samott fülkeszobor, 80 cm, építész: Szerdahelyi Károly
Zalaegerszeg, Báthori István Kereskedelmi és Vendéglátóipari Szakközépiskola: Báthori István dombormű, agyagmázas samott, 8 m²

1995 Egervár, Egervári László tárnokmester emlékműve az Egervári család címere, agyagmázas samott dombormű, 45×60 cm, építész: Szerdahelyi Károly
Zalaegerszeg, Egerszeg-hegyi kápolna, feszület, agyagmázas samott dombormű, 60×40 cm
Zalaegerszeg, Postabank: Szent Rókus dombormű, agyagmázas samott, 270×120 cm

1997 Zalaegerszeg, az egykori kvártélyház: Zalavármegyei koronaőr, 1797, fülkedombormű, agyagmázas samott, 2 m²

1998 Zalaegerszeg, Zrínyi Miklós Gimnázium: Vándordeák, agyagmázas samott, 160 cm.
Zalaegerszeg, Kölcsey Ferenc Gimnázium: Kölcsey Ferenc portré. Agyagmázas samott, 50×70 cm, építész: Szerdahelyi Károly

2000 Ljubljana, Magyar Nagykövetség, Csodaszarvas, agyagmázas samott szobor, 100 cm

2001 Mende, Szent István emlékmű, agyagmázas samott dombormű, 100×70 cm, építész: Szerdahelyi Károly
Galgamácsa, Szent István emlékmű, agyagmázas samott dombormű, 240×100 cm, építész: Szerdahelyi Károly
Százhalombatta, Díszkút a Csodaszarvas legendával, agyagmázas samott dombormű, 120×820 cm, építész: Szerdahelyi Károly
Zalaegerszeg, A török elleni küzdelmek emlékműve, harangtorony térfallal. Rajta két táblakép: Mária a kisdeddel; a zalaegerszegi határjárás szokására utaló versike, puszpánggal díszített kalap és dob, valamint magyar és török vitézek portréi, agyagmázas samott domborművek és plasztikák. 75×60 cm, ill. 35 cm, építész: Szerdahelyi Károly
Zalaegerszeg, Jézus Szíve templom: Keresztelő kút Keresztelő Szent János alakjával, agyagmázas samott plasztika, 120 cm
Zalaszentmihály, Szent Mihály dombormű, agyagmázas samott, 300 cm, építész: Szerdahelyi Károly

2002 Nemesgulács, Keresztury József Általános Iskola: Életfa Keresztury Dezső emlékére, agyagmázas samott, 80×100 cm
Zalaegerszeg, Forest Hungary Kft., Zalai allegória, agyagmázas samott, dombormű 200×300 cm

Csoportos kiállításai (válogatás)

1959–1960 IV. Országos Iparművészeti Kiállítás, Budapest, Műcsarnok

1965–1966 V. Országos Iparművészeti Kiállítás, Budapest, Műcsarnok

1967 Zsennyei iparművészeti kiállítás, Szombathely, Savaria Múzeum
Pannon táj – pannon ember, Muraszombat, Szlovénia

1968–1988 Országos Kerámia Biennálé, Pécs

1969, 1971 Nemzetközi Kerámia Verseny, Faenza

1970 Nemzetközi Kerámia Biennálé, Vallauris
Magyar Iparművészeti Kiállítás, Minszk

1971 Nemzetközi Kerámia Szimpozion, Vilnius

1972 Mai magyar iparművészet I., Budapest, Iparművészeti Múzeum

1973 Magyar kerámia kiállítás, Ankara, Isztambul
Zalaegerszegi képző- és iparművészek kiállítása, Zalaegerszeg, Képcsarnok

1974 Szocialista Országok Iparművészeti Quadriennáléja, Erfurt
Mai magyar iparművészet II., Budapest, Iparművészeti Múzeum
Torontó, Iparművészeti Világkiállítás
Zalai művészek kiállítása, Pécs

1975 X. Nemzetközi Pannon Biennálé, Eisenstadt, Estreházy kastély
Jubileumi iparművészeti kiállítás, Budapest, Műcsarnok
Magyar kerámia és textil, Moszkva

1977 Magyar kerámia, Prága

Finnish Designe Center, Helsinki
1978 Mai magyar iparművészet, Belgrád, Iparművészeti Múzeum
1979 Zalai művészek kiállítása, Herszon
1980 A kéz intelligenciája, Budapest, Műcsarnok
Magyar kerámia, Rothenburg
1982–1983 Magyar kézműves kerámia, 1950–1980. Siklós, Vár
1984 AIC (Nemzetközi Kerámia Akadémia) kiállítása, Washington
Nemzetközi Mini Kerámia Triennálé, Zágráb
1985 Handwerkmesse, München
1985, 1993, 1996, 2000 Zalai Tárlat, Zalaegerszeg
1990 Zala megyei művészek, Freyming-Merlebach
1991 Nemzetközi Kerámia Szimpozion, Vilnius
Zala megyei művészek, Sankt Pölten
1993 Hungaria 24 kiállítás, Debrecen
1994 Magastűzön, Magyar Kerámikusok Társasága (tovább MKT), Budapest, Csók István Galéria
Modernség és örökség, Torino–Roma
1994, 1997 Regionális Kisplasztikai Tárlat, Zalaegerszeg
1995, 1996 Őszi Kerámia Kiállítás, MKT, Budapest, Csók István Galéria
1995 Az agyag mesterei, MKT, Budapest, Vigadó Galéria
XX. századi magyar keramikusok. Válogatás az Iparművészeti Múzeum gyűjteményéből. Budapest, Iparművészeti Múzeum
1996 A szabadban, MKT, Gödöllő, Petőfi Sándor Művelődési Központ
MKT, Zalaegerszeg, Városi Hangverseny- és Kiállítóterem
1997 Pelso '97, Keszthely, Balatoni Múzeum
Kaposvár, országos korpusz-kiállítás
1999 Lendva, Vár Galéria, a Magyar Kerámikusok Társasága és a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége kiállítása.

Egyéni kiállításai

1960 Zalaegerszeg, Göcseji Múzeum
1961 Nagykanizsa, Thúry György Múzeum
1962 Veszprém
1967 Zalaegerszeg, Göcseji Múzeum
1968 Nagykanizsa, Képcsarnok Vállalat Egry József terme [Simon Béla pécsi festőművésszel közösen]
1969 Budapest, Derkovits Terem, a TV Galériája
1970 Zalaegerszeg, Képcsarnok Vállalat bemutató terme
1972 Budapest, Népszabadság Klubja
1973 Budapest, Csók István Galéria
Zalaegerszeg, Göcseji Múzeum
1975 Kőszeg, Zwinger
Sopron, Művelődési Ház
1976 Budapest, Műcsarnok
Kecskemét, Megyei Művelődési Központ
Veszprém, Művelődési Ház
Dunaújváros, Uitz Terem
1977 Tihany, Művelődési Ház Kiállítóháza
1978 Hajdúszoboszló, Szoboszlói Galéria
1980 Pécs, Dunántúli Napló kisgalériája (Kiss Ferenc fotóriporterrel)
1981 Budapest, Csók István Galéria
Tatabánya, Népház Galéria
1982 Budapest, Csepel Galéria
Kaposvár, Somogyi Képtár
München, Handwerkskammer
Sommerhausen, Városháza
1983 Mór, Lamberg Kastély
Győr, Városi Könyvtár
Székesfehérvár, Vörösmarty Színház
Szekszárd, Babits Művelődési Ház
Zalaegerszeg, Városi Hangverseny- és Kiállítóterem
1984 Nagykanizsa, Képtár
Budapest, Fészek Klub
1985 Lendva, Várgaléria
Muraszombat, Kiállítóterem
1988 Budapest, Vigadó Galéria
1989 Sárvár, Nádasdy vár
Mannheim, Reiß-Museum
Geingen, Városháza
1990 Boglárlelle, Kék Kápolna
Frankenmart, Ausztria
1992 Keszthely, Faludy Galéria (Zsu Sajóval)
1993 Révfülöp, Kiállítóterem
1994 Zalaegerszeg, Városi Hangverseny- és Kiállítóterem
Siófok, Kálmán Imre Múzeum
1995 Várpalota, Nagy Lajos Galéria
Budapest, Csontváry Terem

Gödöllő, Gödöllői Galéria
Hévíz, Hotel Thermal (Zsu Sajóval)

1996 Lako, Várgaléria
Zalec, Városi Múzeum

1997 Nagykanizsa, Hevesi Sándor Művelődési Központ (Király Ferenccel)
Zalaegerszeg, Mecénás Galéria: Állatfigurák
Budapest, Palme-ház (Gádor-díjas kamarakiállítása)
Ljubljana, Commerce Galéria
Tržič, Városi Galéria
Muraszombat, Városi Galéria

1998 Kaposvár, Vaszary Képtár
Hévíz, Fontana Filmszínház kiállítóterme

1999 Révfülöp, Tóparti Galériai
Szombathely, Médium Galéria

2001 Révfülöp, Tóparti Galéria
Veszprém, Mesterműi Galéria

2002 Tihany, Bencés Apátság Kötára

Műveit őrző közgyűjtemények

Budapest, Iparművészeti Múzeum
Vilnius, Litván Nemzeti Múzeum
Nagykanizsa, Thúry György Múzeum
Pécs, Janus Pannonius Múzeum
Zalaegerszeg, Göcseji Múzeum

Díjai és kitüntetései

1967 Muraszombat, Pannon táj-pannon ember kiállítás, a Szlovén Turista Szövetség díja

1968 Pécs, I. Országos Kerámia Biennálé, III. díj

1970 Munkácsy-díj

1973 SZOT-díj

1975 Pro Urbe Zalaegerszeg

1978 Zala Megye Tanácsa Alkotói-díj
Érdemes Művész kitüntetés
Kaposvár, II. Dunántúli Tárlat díja

1980 Kulturális Minisztérium Nívódíja

1981 Művészeti Alap díja

1987 Jugoszláviai Nemzetközi Kiállítás díja

1994 Gödöllő, Magastűzön, az MKT díja
Zalaegerszeg Város Díszpolgára

1996 Gádor István-díj

Irodalom (válogatás)

1961 Gyűjteményes kiállítással mutatkozik be Németh János (tovább NJ), Zalaegerszeg keramikusművésze. Zalai Hírlap (tovább ZH), 1961. ápr. 29.
Koós Judith: A keramikusművészet realizmusa NJ kiállításán. Művészet, 1961. 9. 37–38.
NJ keramikus kiállításáról. ZH, 1961. máj. 13.

1962 Baráth József: Ősi művészet – modern otthon. NJ kiállítása a Bakonyi Múzeumban, Napló, 1962. jan. 3.

1964 Érdemes felfigyelni rá: NJ keramikus épületdíszítő munkásságáról, ZH, 1964. jún. 2.
Lukács József: Az agyag művésze ZH 1964. ápr. 9.
Takács János: Ötszáz forint helyett nyolcvan. A megye értékes exporttermékе lehet a Vulkolor. ZH, 1964. aug. 25.

1965 Kihirdették a megyei tanács vb felszabadulási és irodalmi pályázatának eredményeit. ZH, 1965. ápr. 4. [NJ táncfesztivál plakettjai második díjat nyertek]
A budai várnak [reneszánsz kályhacsempék], ZH, 1965. jan. 6.

1966 Új modellek a BNV-n. ZH, 1966. márc. 17. [NJ a csempemodellekkel]
Timár Ede: Sikeresen szerepelnek üzemeink a Budapesti Nemzetközi Vásáron. ZH, 1966. május 29.
Viszik a kandallót, ZH, 1966. ápr. 19.

1967 Egy kis műhely országos sikerei. ZH, 1967. aug. 8.
Horváth Ildikó: Művész a gyárban. ZH, 1967. jan. 22.
Kristóf Attila: Felelt a vizsla-parki kétkedőknek (NJ keramikus), Magyar Nemzet, 1967. okt. 19. 5.
Kovács Gyula: NJ kerámiái. Művészet, 1967. 5. 25–26. [A zalaegerszegi Göcseji Múzeum kiállításáról.]
Török András: Agyagból és tűzből szőtt varázslat. Jegyzetek NJ kiállításáról. ZH, 1967. febr. 12.

1968 Böcz Sándor: Mesterség és művészet. Fazekasok öröksége. Népszabadság, 1968. jan. 6.
Katona Imre: Mai magyar kerámia. Pécs, 1968. (A Janus Pannonius Múzeum füzetei 14.), 27., [fotó 8.]
Szelestey László: Jegyzetek kiállításokról. Zalaegerszegen és Nagykanizsán. ZH, 1968. jún. 9.
Szelestey László: Korongozott remekművek. ZH 1968. dec. 24.

1969 Buni Géza: NJ-nál. ZH, 1969. dec. 7.
Hallama Erzsébet: NJ. Jelenkor, 1969. 2. 138–141.
Horváth György: NJ keramikus kiállítása a Derkovits Teremben. Magyar Nemzet, 1969. szept. 25.
László Gyula: NJ kerámiái. Művészet, 1969. 12. 44. [Kiállítási megnyitóbeszéd]
Salamon Pál: Arcképek a mából: NJ keramikus. Magyar Hírek, 1969. okt. 4.

1970 Kapalyag Imre: A korong művészete. Népszabadság, 1970. dec. 19.
Török András: NJ kerámiái Zalaegerszegen ZH, 1970. júl. 31.

1971 Kovács Gyula: NJ újabb kerámia munkái. Művészet, 1971. 9. 31–32.
Németh János: A Vilniusi Nemzetközi Kerámiaszinpozion. In: Jelentkezünk. 19, 1971. december 72–74.
Török András: A vilniusi „randevú" előtt NJ-nál. ZH, 1971. máj. 8.
Zilevičius, Rimantas: Muchačio Premjos Laureatas.Tiesa, 1971. m. ruoplūcio 28 d., šeštadienis.

1972 Koczogh Ákos: NJ. Népszava, 1972. nov. 18. [a zalaegerszegi uszoda kerámia frizéről]

1973 Artner Tivadar: NJ kerámiái, Népszabadság, 1973. okt. 23.
Buni Géza: Kiállítások a Göcseji Múzeumban. ZH, 1973. szept. 30.
Borbás György: NJ. Zalai Tükör, 73. I. köt. 60–63.
Koczogh Ákos: NJ. Művészet, 1973. 7. 20–21.
Megnyílik a Göcseji Múzeum. Bemutatók, előadások. NJ kiállítása. Esti Hírlap, 1973. szept. 21.
Rózsa György: Népligeti műkritika. Az új centenáriumi parkban. Népszabadság, 1973. nov. 7.
Takács István: Mesék agyagból. Magyar Ifjúság, 1973. nov. 10.
Tasnádi Atilla: NJ kerámiái, Népszabadság, 1973. okt. 17.
Török András: A zalai képzőművészet nagykövete. ZH, 1973. ápr. 8.

1974 Ceramic work for embassy. Daily News, 1974. márc. 12.
Irány: Helsinki. ZH, 1974. márc. 12.
Kerámia falikép-avatás a zalaegerszegi kórházban. ZH, 1974. dec. 4.
NJ kerámiái. Jelenkor, 1974. 5. [illusztrációk]
NJ kerámiái. Kortárs, 1974. 3. [illusztrációk]
Sós Péter János: Öröklétre égetett mesék. Magyar Hírek, 1974. márc. 16.

1975 Bertalan Lajos: Az agyagművesség igézete. NJ kőszegi kiállításáról. Életünk, 1975. 4. 367 369.
Katona Imre: NJ. Mai Magyar Művészet, 22. Bp. 1975.
Koczogh Ákos: Kerámia, porcelán, üveg. (Mai Magyar Iparművészet I.) Budapest, 1975. 15, 16, 17, 24, 183 [fotó 52, 53, 55.]
Lappalainen, Marja-Liisa: El Kolkkoa Modernismia Unkarin Taideteollisuudessa. ILTA-SANOMAT, 1975 máj. 9. [kiállítás ismertetés]
Lázár Tibor: NJ kerámiáira. Életünk, 1975. 4. 302. [vers]
Török András: A szülőföld bizalma segített... NJ műhelyében a zalaegerszegi másfél évtizedről. ZH, 1975. jan. 12.

1976 Juhász Ferenc: Az öröm szavait kimondó. Új írás, 1976. 5. 9. [illusztrációkkal]
Kovács Ferenc: „Búboskemence-meleg fogad és a tiszta művészet varázsa marasztal." NJ keramikusművész kiállítása Budapesten. ZH, 1976. márc. 28.

NJ keramikusművész kiállítása Nagykanizsán. ZH, 1976. szept. 19.
P. Szűcs Júlia: Hagyományok a korongon. NJ a Műcsarnokban. Bod Éva a Csók István Galériában. Népszabadság, 1976. ápr. 9.
Tasnádi Atilla: Kiállítási kalauz. Népszava, 1976. márc. 9. [NJ és Bod Éva]
Tüskés Tibor: Képzőművészek műhelyében. Beszélgetés NJ-sal. Jelenkor, 1976. 6. 539–546.
Vadas József: Az utolsó fazekas. Élet és Irodalom, 1976. ápr. 3.
Wagner István: A sokarcú kerámia. Magyar Hírlap, 1976. máj. 7.

1977 Kerékgyártó István: NJ kerámiái. Művészet, 1977. 4. 18–21.
Kerékgyártó István: Művészet. Évkönyv. 1976. Szerk. Rideg Gábor. Bp. 1977. 217–219.
Országos jelentőségű bemutató. NJ vasárnap nyílt tihanyi kiállítása. ZH, 1977. jún. 7.
Pánczél István: A vörös Kakastól az épületplasztikáig. Időszerű képzőművészeti kérdésekről beszélgettünk NJ-sal. – Alkotói díj '77. ZH, 1977. szept. 25.
Patka László: NJ háromgyertyás agyagasszonya Tihanyban. Életünk, 1977. 5. 392. [vers]

1978 László Gyula: „Egyszer volt, hol nem volt" Részletek NJ kiállításának megnyitójából 1969. szeptember 19-én a Derkovits Teremben. In: Művészetről, művészekről. Bp. 1978. 457–479.
Szelestey László: Zalai kerámiák a Szoboszlói Kisgalériában. ZH, 1978. márc. 12.
Szelestey László: Út, ami járhatónak bizonyult. Beszélgetés NJ keramikusművésszel. ZH, 1978. ápr. 3.
Tüskés Tibor: NJ. In: Műteremben. Pécs, 1978. 83–92.

1979 Szelestei László: Kopcsányi Ottó és NJ kiállításáról. ZH, 1979. márc. 14.
NJ kerámiái. Életünk, 1979. 10. [illusztrációk]
Tüskés Tibor: A keramikus In: Zalamente, Somogyország. Bp. 1979. 49–54.
L.J.: Zala ajándéka – Zánkának. NJ Neptunszobra az úttörővárosban. ZH, 1979. máj. 15.

1980 Nívódíj. ZH, 1980. dec. 9. [A zánkai Neptunkútért]
Országos jelentőségű bemutató. NJ vasárnap nyílt tihanyi kiállítása. ZH, 1980.
Simon Gy. Ferenc: Családregény, művészettörténet. Képes Újság, 1980. 43. 14–15.
Szelestey László: A műterem ajtaja mindig nyitva áll. ZH, 1980. máj. 10.

1981 Magyar Hajnalka: Agyagban gondolkodom. Látogatás NJ műtermében, ZH 1981. dec. 13.
Megay László: NJ kerámiái, Magyar Nemzet, 1981. okt. 14.
N J kiállítása a Csók Galériában. ZH, 1981. szept. 25.
Török András: NJ sikeres kiállításáról. ZH, 1981. okt. 24.

1982 Heitler László: NJ kerámiái Vonyarcvashegyen. ZH, 1982. júl. 29.
Keresztury Dezső: Az agyag (NJ-nak) Pásztor. Bp. 1982. 159.
Koczogh Ákos: NJ kerámiái. Somogy, 1982. 3. 93–95.
NJ kerámiái. Forrás, 1982. 1. [illusztrációk]

1983 I maestra della ceramica moderna 1984. Faenza 1984.
Koczogh Ákos: Beszélgetés NJ keramikussal (interjú), Új forrás, 1983. 2. 49–53. [illusztrációk]
Magyar Hajnalka: Műteremlátogatás NJ-nál ZH, 1983. szept. 25.

1984 Keresztes Szilvia: A terrakotta melegével. NJ jubileumi kiállításán. ZH, 1984. dec. 15.
Magyar Hajnalka: Műteremlátogatás NJ keramikusnál, ZH, 1984. szept. 1.
Magyar Hajnalka: Természetből éledő világ. NJ hévízi kamaratárlata. ZH, 1984. szept. 1.

1985 Katona Imre: NJ kiállítása Nagykanizsán. Nagykanizsai Városi Tanács Híradója, 1985. 83–86.
NJ alakjai. Új Tükör, 1985. 6. 22.
Varga Zoltán: Karácsonykor NJ Műtermében. ZH, 1985. dec. 24.

1986 Koczogh Ákos: NJ, Zalaegerszeg, 1986. Szerk. Bíró László [Keresztury Dezső, Juhász Ferenc írásaival]
Magyar Hajnalka: Egy zalai agyagszobrász krónikája. Koczogh Ákos NJ-ról írt könyvéről. ZH, 1986. dec. 20.
Szúnyogh Sándor: Újszerű kerámiák a lendvai várban. Népújság, 1986. máj. 9.
Varga Zoltán: Új agyagszobrok. NJ kiállításáról. ZH, 1986. jan. 25.

1987 Keresztes Szilvia: NJ új kerámiái. Zalai alkotóműhelyekben. ZH, 1987. febr. 7.

1988 Magyar Hajnalka: Rügyek, dombok, gömbök. NJ zalaegerszegi kiállításán. ZH, 1988. febr. 17.

Pajor Csaba: NJ keramikusművész munkái a Vigadó Galériában. ZH, 1988. ápr. 27.
Pilaszonovich Irén: Egy hiteles életmű. NJ kerámiái. Művészet, 1988. 9. 54.
Sinkovits Eta: Látogatás NJ keramikusnál. Min dolgozik, mire készül? ZH, 1988. ápr. 9.

1989 (cla): Ohne Behinderung durch das europaische Haus. Mannheimer/Ludwigshafener Rudschau, 1989. szept. 25. [fotó a Reiß-Museum kiállítóteréről]
Megbízás zalai művésznek. ZH, 1989. dec. 13.
Pajor Csaba: Pillanatkép NJ műtermében. ZH, 1989. febr. 18.
Pajor Csaba: Stációk és életfa. Újdonságok NJ műtermében. ZH, 1989. nov. 4.
(hf): Starke Bindung an das Handwerk. Heidenheimer Zeitung, 1989. szept. 9. [Kiállítás a giengeni városházán]

1990 Katona Imre: NJ tárlata Boglárlellén. Somogyi Hírlap, 1990. júl. 14.
NJ: Borsos Miklósra emlékezem. ZH, 1990. febr. 10.
NJ művei. Vasi Szemle, 1990. 1. [illusztrációk]
Pajor Csaba: NJ Ausztráliába készül. ZH, 1990. máj. 23.

1991 Emlékmű Zalaszentivánon. ZH, 1991. márc. 30.
Molnár Sándor: NJ kiállításáról. Hazai Hang, 1991. 4. 61–62.
Pajor Csaba: Két hét Ausztráliában. Egerszegi keramikus a Föld túloldalán. ZH, 1991. márc. 2.
Pajor Csaba: Új NJ kerámia Hévízen. ZH, 1991. szept. 21.

1992 Korompai, Peter: Hungarian Embassy Mural. In: Ceramics Art and Perception, 1992. 11. 69. [az ausztráliai magyar nagykövetség dombormű́ről]
Péntek Imre: Korongolt mitológia. Szubjektív közelítések NJ művészetéhez. Napló, 1992. aug. 31.

1993 Horányi Árpád: Emlék a halászlegendának. ZH, 1993. aug. 7.
Major Zala Lajos: Telekorongozza az eget ZH, 1993. szept. 4. [vers]
Negyven halász. ZH, 1993. aug. 9.
Németh János: Somogyi Józsefre emlékezve. ZH, 1993. jan. 23
Török András: Rézzöld kígyó az ősbutellán. ZH, 1993. máj. 15.

1994 Benedek Katalin: Regél a Balaton. Új Horizont, 1994. 1.
Benedek Katalin: NJ, a zalai mester. Magyar Iparművészet, 1994. 5. 24 25.
Dankó Imre: NJ művészetének egyetemessége. Új Horizont, 1994. 5–6. 61–65.
Gál József: NJ keramikusművész 60 éves. Vasi Szemle, 1994. 1. 117–140.
Gál József: A kifogyhatatlan világ (születésnapra). Vas Népe, 1994. márc. 3.
Kerámiaplasztika Zánkán. Napló, 1979. febr. 9.
Magyar Hajnalka: Ezer Celsius. NJ zalaegerszegi kiállításáról. ZH, 1994. 6. 18.
Rezi '94. Keszthely és vidéke, 1994. okt. 27. [NJ Szent Orbán szobráról]
Takáts Gyula: NJ művészetéről. Új Ember, 1994. jún. 3. [Kiállítás megnyitó szövege, Zalaegerszeg, 1994. június 3.]

1995 Juhász Ferenc: Őserem tő boldog áldozat. NJ, a Föld-Ember. In: Napút, 1995. 49–51.
Juhász Ferenc köszöntője NJ budapesti tárlatához. ZH, 1995. júl. 3.
Matyikó Sebestyén József: NJ: A Keresztruyház reliefje. Új Ember, 1995. okt. 1.
Sinkovits Eta: Kiállítások – sorozatban, ZH, 1995. aug. 16.
Végh Mária: Beszélgetés NJ Munkácsy-díjas, érdemes művésszel, 60. születésnapja alkalmából. Monitor, 1994. máj. 20.

1996 Sinkovits Eta: A déli tengerek kerámiáiról. ZH, 1996. márc. 16.
Kanizsai Dávid: Az agyag költészete és mitológiája. NJ kerámiáiról. Kortárs, 1996. 1. 62–63.

1997 Arató Lajos: Zalai koronaőrző ZH, 1997. szept. 29.
Csapó Ida: Rend legyen a lelkekben. A befelé figyelésről s a művészetről NJ keramikussal. ZH, 1997. jún. 21.
Gelencsér Gábor: Egy tőről fakadó művészet. ZH, 1997. máj. 17.
Magyar Hajnalka: A kecske gyönyörű. ZH, 1997. nov. 22. [NJ állatszobrai a Mecénás Galériában]
Pogány Gábor: Határtalan művészet. Pannon Tükör, 1997. 5. 29–36.

1998 Somogyi tavasz, zalai művésszel ZH, 1998. márc. 12.

Arató Lajos: A jövendő ünnepe, Felavatták a Zrínyi Miklós Gimnázium tornacsarnokát. ZH, 1998. szept. 14. [NJ Vándordiák szobrának avatása]

1999 Keszthelyi Katalin Laczkó Ibolya szerk.: A magyar kerámiaművészet I., alkotók, adatok, katalógus 1945–1998. Budapest, 1999. [NJ-ról 5 oldal]

Magyar Hajnalka: Az élményt közösen teremtik ZH, 1999. aug. 13. [NJ és Szerdahelyi Károly közös kiállítása]

Magyar Hajnalka: Repülni, sólyomszárnyakon. ZH, 1999. okt. 6. [NJ keramikusművész, Szabolcs Péter szobrászművész és Szerdahelyi Károly építész százhalombattai megbízásáról]

Magyar Hajnalka: Zala keramikusa 65 éves ZH, 1999. márc. 19.

Mozsár Eszter: Harminc év közös munka. NJ és Szerdahelyi Károly közös kiállítása. Zalaegerszeg, 1999. aug. 24.

Salamon Nándor: Az agyag szeretete. NJ kerámiaszobrász az emberre figyel. Magyar Művészeti Fórum, 1999. 3. 68–70.

Szakolczay Lajos: Az agyag lelkülete. NJ kerámiaszobrairól. Művészet, 1999. 11. 39–40.

2000 Magyar Hajnalka: Új Múzsával kacérkodik. NJ keramikusművész millenniumi évadjáról. ZH, 2000. jún. 24.

Magyar Hajnalka: Millenniumi tükörkép. Százhalombatta örömmel fogadta be a zalai művészek alkotásait. ZH, 2000. júl. 24.

2001 Bárdos, Carolyn M. szerk.: Cserépcsodák: a mai magyar kerámiaművészet. (Earthen Wonders Hungarian ceramics Today.) Lyme, New Hampshire, USA 2001. [NJ-ról: 84–85., 126., portré 115.]

Frauenhoffer Márta: Határjárás síppal, dobbal. Emlékmű a zalaegerszegi „török elleni küzdelmeknek." Zalaegerszeg, 2001. máj. 29.

Hullámzó kedélyek. Országos kerámia- és textilbiennálé a Balatoni Múzeumban. ZH, 2001. jún. 12.

Kostyál László: Zala megye képzőművészete a 20. században. In: Zala megye ezre éve, Zalaegerszeg, 2001. 342–348. [NJ-ról 347.]

Magyar Hajnalka: Szent Mihály lángpallossal. NJ zalaszentmihályi domborművéről. ZH, 2001. jan. 31.

Magyar Hajnalka: Szent István, pátosz nélkül: N J és Szerdahelyi Károly közös alkotása Galgamácsára kerül. ZH, 2001. febr. 20.

2002 Benedek Katalin: A millenniumi eszmekör kerámiafüzére (Németh János köztéri alkotásairól). Új Balaton, 2002. márc. 17–20.

P. Szabó Ernő: Semmiség, ahol minden megvan. Búza Barna és Németh János művei a tihanyi bencés apátság galériájában. Magyar Nemzet, 2002. jún. 1.

Szakolczay Lajos: Forgáselemekből újrateremtett világ. Németh János kerámiaszobrai a veszprémi Mestermű Galériában. Napút, 2002. április 93–94.

Szakolczay Lajos: A mozdulatlanság dinamikája. NJ kerámia szobrai a Tihanyi Bencés Apátság kötárában. Árgus, 2002. 5–6. 69–71.

Lebenslauf (Summierung)

János Németh ist im Jahre 1934 in Zalaegerszeg geboren. Sein Großvater, Gábor Németh Kachelofenbauermeister eröffnete seine Werkstatt in Zalaegerszeg im Jahre 1884, bald wurden seine schönen, geschmückten Kachelöfen gefragt. Die Großeltern zogen acht Kinder auf, unter ihnen brachten zwei Söhne die Kachelofenkunst weiter, einer von ihnen wurde Töpfer. Der Vater, der alte János Németh – seine künstlerischen Ambitionen beiseitegelegt – stand seinen Mann im Betrieb, und erweiterte ihn seiner Begabung gemäß.

In dieser großen, liebenden Familie wuchs János Németh auf, und lernte schon ganz früh als kleiner Junge die Tonkünste kennen. Oft spielte er um die Tongruben des großen Hofes, bei den Brennungen hörte er den Geschichten der Meister und Familienmitglieder zu. Dort fing er an, das Tonmaterial zu kneten, zu „kauen", die gesehene, zauberhafte Welt zu formen.

Nach dem Abitur arbeitete er ein Jahre lang im ehemaligen Betrieb seines Vaters (weil er verstaatlicht wurde), dann machte er eine erfolgreiche Aufnahmeprüfung an der Keramikfakultät der Hochschule der Kunstgewerbe. Der junge, „ungeschliffene" Mann wurde dort von seinen großen Meistern István Gádor und Miklós Borsos zärtlich und liebevoll geformt. 1958 bekam er sein Diplom, dann ein Jahr Stipendium. Damals machte er die Figur des „Roten Hahnes", den er für den ersten, wichtigsten Schritt seines Lebens hält, heute ist dieses Werk im Besitz des Museums für Kunstgewerbe. Die damals zum ersten Mal verwendete Technik, die aus mit Scheiben bearbeiteten Elementen – Kegel und Rohren – aneinander gefügten Formen verwendet er auch im weiteren.

Nach seinen Studien kehrte er in seine Geburtsstadt zurück, die Familie, die Landschaft von Zala zogen ihn an. In den 60er Jahren arbeitete er im Kachelofenbetrieb von Zalaegerszeg (heute Zalakerámia AG) als Entwerfer, Lehrer, seit 1969 ist er freiberuflicher Künstler. Wenn er die Möglichkeit bekommt, reist er gerne, glücklich saugt er die kulturelle Erbschaft anderer Völker in sich. Italien, Sizilien, Moskau, Vilnius, Rumänien, Australien, Deutschland, Schweiz, Slowenien – die Stationen seiner Reisen, über die er in seinen Erinnerungen schreibt.

In seiner Kunst benutzt und baut er in einer eigenen Formulierung die Traditionen der volkstümlichen Töpferei und der Volkskunst weiter. Am Anfang seiner Laufbahn übergoß er seine Werke, Töpfe, Wandbilder, Karakterfiguren mit buntem Überzug, dann machte er eine kurze Zeit lang schwarze Keramiken, während seine netten Krüge und Flaschen einen wunderschönen grünen und braunen Überzug bekamen. Inzwischen fing er an, Samottpulver mit Tonüberzug zu benutzen, mit diesem Material machte er seine ersten Experimente auf seinen Wandbildern. Der auf den Grund aufgetragene Überzug bereichert sich im Feuer des Kamins mit den herrlichen Abtönungen von Terrakotta, Siena und Umbra. Daraus macht er seine figurellen Rundplastiken, Schüsseln, Tafel- und Wandbilder, die mitologische, biblische Szenen, die Figuren der ungarischen Sagen, die Naturschönheiten des Himmels und der Zalaer Landschaft darstellen. Ein anderes Mal sind die Scheibenformen Frauen mit üppigem Körper, mit Liebe dargestellte mitologische Wesen gestalten sich in Statuen von Menschen- und Tierfiguren in seiner Werkstatt um.

Im Lebenswerk von János Németh sind die zu den Gebäuden knüpfenden Keramikreliefs, die in der letzten Jahrzehnt und in den Jahren des Milleneums geschaffenen Denkmäler sehr bedeutend. Seine Werke wurden in zahlreichen europäischen und Überseeländern ausgestellt, Museen bewahren seine Werke. In Ungarn sind mehr als fünfzig Wand- und Platzwerke sind in Ungarn und in anderen Ländern der Welt zu sehen, eine seiner Statuen steht in Neu-Delhi und ein Wandbild in Canberra in Australien in den ungarischen Botschaften.

Er ist Mitglied des Verbandes der Ungarischen Bildenden und Gewerbekünstler, des Kunstfoundes und der Internationalen Keramikakademie. Er besitzt zahlreiche Auszeichnungen und Titel, unter anderen konnte er 1970 den Munkácsy-Preis, 1996 den Gádor István-Preis, 1997 den auszeichnenden Ehrenbürgertitel von Zalaegerszeg übernehmen.

Abbildungen im Text:

1. Das Zentrum von Zalaegerszeg in der Zeit meiner Geburt, Besitz des Göcsej-Museums
2. Meine Mutter (rechts) und meine Tante in der Apponyistraße am Ende der 30er Jahre
3. Mit Josef Hart, meinem guten Freund vor den Blumenbeeten, 1938, Besitz des Göcsej-Museums
4. Im Schoß meiner Mutter, 1937
5. Mein Großvater Kudich, „der Reiterseemann", um 1900
6. Das Schlachtschiff Maria-Theresien fotografiert von Sze-Yuen Ming in Sanghaj, 1902
7. Mein Großvater und seine Frau Teréz Szekeres mit einer meiner Urgroßmütter um 1900 (meine Oma Szekeres hat 12 Kinder geboren, von ihnen erlebten das Erwachsenenalter nur 8)
8. Das Inserat meines Großvaters in der Wochenzeitschrift „Magyar Paizs" aus dem Jahre 1901
9. Der Hof unseres Hauses mit den Tongruben um 1910
10. Ofenkachel mit Aufschrift aus 1898 aus einem verlassenen Haus in Nagykapornak
11. Mein Großvater mit seinen Ofenkacheln um 1910
12. Gesellschaft auf dem Becsali-Berg, der Herr mit dem Hut links ist mein Großvater, neben ihm stehe ich, Besitz des Göcsej-Museums
13. Mein Bruder Lajos, bunte Keramik mit Decküberzug, 52 cm
14. Mein Großvater Gábor Németh (1864–1942) und seine erwachsenen Kinder um 1930. Stehen (von links): Gábor, József, Sándor, István, mein Vater János (1898–1972); sitzen: Erzsébet, meine Großmutter, mein Großvater, Maria und Lajos
15. Der bärenförmige Tabakhalter, um 1930
16. Mit meinem Vater auf unserem Weinberg um 1970
17. Der große Raum des Familienbetriebes im ersten Stock. Im Vordergrund schneidet József Gombos „Platte" aus der riesengroßen Tonmasse. Hinten ist mein Vater im Hut, an der Seite mein Bruder Gábor und die Helfer, um 1930
18. Später formte ich gerne Pferde, eine frühe Arbeit, Komló, 1971, Schamott mit Deck- und Tonüberzug, 100 cm
19. Wildschwein, 1998, Schamott mit Tonüberzug, 29×43 cm
20. Herr Szűcs, der Zirkusmann, um 1968, Keramik mit buntem Überzug, 37 cm

21. Die Fussballmannschaft unserer Klasse im Jahre 1952
22. Das Bildhaueratelier der Hochschule im Jahre 1954. Neben mir ist Otto Kopcsányi Schmiederkünstler.
23. Der kleine Tonfries von Miklós Borsos, Detail, 1954
24. Herr Lehrer Gádor in seinem Zuhause
25. Meine Prüfungsarbeit, Háry János, 1958 Keramik mit buntem Überzug, 94 cm
26. Schüssel mit Vogel und mit Pferd, um 1960, mit Engobe bemahlte Keramik mit Überzug, 25; 24,5 cm
27. Mein Atelier an der Hochschule in der Kinizsistraße, das wir mit meinem Freund Árpád Csekovszky gemeinsam besaßen.
28. Mein Svejk-Krug, 1961, Keramik mit Deck- und Tonüberzug, 45 cm
29. Mein erstes Atelier in Zalaegerszeg um 1960
30. Meine ersten Kacheln mit grünem Überzug, die ich für den Kachelofenbetrieb von Zalaegerszeg entworfen habe, 1963, Besitz des Göcsej-Museums
31. Philosophen, 1965, Keramik mit Decküberzug, 33×22,5 cm, Besitz des Göcsej-Museums
32. „Don Quiote", 1965, Keramik mit Decküberzug 33×22,5 cm, Besitz des Göcsej-Museums
33. Entwurf zum Relief in Harkány, 1969
34. In meinem Atelier: das Volksmärchen aus Baranya wird geschaffen, 1970
35. Mit Gyula László in der TV-Galerie, 1969
36. Stimmung in der TV-Galerie, neben mir Károly Szerdahelyi, 1969
37. Der Fries im Schwimmbad, Zalaegerszeg, 1971, Detail
38. Pietà habe ich auch mehrmals auf meiner eigenen Weise geformt Pietà des Denkmals "Gefallene" in Zalaszentiván, Detail, 1991
39. Mein guter Freund Árpád Csekovszky und Imre Schrammel im Derkovits-Saal, Budapest, 1969
40. Schnecke aus dem Fries im Schwimmbad, Zalaegerszeg, 1971
41. Christi von der Platzmauer, Budapest, Zentenarium-Park, 1973
42. Hochzeitszug, Detail vom Modell des Reliefs in Kenyeri, 1972
43. Das Savaria-Relief in Szombathely, 1977
44. Sankt-Kozma und Domján mit einem Mönch. Detail vom Fries im Krankenhaus, Zalaegerszeg, 1975
45. Neptun-Brunnen, Zánka, 1979
46. Mit Tímea und Tamás auf einem Ausflug, Anfang der 70-er Jahre
47. Miklós Borsos in der Kunsthalle, Budapest, 1971
48. Hirt, Detail von der Göcsej-Platzmauer, Budapest, Zentenarium-Park, 1973
49. In meinem neuen Atelier um 1980
50. Mit dem Bildhauermeister József Somogyi um 1980
51. Der Besuch von Imre Sinkovics, Dezső Keresztury und Amerigo Tot in meinem Atelier, April, 1980
52. Sommer, Relief aus der Serie „Vier Jahreszeiten", 1978 Nagykanizsa, Schamott mit Tonüberzug, 60×60 cm
53. Hirt, Neu-Delhi, 1981, Schamott mit Tonüberzug, 150 cm
54. Jahreszeiten, Platzmauer, Nagykanizsa, Schamott mit Tonüberzug, 1981, Architekt Károly Szerdahelyi

55. Details vom Relief „Legende" Kölcsey Ferenc Gymnasium, Zalaegerszeg, 1989, Schamott mit Tonüberzug
56. Hirt vom Wandbild in Canberra, 1990
57. Australien, das Gebäude der Ungarischen Botschaft in Canberra, 1990
58. Hirsche vom Wandbild in Canberra, 1990
59. Sydney, 1990
60. Die Freude der gut geschafften Arbeit. Vor dem Wandbild „Quelle" im Hotel Carbona in Héviz mit meiner Frau Mária, mit dem Maurermeister Adorján Lovonyák und mit meinem Freund Architekt Károly Szerdahelyi, 1991
61. Malvagna, unter den netten sizilianischen Menschen, 1993
62. Auf Esel in Malvagna, 1993
63. Die Bucht von Taormina in Sizilien, 1993
64. Die Figur des Mannes mit Sense vom Relief im Keresztury-Haus, 1983
65. Fischerdenkmal, Vonyarcvashegy, Schamottrelief mit Tonüberzug, 4 m^2, Architekt Károly Szerdahelyi, 1993
66. Meine liebe Nixe-Figur, 1990, Schamott mit Tonüberzug, 60 cm
67. Eröffnung im Csontváry-Saal in Budapest. Von links Gábor Pogány, Ferenc Juhász, ich und László Kostyál, 1995.
68. Cantata Profana Krug, 1987, matte Keramik mit Deckϋberzug
69. Die Münze mit dem kleinen Huhn, geschaffen in der Hochschulzeit, 1958 (Bronze, 6 cm)
70. Christi vom Relief im Keresztury-Haus, Zalaegerszeg, 1983
71. Vase, um 1958, Keramik mit Deckϋberzug, 27 cm, Besitz des Göcsej-Museums
72. Vase, um 1958, Keramik mit Deckϋberzug, 16 cm, Besitz des Göcsej-Museums
73. Die Teufelfigur des Reliefs in Harkány, 1970, Keramik mit Deckϋberzug, 100 cm
74. In meinem Atelier: Das Relief für das Krankenhaus in Zalaegerszeg wird geschaffen 1975
75. Kanonok-Krug, 1962, die Sammlung von Tibor Kóbor, Keramik mit Deck überzug, 48 cm
76. Engel und Teufel Flasche, 1970, Keramik mit Deckϋberzug, 38 cm
77. Sankt Michael Erzengel, 2001, Zalaszentmihály, Schamottrelief mit Tonüberzug, Detail vom Denkmal, 100×300 cm
78. Denkmal des Kampfes gegen die Türken, Detail, 2001, Zalaegerszeg, Zwei Schamottreliefs mit Tonüberzug, 75×60 cm
79. Südlicher Erdteil, 1971, Keramik mit Deck- und Tonüberzug, 29, 5×41, 5 cm, Besitz des Göcsej-Museums
80. Auf einem Pferd, um 1980, Schamott mit Tonüberzug, 80×55 cm, Besitz des Göcsej-Museums
81. Lebensbaum (Adam und Eva) I., um 1980, Schüssel Schamott mit Tonüberzug, 54,5 cm, Besitz des Göcsej-Museums
82. Lebensbaum. (Adam und Eva) II., um 1980, Schüssel Schamott mit Tonüberzug, 56,5 cm, Besitz des Göcsej-Museums

Bildteil:

1. Hahn, 1959, Keramik mit Decküberzug, 78 cm, Besitz des Museums für Kunstgewerbe, Budapest
2. Das Pferd von Troja, 1988, Keramik mit Decküberzug, 45 cm, Besitz des Göcsej-Museums
3. Kerzenhalter, 1980, auf schwarz reduzierte Keramik, 55 cm
4. Kessel mit Deckel, 1980, auf schwarz reduzierte Keramik, 40 cm, Besitz des Göcsej-Museums
5. Kessel mit Deckel, 1980, auf schwarz reduzierte Keramik, 43,5 cm, Besitz des Göcsej-Museums
6. Adam und Eva Flasche, auf der Rückseite Baum mit Schlange, 1993, Keramik mit Decküberzug, 55 cm
7. Krug mit Apostolfiguren, 1970, Keramik mit Decküberzug, 38 cm
8. Adam Eva-Krug, 1988, Keramik mit Decküberzug, 57 cm
9. Dionysos-Krug, 1983 Keramik mit Tonzug, 48 cm
10. Krug „Traum von Emese", 2002, Keramik mit Decküberzug, 44 cm
11. Krug mit Wildenten, 1988, Keramik mit Decküberzug, 44 cm
12. Krug von Zala, 1992, Keramik mit Decküberzug, 47 cm, Privatsammlung von László Baki
13. Krug mit „Betlehem", 1992, Keramik mit Decküberzug, 47 cm, Privatsammlung von László Baki
14. Krug „Blutsvertrag", 1993, Keramik mit Decküberzug, 40 cm, Privatsammlung von László Baki
15. Hunor-Magor Krug, 1993, Keramik mit Decküberzug, 42 cm, Privatsammlung von László Baki
16. Entführung von Europa, 1973, Schamott mit Tonüberzug, 68×75 cm
17. Ziege, 1993, Schamott mit Tonüberzug, 88 cm
18. Wunderhirsch, 2000, Schamott mit Tonüberzug, 100 cm, Ungarische Botschaft in Ljubljana
19. Löwe, 1993, Schamott mit Tonüberzug, 1993, 55×70 cm
20. Meditation, 1986, Schamott mit Tonüberzug, 74×49 cm
21. Paradiesgarten, 1986, Schamott mit Tonüberzug, 70×46 cm
22. Hochzeit meines Großvaters, 1996, Schamott mit Tonüberzug, 70×46 cm
23. Anfang, 1986, Schamott mit Tonüberzug, 70×46 cm
24. Leben und Tod, Schamott mit Tonüberzug, 1986, 70×46 cm
25. Jahreszeiten, 1994, Schamott mit Tonüberzug, Bürohaus der Ungarischen Nationalbank, in Budapest, 80 cm
26. Sankt Georg, der Drachenmörder, 2000, Schamott mit Tonüberzug, 67 cm
27. Der Ausgespannte, 1993, Schamott mit Tonüberzug, 67 cm
28. Die Zille von Charon, 1984, Schamott mit Tonüberzug, 65 cm
29. Sankt Christopher, 2001, Schamott mit Tonüberzug, 60 cm
30. Zirkusreiterin, 1993, Schamott mit Tonüberzug, 116×80 cm
31. Ruhende Frau, 1993, Schamott mit Tonüberzug, 55 cm
32. Der Nachdenkende, 1993, Schamott mit Tonüberzug, 55 cm
33. Liegender Akt, 1999, Schamott mit Tonüberzug, 38×88 cm
34. Sankt Franz von Assisi, 1993, Schamott mit Tonüberzug, 87 cm
35. Taufender Sankt Johann, 1993, Schamott mit Tonüberzug, 80 cm
36. Madonna mit Sichel, 1988, Schamott mit Tonüberzug, 80×46 cm
37. Ruhende Frau, 1990, Schamott mit Tonüberzug, 50 cm
38. Ruhender Mann, 1985, Schamott mit Tonüberzug, 50 cm

39. Zierbrunnen mit der Legende vom Wunderhirsch, 2001, Százhalombatta, Schamottrelief mit Tonüberzug, Detail
40. Zierbrunnen mit der Legende vom Wunderhirsch, 2001, Százhalombatta, Schamottrelief mit Tonüberzug, Detail
41. Zierbrunnen mit der Legende vom Wunderhirsch, 2001, Százhalombatta, Schamottrelief mit Tonüberzug, Detail
42. Triptichon Hygeia und Aesculapius, mit den Figuren von Sankt-Kozma und Sankt-Damján, 1986, Zalaegerszeg, Kígyó-Apotheke, Schamottrelief mit Tonüberzug, 210×340 cm
43. Lebensbaum, 1994, Zalaegerszeg, Kinizsi Pál Fachschule für Landwirtschaft und Lebensmittelindustrie, Schamottrelief mit Tonüberzug, 5 m²
44. Sankt Rokus, 1995, Zalaegerszeg, Postbank, Schamottrelief mit Tonüberzug, 170 cm
45. Kronenwächter aus Zala 1797, Zalaegerszeg, ehemaliges Quartierhaus, 1997, Schamottrelief mit Tonüberzug, 4 m²
46. Denkmal des Kampfes gegen die Türken, 2001, Zalaegerszeg, Zwei Schamottreliefs mint Tonüberzug, 60×75 cm, Plastiken 35 cm, Architekt Károly Szerdahelyi
47. Zierbrunnen mit der Legende vom Wunderhirsch, 2001, Százhalombatta, Schamottrelief mit Tonüberzug, 120×820 cm, Architekt Károly Szerdahelyi

Auf dem hinteren Deckblatt: Zalaegerszeg, Forest Hungary Bürohaus, 2002, Samottrelief mit Tonüberzug, 300×200 cm

Biography (Summary)

János Németh was born in Zalaegerszeg in 1934. His grandfather, Gábor Németh, started a workshop as a stove artisan in Zalaegerszeg in 1884, and his beautiful ornamental tile stoves became popular within a short time. The grandparents brought up eight children, of whom two boys continued the craft of stove making and one of them became a potter.

The father, János Németh senior, putting his artistic ambitions involuntarily aside, accepted responsibility for the workshop and developed it according to his ability.

János Németh was brought up in this big and affectionate family and became acquainted with pottery in his boyhood. He played a lot around the clay pits of the huge courtyard, and listened to the tales of the craftsmen and the members of the family when they burned tiles. There he began to pug the clay and to form the magic world he had experienced.

After leaving secondary school he spent a year working in his father's former workshop (which had been nationalised), then he took an entrance examination successfully to the Department of Ceramics of the Academy of Applied Arts. The "rough" young man with no qualifications was educated and shaped affectionately by his great masters István Gádor and Miklós Borsos. He took his degree in 1958 then he won a one-year scholarship. At this time he created the figure of the Red Cock, which he regards as the first and the most important step in his career. Now it belongs to the Museum of Applied Arts.

The technique which he applied then for the first time, i.e. the use of forms assembled from wheeled elements (cones and cylinders), has been used in his works further on.

After graduating, he returned to his birthplace because he was attracted by his family and the landscape of Zala county. In the 1960s he worked as a designer and instructor for the Tile Stove Manufacturing Company of Zalaegerszeg (today Zalakerámia Co) and he became a freelance artist he has been a freelance artist since 1969.

Whenever it is possible he travels a lot and takes the cultural inheritance of other nations in with the greatest delight. Destinations of his travels are Italy, Sicily, Moscow, Vilnius, Romania, Australia, Germany, Switzerland, Slovenia, which are mentioned in his reminiscences.

In his art he uses and develops the traditions of folk art and popular pottery in a peculiar way. At the beginning of his career he covered his platters, vessels and character figures with coloured covering glaze, then he made black pottery for a short time, whilst he covered his much liked pitchers and bottles with wonderful shades of the colours green and brown. Meanwhile, he gradually turned to the use of clay-glazed chamot, which he worked out experimentally on his wall works for the first time. The glaze, applied on to the base, grows rich with the marvellous shades of terracotta, siena, and umbra in the fire of the stove. Out of this the artist creates the mythological and scriptural scenes, the figures of the Hungarian legends, the sky and the natural beauties of the land of Zala, which are often represented, in the symbolically formulated figural round plastics, platters, table and wall works. On other occasions, the wheeled forms change into full figured women, mythological creatures, human and animal shapes in his studio. The ceramic reliefs on buildings, the works made in the last decade and the monuments built in the years of the celebration of the millennium are all significant in the life-work of János Németh. His works have been exhibited in many European and Transatlantic countries, and a few of them belong to museums. More than half hundred of his public and mural works can be seen in Hungary and in many other countries around the world. One of his statues stands in the Hungarian Embassy of New Delhi and a wall work in Canberra (Australia).

He is the member of the Association of Fine and Industrial Arts, the Art Foundation and the International Academy of Ceramics. He is owner of many honours and prizes. Among others, he received Munkácsy Prize in 1970, István Gádor Prize in 1996 and he became the honorary freeman of Zalaegerszeg in 1997.

Illustrations in the Text:

1. The centre of Zalaegerszeg at the time of my birth, property of Göcsej Museum
2. My mother (right) and my aunt in Apponyi Street at the end of the 1930s
3. With a paternal good friend József Hart in front of the flower-beds, 1938, property of Göcsej Museum
4. In my mother's lap, 1937
5. My Kudich grandfather the "mounted mariner" around 1900
6. The Maria Teresa warship – photographed by Sze-Yuen Ming in Shanghai, 1902
7. My grandfather and his wife Teréz Szekeres with one of my great-grandmothers around 1900 (My Szekeres grandmother gave birth to 12 children, but only eight of them lived to full age)

8. My grandfather's advertisement in the Hungarian weekly "Magyar Paizs" (Hungarian Shield) from 1901
9. Our courtyard with the clay-pits around 1910
10. Glazed tile with writing on it from a dilapidated house in Nagykapornak from 1898
11. My grandfather with his stove tables around 1910
12. Our company at Hill Becsali, the man with a hat on the left is my grandfather. I stand beside him property of Göcsej Museum
13. 'Uncle Lajos', coloured, covering glazed pottery, 52 cm
14. My grandfather Gábor Németh (1864–1942) and his grown-up children around 1930, standing (from the left): Gábor, József, Sándor, István and my father János (1898–1972) sitting: Erzsébet, my grandmother, my grandfather, Maria and Lajos
15. Bear-shaped tobacco holder around 1930
16. With my father at our vineyard around 1970
17. The upstairs big room of the family workshop. In the foreground, József Gombos cuts a piece of clay (in Hungarian "platt") out of a huge clay block. In the background, my grandfather in a hat, at the side my brother, Gábor, and the helpmates around 1930
18. Later on I shaped horses with pleasure, one of my horse figures from 1971, Komló, covering and clay-glazed pottery 100 cm
19. 'Wild-hog', 1998, clay-glazed chamot, 29×43 cm
20. 'Mr. Szűcs', the circus-man, around 1968, coloured, covering glazed pottery, 37 cm
21. The football team of our class in 1952
22. The plastic art studio of the college in 1954. Next to me is Ottó Kopcsányi gold and silversmith.
23. Clay frieze of Miklós Borsos, 1954
24. In the home of our teacher Mr. Gádor
25. My final work at college, 'János Háry', 1958, coloured, covering glazed pottery, 94 cm
26. Platter with bird and with horse around 1960, glazed pottery painted with engobe, 25; 24,5 cm
27. My studio while at college in Kinizsi Street in 1959, which I shared with one of my friends Árpád Csekovszky
28. 'Svejk' pitcher 1961, covering and clay-glazed pottery, 45 cm
29. My first studio in Zalaegerszeg around 1960
30. My first green-glazed tiles designed for the Tile Stove Manufacturing Company of Zalaegerszeg in 1963, property of Göcsej Museum
31. Philosophers, 1965, covering glazed pottery, property of Göcsej Museum
32. 'Don Quixote', 1965, covering glazed pottery, 33×22,5 cm, property of Göcsej Museum
33. Plan for the Harkány relief, 1969
34. In my studio: The Baranya folk-tale is in the making, 1970
35. With Gyula László in the TV Gallery, 1969
36. Atmosphere in the TV Gallery, with Károly Szerdahelyi next to me, 1969
37. Part of the frieze in the swimming pool, Zalaegerszeg, 1971
38. I have also formed the Pietà many times in my own way. Part of the Pietà monument of the Fallen in Zalaszentiván, 1991
39. My good friend Árpád Csekovszky and Imre Schrammel in the Derkovits Gallery, Budapest, 1969

40. Snail from the frieze of the swimming pool, Zalaegerszeg, 1971
41. Figure of Christ from the 'Göcsej' square wall in Budapest, Centenary Park, 1973
42. 'Wedding procession', part of the model of the relief of Kenyeri, 1972
43. The 'Savaria' relief in Szombathely, 1977
44. Saint Kozma and Domian with a monk, part of the frieze of the Hospital, Zalaegerszeg, 1975
45. 'Neptune' fountain in Zánka, 1979
46. With Tímea and Tamás on an outing at the beginning of the 1970s
47. Miklós Borsos in the Art-gallery, Budapest, 1971
48. Shepherd, part of the 'Göcsej' square wall in Budapest, Centenary Park, 1973
49. In my new studio around 1980
50. With the sculptor József Somogyi in Tihany around 1980
51. Visit of Imre Sinkovits, Dezső Kersztury and Amerigo Tot to my studio, April 1980
52. 'Summer', relief from the Four seasons series, 1978 Nagykanizsa, clay-glazed chamot, 60×60 cm
53. 'Shepherd', New-Delhi, 1981, clay-glazed chamot, 150 cm
54. 'Seasons' square wall in Nagykanizsa, 1981, clay-glazed chamot, architect Károly Szerdahelyi
55. Part of the 'Legend' relief, in Ferenc Kölcsey secondary school, Zalaegerszeg, clay-glazed chamot, 1989
56. Shepherd from the wall-work in Canberra, 1990
57. The building of the Hungarian Embassy in Canberra, Australia, 1990
58. Deer from the wall-work in Canberra, 1990
59. Sydney, 1990
60. The joys of a neat job. In front of the wall-work 'Spring' at the Hotel Carbona with my wife, with Adorján Lovonyák master mason, and Károly Szerdahelyi in Hévíz, 1991
61. Malvagna, among kind Sicilian people, 1993
62. On a donkey's back in Malvagna, 1993
63. The Bay of Taormina in Sicily, 1993
64. Figure of a scythe-man from the relief of the Keresztury residence, 1983
65. Part of the 'Fishermen' monument in Vonyarcvashegy, clay-glazed chamot relief, 4 m², architect Károly Szerdahelyi, 1993
66. Figure of my kind Mermaid, 1990, clay-glazed chamot, 60 cm
67. Opening in the Csontváry Gallery Budapest. From the left: Gábor Pogány, Ferenc Juhász, myself and László Kostyál, 1995.
68. 'Cantata profana pitcher', 1988, flat, covering glazed pottery
69. Young hen – medal, made while at college, 1958 (Bronze, 6 cm)
70. Figure of Christ from the relief of the Keresztury residence, Zalaegerszeg, 1983
71. Vase around 1958, covering glazed pottery, 27 cm, property of Göcsej Museum
72. Vase around 1958, covering glazed pottery, 16 cm, property of Göcsej Museum
73. Figure of a devil from the relief in Harkány, 1970, covering glazed pottery, 100 cm
74. In my studio: the Relief of the Zalaegerszeg Hospital is in the making, 1975
75. 'Canon pitcher', 1962, from the collection of Tibor Kóbor
76. 'Angel and devil' bottle, 1970, covering glazed pottery, 38 cm
77. Saint Michael archangel, 2001, part of the memorial in Zalaszentmihály, clay-glazed chamot, 100×300 cm

78. Reliefs from the memorial of the struggle against the Turks, Zalaegerszeg, 2001
79. 'Southern continent', covering and clay-glazed pottery, 29, 5×41, 5 cm, property of Göcsej Museum
80. 'On one horse' around 1980, clay-glazed chamot relief, 80×55 cm, property of Göcsej Museum
81. 'Tree of life (Adam and Eve) I.' around 1980, clay-glazed chamot platter, 54,5 cm, property of Göcsej Museum
82. 'Tree of life (Adam and Eve) II.' around 1980, clay-glazed chamot platter, 56,5 cm, property of Göcsej Museum

Plates:

1. 'Cock', 1959, covering glazed pottery, property of the Museum of Applied Arts, Budapest
2. 'The Trojan horse', 1988, covering glazed pottery, 45 cm, property of Göcsej Museum
3. Candle holder, 1980, pottery reduced to black, 55 cm
4. Stew-pot with lid, 1980, pottery reduced to black, 40 cm, property of Göcsej Museum
5. Stew-pot with lid, 1980, pottery reduced to black, 43,5 cm, property of Göcsej Museum
6. 'Adam and Eve bottle'; at the backside tree with snake, 1993, covering glazed pottery, 55 cm
7. 'Pitcher with Apostles', 1970, covering glazed pottery, 38 cm
8. 'Adam and Eve pitcher', 1988, covering glazed pottery, 57 cm
9. 'Dionysus-pitcher', 1983, clay-glazed pottery, 48 cm
11. 'Pitcher with Wild-ducks', 1988, covering glazed pottery, 44 cm
10. 'Pitcher Emese's dream', 2002, covering glazed pottery, 44 cm
12. 'Zala-Pitcher', 1992, covering glazed pottery, 47 cm, from the private collection of László Baki
13. 'Pitcher with nativity', 1992, covering glazed pottery, 47 cm, from the private collection of László Baki
14. Representation of the 'Compact scaled with blood', pitcher, 1993, covering clazed pottery, 40 cm, from the private collection of László Baki
15. 'Hunor and Magor pitcher', 1993, covering glazed pottery, 42 cm, from the private collection of László Baki
16. 'Europe's abduction', 1973, clay-glazed chamot, 68×75 cm
17. 'Goat', 1993, clay-glazed chamot, 88 cm
18. 'Wonderdeer', 2000, clay-glazed chamot, 100 cm, Hungarian Embassy in Ljubljana
19. 'Lion', 1993, clay-glazed chamot, 55×70 cm
20. 'Meditation', 1986, clay-glazed chamot, 74×79 cm
21. 'Garden of Eden', 1986, clay-glazed chamot, 70×46 cm
22. 'The wedding of my grandfather', 1996, clay-glazed chamot, 70×46 cm
23. 'Source', 1986, clay-glazed chamot, 70×46 cm
24. 'Life and death', 1986, clay-glazed chamot, 70×46 cm
25. 'Seasons', 1994, clay-glazed chamot relief, office building of the Hungarian National Bank, 80 cm
26. 'Saint George the dragon slaughterer', 2000, clay-galzed chamot, 67 cm
27. 'The Crucified', 1993, clay-glazed chamot, 67 cm
28. 'Charon's barge', 1984, clay-glazed chamot, 65 cm
29. 'Saint Christopher', 2001, clay-glazed chamot, 60 cm

30. 'Circus rider', 1993 clay-glazed chamot, 116×80 cm
31. 'Woman at rest', 1993, clay-glazed chamot, 55 cm
32. 'Thinker', 1993, clay-glazed chamot, 55 cm
33. 'Lying nude', 1999, clay-glazed chamot 38×88 cm
34. 'Saint Francis of Assisi', 1993, clay-glazed chamot, 87 cm
35. 'Saint John the Baptist', 1993, clay-glazed chamot, 80 cm
36. 'Madonna with sickle', 1988, clay-glazed chamot, 80×46 cm
37. 'Woman at rest', 1990, clay-glazed chamot, 50 cm
38. 'Man at rest', 1985, clay-glazed chamot, 50 cm
39. Ornamental fountain with 'the legend of the Wonderdeer' in Százhalombatta, 2001, part
40. Ornamental fountain with 'the legend of the Wonderdeer' in Százhalombatta, 2001, part
41. Ornamental fountain with 'the legend of the Wonderdeer' in Százhalombatta, 2001, part
42. 'Triptichon with the figure of Hygeia and Aesculapius, Saint Kozma and Saint Damian', relief of the Snake Pharmacy Zalaegerszeg, clay-glazed chamot, 210×340 cm
43. 'Tree of Life', 1994, placed in the Training School of Agriculture and Food Industry, clay-glazed chamot relief, 5 m^2
44. 'Saint Rokus' relief, 1995, Zalaegerszeg, Post Office Bank, clay-glazed chamot, 170 cm
45. 'Crown Guard of Zala County 1797', former quarters house in Zalaegerszeg, clay-glazed chamot relief, 4 m^2
46. The memorial of 'the struggle against the Turk', Zalaegerszeg, 2001, two clay-glazed chamot reliefs, 60×75 cm, plastics 35 cm, architect Károly Szerdahelyi
47. Ornamental fountain with 'the legend of the Wonderdeer' in Százhalombatta, 2001, clay-glazed chamot relief, 120×820 cm, architect Károly Szerdahelyi

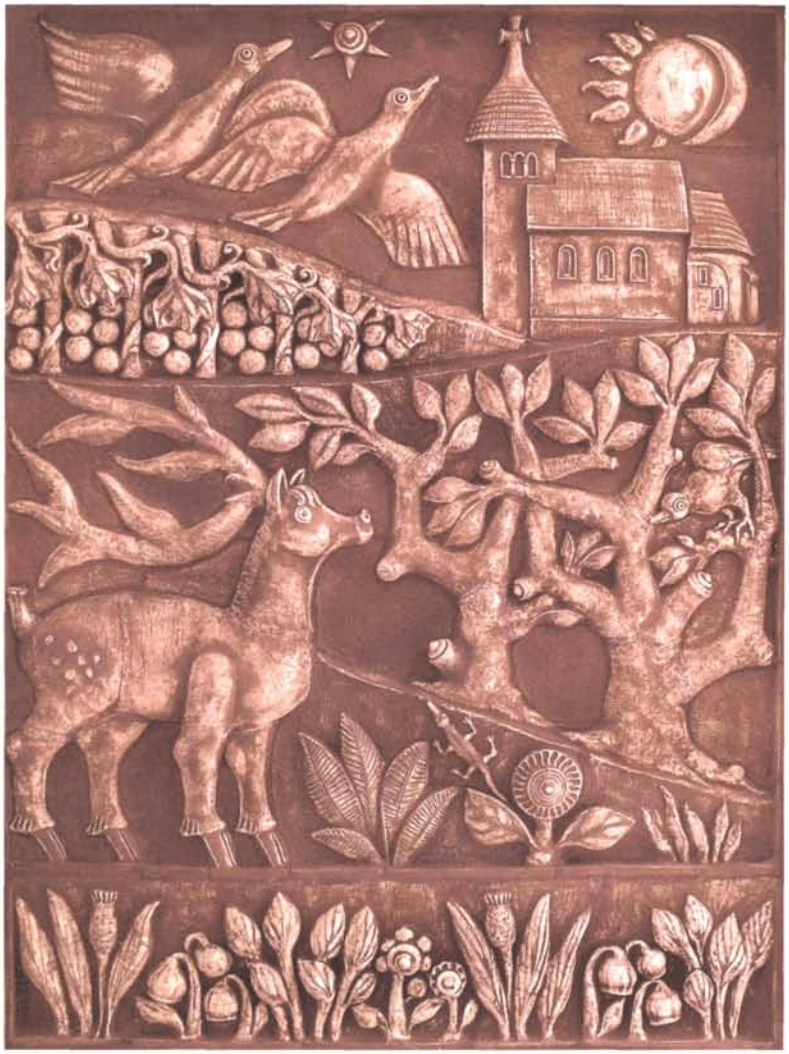
At the back-cover: 'Zala allegory', 2002, relief in the office building of the Forest Hungary Zalaegerszeg, clay-glazed chamot, 300×200 cm

A KÖTET TÁMOGATÓI

Baratta Egon
Barattáné Zámbó Ágnes
DOMOPLÁN Építész Kft.
Food and Pack Kft.
Forest Hungary Kft.
Hoffmann Rt.
Hotel Arany Bárány
Kígyó Patika
Kiss & Matyéka Ingatlanforgalmazási Kft.
Legenda Kft.
Millecentenáriumi Közalapítvány, Zalaegerszeg
Paracelsus Gyógyszertár
Pecunia Agora Kft.
Pénzinfo Könyvszakértő és Szaktanácsadó Kft.
PYLON 94 Kft.
Régió Építész Kft.
Stabil Mérnöki Kft.
Strand Kft.
Vásár Kft.
ZÁÉV Rt.
ZALA ART Építész Iroda Kft.
Zala Megye Önkormányzata
Zala Megyei Kereskedelmi és Iparkamara
ZALAGAST Kereskedelmi és Vendéglátó Kft.

ZALAKERÁMIA

ZALAVÍZ

Németh János keramikusművészről már sokan és sokfélét írtak, e kötetben most ő maga szólal meg. Pályatársainak példája ösztönözte visszaemlékezéseinek lejegyzésére.

A művész életét mindig áthatotta a szülőföld iránti szeretet. Felmenői, a cserepes-kályhás család sorsának, gyermekkorának bemutatásával föként szükebb pátriája, Zala és Zalaegerszeg történetéhez szolgáltat adalékot.

Szeretetteljes humorral idézi meg az őt körülvevő érdekes embereket, gimnáziumi tanulóéveit, majd a vidéki ifjú beilleszkedését a csodált főváros és az Iparművészeti Főiskola életébe. Megismertet bennünket kedves tanáraival, köztük Gádor Istvánnal, Borsos Miklóssal, diáktársaival, a diplomamunkáját bíráló László Gyulával, felvillantva az „ötvenes, hatvanas" évek keserveit, megalkuvásait is.

Művészi útkeresését, kétségeit, sikereit egy-egy munkájának leírásával érzékelteti, megosztja velünk utazásainak élményeit, vendégkönyvének kedves beírásait.

Munkásságát egy összefoglaló tanulmány, a róla szóló kritikák, versek, írások egy-egy részletének tükrében is megismerhetjük.

A kötetet 87 fekete-fehér kép és 49 színes műtárgyfotó illusztrálja.